Lakewood Daf Yomi

PRESENTED BY SRULY BORNSTEIN

לע"נ
ברוך דוב ז"ל בן יבלחט"א משה חיים ווידרא נ"י
הרב שמעון דוד בן ר' יעקב יוסף איידער זצ"ל

מראה מקומות רשפי אש
לע"נ מרים שיינדל בת יבלחט"א אפרים שמעון סינאוויץ

LAKEWOODDAFYOMI.COM

(א) השתא [הא] אמרי לא צריכא לקדושי אלא מצאו את אלו ומנאום ולא אלו בלבד אלא כל שתעלה לך מסורת בידך מאבותיך שמוקפת חומה מימות יהושע בן נון כל המצות הללו נוהגין בה מפני שקדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא קשיא דר' ישמעאל אדר' ישמעאל תרי תנאי אליבא דר' ישמעאל בר' יוסי ואיבעית אימא הא[א] ר' אלעזר בר יוסי אמרה דתניא [א] ר' אלעזר בר' יוסי אמר [א] אשר לוא חומה אע"פ שאין לו עכשיו והיה לו קודם לכן: [ב] ויהי בימי אחשורוש אמר רבי לוי ואיתימא רבי יונתן דבר זה מסורת בידינו מאנשי כנסת הגדולה כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא לשון צער ויהי בימי אחשורוש הוה המן [ג] ויהי בימי שפוט השופטים הוה רעב [ד] ויהי כי החל האדם לרוב [ה] וירא ה' כי רבה רעת האדם [ו] ויהי בנסעם מקדם [ז] הבה נבנה לנו עיר [ח] ויהי בימי אמרפל [ח] עשו מלחמה [ט] ויהי בהיות יהושע ביריחו וחרבו שלופה בידו [י] ויהי ה' את יהושע ומעלו בני ישראל [יא] ויהי איש אחד מן הרמתים [יב] כי את חנה אהב וה' סגר רחמה [יג] ויהי (כי[ב]) זקן שמואל [יד] ולא הלכו בניו בדרכיו [טו] ויהי דוד לכל דרכיו משכיל [וה' עמו] [טז] ויהי שאול עוין את דוד [יז] ויהי כי ישב המלך בביתו [יח] רק אתה לא תבנה הבית[ג] והכתיב [יט] ויהי ביום השמיני ותניא אותו היום היתה שמחה לפני הקדוש ברוך הוא כיום שנבראו בו שמים וארץ כתיב הכא ויהי ביום השמיני וכתיב התם [כ] ויהי[ד] (בקר) יום אחד הא שכיב נדב ואביהוא והכתיב [כא] ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה והכתיב [כב] ויהי כאשר ראה יעקב את רחל והכתיב [כ] ויהי ערב ויהי בקר יום אחד והאיכא שני והאיכא שלישי והאיכא טובא[ה] אמר רב אשי כל ויהי איכא הכי ואיכא הכי ויהי בימי אינו אלא לשון צער חמשה ויהי בימי הוו ויהי בימי אחשורוש ויהי בימי שפוט השופטים ויהי בימי אמרפל [כג] ויהי בימי אחז [כד] ויהי בימי יהויקים (א"ר[ו]) לוי דבר זה מסורת בידינו מאבותינו אמוץ ואמציה אחים הוו מאי קמ"ל כי הא [ב] דא"ר שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל כלה שהיא צנועה בבית חמיה זוכה ויוצאין ממנה מלכים ונביאים מנלן מתמר דכתיב [כה] ויראה יהודה ויחשבה לזונה כי כסתה פניה משום דכסתה פניה ויחשבה לזונה אלא משום דכסתה פניה בבית חמיה ולא הוה ידע לה זכתה ויצאו ממנה מלכים ונביאים מלכים מדוד נביאים[ז] דא"ר לוי מסורת בידינו מאבותינו אמוץ ואמציה אחים היו וכתיב [כו] חזון ישעיהו בן אמוץ[ח] וא"ר לוי דבר זה [ג] מסורת בידינו מאבותינו מקום ארון אינו מן המדה תניא נמי הכי ארון שעשה משה יש לו עשר אמות[ט] לכל רוח וכתיב [כז] ולפני הדביר עשרים אמה אורך[י] וכתיב [כח] כנף הכרוב האחד עשר אמות וכנף הכרוב האחד עשר אמות[כ] ארון גופיה היכא הוה קאי אלא לאו שמע מינה בנס היה עומד. ר' יונתן פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא [כט] וקמתי עליהם וגו' והכרתי לבבל שם ושאר ונין ונכד נאם ה' שם זה הכתב שאר זה לשון נין זה מלכות[ל] ונכד זו ושתי רבי שמואל בר נחמני פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא [ל] תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדם תחת הנעצוץ תחת המן הרשע [ד] שעשה עצמו ע"ז דכתיב [לא] ובכל הנעצוצים ובכל הנהלולים יעלה ברוש זה מרדכי שנקרא ראש לכל הבשמים שנאמר [לב] ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור ומתרגמינן[ה] מרי דכי[מ] תחת הסרפד תחת ושתי הרשעה בת בנו של נבוכדנצר הרשע ששרף רפידת בית ה' דכתיב [לג] רפידתו זהב יעלה הדם זו אסתר הצדקת שנקראת הדסה שנאמר [לד] ויהי אומן את הדסה והיה לה' לשם זו מקרא מגילה לאות עולם לא יכרת אלו ימי פורים ר' יהושע בן לוי פתח לה פתח להאי פרשתא מהכא [לה] והיה כאשר שש ה' עליכם להיטיב אתכם כן ישיש להרע[נ] אתכם [ו] ומי חדי הקב"ה במפלתן של רשעים והא כתיב [לו] בצאת לפני החלוץ ואומרים הודו לה' כי לעולם חסדו וא"ר יוחנן מפני מה לא נאמר כי טוב בהודאה זו לפי שאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים ואמר רבי יוחנן מאי דכתיב [לז] ולא קרב זה אל זה כל הלילה בקשו מלאכי השרת לומר שירה אמר הקב"ה מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה אמר רבי אלעזר הוא אינו שש אבל אחרים משיש ודיקא נמי דכתיב כן ישיש ולא כתיב ישוש ש"מ רבי אבא בר כהנא פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא [לח] לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת ושמחה זה מרדכי הצדיק ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס זה המן לתת לטוב לפני האלהים זה מרדכי ואסתר[ס] דכתיב [לט] ותשם אסתר את מרדכי על בית המן רבה בר עופרן פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא [מ] ושמתי כסאי בעילם והאבדתי משם מלך ושרים מלך זו ושתי ושרים זה המן ועשרת בניו רב דימי בר יצחק פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא

כי

הא אמרי. לקמן בסיפא דהא מתני' גופה דלא צריכי לקדושי דקא מסיים ואזיל בה וכל שתעלה בידך מסורת מאבותיך[ז]: **כל המצות הללו.** הנוהגות בעיירי חומה שילוח מצורע[ח] וקריאת מגילה בחמשה עשר והבית חלוט בה לסוף שנה: **אע"פ שאין בו'.** אלמא סבירא ליה קדושה קמייתא לא בטלה מחמת חורבן והיינו תנאי: **וחרבו שלופה וגו'.** וליערו שהוכיחו על ביטול תורה ותמיד של בין הערבים כדאמר לעיל בפירקין (דף ג.): **ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו.** וכתיב התם ויהי שאול עוין את דוד בשביל הצלחתו: **אמוץ ואמציה.** אמוץ אביו של ישעיה ואמציה מלך יהודה: **מלמד שכיסתה פניה בבית חמיה.** לפיכך לא הכירה עכשיו שאף בביתו לא ראה פניה שיהא מכירה: **אינו מן המדה.** אינו אוחז למעט מדת קרקע לכל צדדיו כלום כדקתני יש לו עשר אמות לכל רוח באמצע בית קדש הקדשים היה יושב ויש ריוח בינו לבין הכתלים עשר אמות לכל צד וכל הבית אינו אלא כ' על כ' נמצא שאינו ממעט כלום: **לפני הדביר.** חלל בית קדש הקדשים שהוא לפנים מן הדביר היא המחיצה המבדלת בין הקדש ובין קדש הקדשים: **פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא.** כשהיה רוצה לדרוש בענין אגרת פורים היה מתחיל לדרוש מקרא זה: **וקמתי עליהם.** בפורענות בבל כתיב: **זה הכתב.** אין לכתב אלא אומה אחרת: **נין.** לשון ממשלה וכן ינון שמו (תהלים עב) ימשול ויגדל: **בצאת לפני החלוץ.** ביהושפט כתיב בדברי הימים כשיצא להלחם על העמונים והגבעונים[פ] שבאו עליו: **הודו לה'** כי טוב משמע טוב שיקלסו לפניו על זאת: **אחרים משיש.** וכשנתחייבו כלייה בימי המן היו אויביהן שמחין להן: **ושמתי כסאי בעילם.** שושן הבירה היתה בעילם דכתיב בספר דניאל (ח) בשושן הבירה אשר בעילם המדינה:

כי

שאר זה לשון. קסם שעדיין הם מספרין [בבבל] בלשון ארמית ונראה דרוצה לומר [לשון] מלכות שהמלכים משתמשין בו שאין אחר [העם] מכירין בו[ח]: **רבה** בר עופרן. גרסינן ולא גרסינן עפרון דהם רשעים ירקב[ט] ולא מסקו בשמייהו[י]:

שלשה

תורה אור השלם

א) וְאִם לֹא יִגָּאֵל עַד מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תְמִימָה וְקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר בָּעִיר אֲשֶׁר לוֹ חֹמָה לַצְּמִיתֻת לַקֹּנֶה אֹתוֹ לְדֹרֹתָיו לֹא יֵצֵא בַּיֹּבֵל: [ויקרא כה, ל]

ב) וַיְהִי בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הוּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הַמֹּלֵךְ מֵהֹדּוּ וְעַד כּוּשׁ שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה: [אסתר א, א]

ג) וַיְהִי בִּימֵי שְׁפֹט הַשֹּׁפְטִים וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה לָגוּר בִּשְׂדֵי מוֹאָב הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּשְׁנֵי בָנָיו: [רות א, א]

ד) וַיְהִי כִּי הֵחֵל הָאָדָם לָרֹב עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנוֹת יֻלְּדוּ לָהֶם: [בראשית ו, א]

ה) וַיַּרְא יְיָ כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכָל יֵצֶר מַחְשְׁבֹת לִבּוֹ רַק רַע כָּל הַיּוֹם: [בראשית ו, ה]

ו) וַיְהִי בְּנָסְעָם מִקֶּדֶם וַיִּמְצְאוּ בִקְעָה בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר וַיֵּשְׁבוּ שָׁם: [בראשית יא, ב]

ז) וַיֹּאמְרוּ הָבָה נִבְנֶה לָּנוּ עִיר וּמִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַשָּׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה לָּנוּ שֵׁם פֶּן נָפוּץ עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ: [בראשית יא, ד]

ח) וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל מֶלֶךְ שִׁנְעָר אַרְיוֹךְ מֶלֶךְ אֶלָּסָר כְּדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם: עָשׂוּ מִלְחָמָה אֶת בֶּרַע מֶלֶךְ סְדֹם וְאֶת בִּרְשַׁע מֶלֶךְ עֲמֹרָה שִׁנְאָב מֶלֶךְ אַדְמָה וְשֶׁמְאֵבֶר מֶלֶךְ צְבוֹיִים וּמֶלֶךְ בֶּלַע הִיא צֹעַר: [בראשית יד, א-ב]

ט) וַיְהִי בִּהְיוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּירִיחוֹ וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה אִישׁ עֹמֵד לְנֶגְדּוֹ וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ וַיֵּלֶךְ יְהוֹשֻׁעַ אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ הֲלָנוּ אַתָּה אִם לְצָרֵינוּ: [יהושע ה, יג]

י) וַיְהִי יְיָ אֶת יְהוֹשֻׁעַ וַיְהִי שָׁמְעוֹ בְּכָל הָאָרֶץ: וַיִּמְעֲלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מַעַל בַּחֵרֶם וַיִּקַּח עָכָן בֶּן כַּרְמִי בֶן זַבְדִּי בֶן זֶרַח לְמַטֵּה יְהוּדָה מִן הַחֵרֶם וַיִּחַר אַף יְיָ בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל: [יהושע ו, כז - ז, א]

יא) וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן הָרָמָתַיִם צוֹפִים מֵהַר אֶפְרָיִם וּשְׁמוֹ אֶלְקָנָה בֶּן יְרֹחָם בֶּן אֱלִיהוּא בֶּן תֹּחוּ בֶן צוּף אֶפְרָתִי: [שמואל א', א, א]

יב) וּלְחַנָּה יִתֵּן מָנָה אַחַת אַפָּיִם כִּי אֶת חַנָּה אָהֵב וַייָ סָגַר רַחְמָהּ: [שמואל א', א, ה]

יג) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר זָקֵן שְׁמוּאֵל וַיָּשֶׂם אֶת בָּנָיו שֹׁפְטִים לְיִשְׂרָאֵל: [שמואל א' ח, א]

יד) וְלֹא הָלְכוּ בָנָיו בִּדְרָכָיו וַיִּטּוּ אַחֲרֵי הַבָּצַע וַיִּקְחוּ שֹׁחַד וַיַּטּוּ מִשְׁפָּט: [שמואל א' ח, ג] טו) וַיְהִי דָוִד לְכָל דְּרָכָו מַשְׂכִּיל וַייָ עִמּוֹ: [שמואל א' יח, יד] טז) וַיְהִי שָׁאוּל עוֹיֵן אֶת דָּוִד מֵהַיּוֹם הַהוּא וָהָלְאָה: [שמואל א' יח, ט] יז) וַיְהִי כִּי יָשַׁב הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ וַייָ הֵנִיחַ לוֹ מִסָּבִיב מִכָּל אֹיְבָיו: [שמואל ב' ז, א] יח) רַק אַתָּה לֹא תִבְנֶה הַבָּיִת כִּי בִנְךָ הַיֹּצֵא מֵחֲלָצֶיךָ הוּא יִבְנֶה הַבַּיִת לִשְׁמִי: [דברי הימים ב' ו, ט] יט) וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי קָרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּלְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל: [ויקרא ט, א] כ) וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד: [בראשית א, ה] כא) וַיְהִי בִשְׁמוֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית בְּחֹדֶשׁ זִו הוּא הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לִמְלֹךְ שְׁלֹמֹה עַל יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן הַבַּיִת לַייָ: [מלכים א' ו, א] כב) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר רָאָה יַעֲקֹב אֶת רָחֵל בַּת לָבָן אֲחִי אִמּוֹ וְאֶת צֹאן לָבָן אֲחִי אִמּוֹ וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב וַיָּגֶל אֶת הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבְּאֵר וַיַּשְׁקְ אֶת צֹאן לָבָן אֲחִי אִמּוֹ: [בראשית כט, י] כג) וַיְהִי בִּימֵי אָחָז בֶּן יוֹתָם בֶּן עֻזִּיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עָלָה רְצִין מֶלֶךְ אֲרָם וּפֶקַח בֶּן רְמַלְיָהוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל יְרוּשָׁלַםִ לַמִּלְחָמָה עָלֶיהָ וְלֹא יָכֹל לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ: [ישעיה ז, א] כד) וַיְהִי בִּימֵי יְהוֹיָקִים בֶּן יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד תֹּם עַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְצִדְקִיָּהוּ בֶן יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד גְּלוֹת יְרוּשָׁלַםִ בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי: [ירמיה א, ג] כה) וַיִּרְאֶהָ יְהוּדָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לְזוֹנָה כִּי כִסְּתָה פָּנֶיהָ: [בראשית לח, טו] כו) חֲזוֹן יְשַׁעְיָהוּ בֶן אָמוֹץ אֲשֶׁר חָזָה עַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלָםִ בִּימֵי עֻזִּיָּהוּ יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּהוּ מַלְכֵי יְהוּדָה: [ישעיה א, א] כז) וְלִפְנֵי הַדְּבִיר עֶשְׂרִים אַמָּה אֹרֶךְ וְעֶשְׂרִים אַמָּה רֹחַב וְעֶשְׂרִים אַמָּה קוֹמָתוֹ וַיְצַפֵּהוּ זָהָב סָגוּר וַיְצַף מִזְבֵּחַ אָרֶז: [מלכים א' ו, כ] כח) וְחָמֵשׁ אַמּוֹת כְּנַף הַכְּרוּב הָאֶחָת וְחָמֵשׁ אַמּוֹת כְּנַף הַכְּרוּב הַשֵּׁנִית עֶשֶׂר אַמּוֹת מִקְצוֹת כְּנָפָיו וְעַד קְצוֹת כְּנָפָיו: [מלכים א' ו, כד] כט) וְקַמְתִּי עֲלֵיהֶם נְאֻם יְיָ צְבָאוֹת וְהִכְרַתִּי לְבָבֶל שֵׁם וּשְׁאָר וְנִין וָנֶכֶד נְאֻם יְיָ: [ישעיה יד, כב] ל) תַּחַת הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ וְתַחַת הַסִּרְפַּד יַעֲלֶה הֲדַס וְהָיָה לַייָ לְשֵׁם לְאוֹת עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת: [ישעיה נה, יג] לא) וּבָאוּ וְנָחוּ כֻלָּם בְּנַחֲלֵי הַבַּתּוֹת וּבִנְקִיקֵי הַסְּלָעִים וּבְכֹל הַנַּעֲצוּצִים וּבְכֹל הַנַּהֲלֹלִים: [ישעיה ז, יט] לב) וְאַתָּה קַח לְךָ בְּשָׂמִים רֹאשׁ מָר דְּרוֹר חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְקִנְּמָן בֶּשֶׂם מַחֲצִיתוֹ חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם וּקְנֵה בֹשֶׂם חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם: [שמות ל, כג] לג) עַמּוּדָיו עָשָׂה כֶסֶף רְפִידָתוֹ זָהָב מֶרְכָּבוֹ אַרְגָּמָן תּוֹכוֹ רָצוּף אַהֲבָה מִבְּנוֹת יְרוּשָׁלָםִ: [שיר השירים ג, י] לד) וַיְהִי אֹמֵן אֶת הֲדַסָּה הִיא אֶסְתֵּר בַּת דֹּדוֹ כִּי אֵין לָהּ אָב וָאֵם וְהַנַּעֲרָה יְפַת תֹּאַר וְטוֹבַת מַרְאֶה וּבְמוֹת אָבִיהָ וְאִמָּהּ לְקָחָהּ מָרְדֳּכַי לוֹ לְבַת: [אסתר ב, ז] לה) וְהָיָה כַּאֲשֶׁר שָׂשׂ יְיָ עֲלֵיכֶם לְהֵיטִיב אֶתְכֶם וּלְהַרְבּוֹת אֶתְכֶם כֵּן יָשִׂישׂ יְיָ עֲלֵיכֶם לְהַאֲבִיד אֶתְכֶם וּלְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם וְנִסַּחְתֶּם מֵעַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתָּה בָא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: [דברים כח, סג] לו) וַיִּוָּעַץ אֶל הָעָם וַיַּעֲמֵד מְשֹׁרְרִים לַייָ וּמְהַלְלִים לְהַדְרַת קֹדֶשׁ בְּצֵאת לִפְנֵי הֶחָלוּץ וְאֹמְרִים הוֹדוּ לַייָ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: [דברי הימים ב' כ, כא] לז) וַיָּבֹא בֵּין מַחֲנֵה מִצְרַיִם וּבֵין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיְהִי הֶעָנָן וְהַחֹשֶׁךְ וַיָּאֶר אֶת הַלָּיְלָה וְלֹא קָרַב זֶה אֶל זֶה כָּל הַלָּיְלָה: [שמות יד, כ] לח) כִּי לְאָדָם שֶׁטּוֹב לְפָנָיו נָתַן חָכְמָה וְדַעַת וְשִׂמְחָה וְלַחוֹטֶא נָתַן עִנְיָן לֶאֱסוֹף וְלִכְנוֹס לָתֵת לְטוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים גַּם זֶה הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ: [קהלת ב, כו] לט) וַיָּסַר הַמֶּלֶךְ אֶת טַבַּעְתּוֹ אֲשֶׁר הֶעֱבִיר מֵהָמָן וַיִּתְּנָהּ לְמָרְדֳּכָי וַתָּשֶׂם אֶסְתֵּר אֶת מָרְדֳּכַי עַל בֵּית הָמָן: [אסתר ח, ב] מ) וְשַׂמְתִּי כִסְאִי בְּעֵילָם וְהַאֲבַדְתִּי מִשָּׁם מֶלֶךְ וְשָׂרִים נְאֻם יְיָ: [ירמיה מט, לח]

מסורת הש"ם
עם הוספות

א) [לעיל דף ג: וש"נ], ב) סוטה י:, ג) ב"ב לט. יומא כא., ד) [לקמן יט.], ה) [חולין קלט:], ו) סנהדרין לט: ע"ש, ז) כלים פרק א מ"ז, ח) [ועי' תוס' ע"ז י. ד"ה שאין להם], ט) ועי' ב"מ פז. דעפרון רשע היה, י) [כדאיתא ביומא לח:].

הגהות הב"ח

(א) גמ' השתא הא אמרי לקמן דלא צריכי לקדושי:

רבינו חננאל

מסורת בידינו מאנשי כנסת הגדולה כל ויהי לשון צער הוא. ה' ויהי בימי הוו. **ועוד מסורת בידינו** מאנשי כנסת הגדולה אמוץ ואמציה אחים הוו ואסיקנא כל כלה שצנועה בבית חמיה זוכה לצאת ממנה מלכים ונביאים מנא לן מתמר. **ועוד מסורת בידינו** מקום ארון [אינו] מן המדה.

ליקוטי רש"י

[נדפס בסוף המסכת]

הגהות וציונים

א] בכת"י ואבע"א **חדא מינייהו** ר"א ב"י, וכ"ה בשבועות ובערכין: ב] [צ"ל **כאשר**] (גליון): ג] [בקרא דשמואל ב' ז בענין ויהי כי ישב המלך בביתו וגו' כתיב האתה תבנה לי בית לשבתי] (גליון): ד] [צ"ל ערב ויהי בקר] (גליון): ה] [צ"ל **אלא** אמר] (גליון), וכ"ה בכת"י וע"י, (אמנם עי' אור החיים ריש פרשת שמיני ד"ה אכן): ו] [צ"ל **וא"ר**] (גליון) כ"ה בדפו"ר. בע"י נוסף ר' לוי **ואיתימא ר' יונתן**: ז] בכת"י ובע"י ודפו"י נוסף **מאמוץ**: ח] בע"י נוסף **וכל היכא דקרי בנביא שם אביו קיימא לן דאביו היה נביא כמוהו**. (וכדאיתא בויקרא רבה פרשה ו, ועי' לקמן טו רע"א): ט] בכת"י נוסף **ריוח**, וכ"ה בב"ב: י] [צ"ל **ועשרים אמה רוחב** וכן גרס בע"י במס' ב"ב עי' ב"ב צט ע"א ותבין] (גליון), ועי' תוס' רי"ד: כ] "וכתיב כנף הכרוב וכו' עשר אמות" נראה דגירסא משובשת היא ולא גרסינן לה (טו"א עיי"ש), וברוב כת"י ליתא (דק"ס): ל] בכת"י והרבה ראשונים הגירסא נין זה **מטבע** (ועי' תוס' רי"ד): מ] צ"ל **מירא דכיא** (יעב"ץ) וכ"ה בכת"י וע"י (וכמו שהוא בתרגום): נ] עיין בשפ"א הטעם ששינו מלשון הפסוק "להאביד": ס] "ואסתר" ליתא בכת"י ובע"י, וכ"ה ישר (דק"ס): ע] בכת"י נוסף וכו': פ] אולי צ"ל **והמואבים** במקום "והגבעונים" (עיי"ש בקרא, רש"ש):

א) כי עבדים אנחנו ובעבדותנו לא עזבנו אלהינו ויט עלינו חסד לפני מלכי פרס אימתי בזמן המן[א] רבי חנינא בר פפא פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא ב) הרכבת אנוש לראשנו באנו באש ובמים[ב] באש בימי נבוכדנצר הרשע ובמים בימי פרעה ותוציאנו לרויה בימי המן רבי יוחנן פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא ג) זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו אימתי ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו בימי מרדכי ואסתר ריש לקיש פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא ד) ארי נוהם ודוב שוקק מושל רשע על עם דל ארי נוהם זה נבוכדנצר הרשע דכתיב ביה ה) עלה אריה מסובכו דוב שוקק זה אחשורוש דכתיב ביה[ה] ו) וארו חיוה אחרי תניינה דמיה לדוב[א] ותני רב יוסף אלו פרסיים שאוכלין ושותין כדוב ומסורבלין בשר כדוב ומגדלין שער כדוב ואין להם מנוחה כדוב מושל רשע זה המן על עם דל אלו ישראל שהם[ד] דלים מן המצות ר' אלעזר פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא ז) בעצלתים ימך המקרה ובשפלות ידים ידלוף הבית[ב] בשביל עצלות שהיה להם לישראל שלא עסקו בתורה[ג] נעשה שונאו של הקב"ה מך ואין מך אלא עני שנאמר ח) ואם מך הוא מערכך ואין מקרה אלא הקב"ה שנאמר ט) המקרה במים עליותיו רב נחמן בר יצחק פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא י) שיר המעלות לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם ° אדם ולא מלך רבא פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא יא) ברבות צדיקים ישמח העם ובמשול רשע יאנח עם ברבות צדיקים ישמח העם זה מרדכי ואסתר דכתיב יב) והעיר שושן צהלה ושמחה ובמשול רשע יאנח עם זה המן דכתיב יג) והעיר שושן נבוכה רב מתנה אמר מהכא יד) כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו רב אשי אמר מהכא טו) או הנסה אלהים וגו' [א] טז) ויהי בימי אחשורוש אמר רב ויי והי (א) הדא דכתיב יז) והתמכרתם שם לאויביך לעבדים ולשפחות וגו' ושמואל אמר יח) לא מאסתים ולא געלתים לכלותם לא מאסתים בימי יוונים ולא געלתים בימי נבוכדנצר[ו] לכלותם בימי המן להפר בריתי אתם בימי פרסיים[ז] כי אני ה' אלהיהם בימי גוג ומגוג במתניתא תנא לא מאסתים בימי כשדים שהעמדתי להם דניאל חנניה מישאל ועזריה ולא געלתים בימי יוונים שהעמדתי להם שמעון הצדיק וחשמונאי ובניו ומתתיה כה"ג[ח] לכלותם בימי המן שהעמדתי להם מרדכי ואסתר להפר בריתי אתם בימי פרסיים[ו] שהעמדתי להם של בית רבי וחכמי דורות כי אני ה' אלהיהם לעתיד לבוא שאין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהם רבי לוי אמר מהכא יט) ואם לא תורישו את יושבי הארץ רבי חייא אמר מהכא כ) והיה כאשר דמיתי לעשות להם אעשה לכם. [ב] אחשורוש אמר רב אחיו של ראש ובן גילו של ראש אחיו של נבוכדנצר הרשע שנקרא ראש שנאמר כא) אנת הוא רישא די דהבא בן גילו של ראש הוא הרג הוא ביקש להרוג הוא החריב הוא ביקש להחריב שנאמר כב) ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלם ושמואל אמר שהושחרו פניהם של ישראל בימיו כשולי קדרה ורבי יוחנן אמר כל שזוכרו אומר אח לראשו ורבי חנינא אמר שהכל נעשו רשין בימיו שנאמר כג) וישם המלך אחשורוש מס טז) הוא אחשורוש הוא ברשעו מתחילתו ועד סופו כד) הוא עשו הוא ברשעו מתחילתו ועד סופו כה) הוא דתן ואבירם הן ברשען מתחילתן ועד סופן כו) הוא המלך אחז הוא ברשעו מתחילתו ועד סופו[ט] כז) אברם הוא אברהם הוא בצדקו מתחילתו ועד סופו כח) הוא אהרן ומשה הן בצדקן מתחילתן ועד סופן כט) ודוד הוא הקטן הוא בקטנותו מתחילתו עד סופו כשם שבקטנותו הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו בתורה[י] כך במלכותו הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו בחכמה טז) המולך אמר רב שמלך מעצמו אמרי לה לשבח ואמרי לה לגנאי אמרי לה לשבח דלא הוה איניש דחשיב למלכא כוותיה ואמרי לה לגנאי דלא הוה חזי למלכותא וממונא יתירא הוא דיהב וקם טז) מהודו ועד כוש רב ושמואל חד אמר הודו בסוף[כ] העולם וכוש בסוף העולם וחד אמר הודו וכוש גבי הדדי הוו קיימי כשם שמלך על הודו וכוש כך מלך מסוף העולם ועד סופו כיוצא בדבר אתה אומר ל) כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה[ג] רב ושמואל חד אמר תפסח בסוף העולם ועזה בסוף[כ] העולם וחד אמר תפסח ועזה בהדי הדדי הוו קיימי כשם שמלך על תפסח ועל עזה כך מלך על כל העולם כולו טז) שבע ועשרים ומאה מדינה אמר רב חסדא בתחילה מלך על שבע ולבסוף מלך על עשרים ולבסוף מלך על מאה אלא מעתה לא) ושני חיי עמרם שבע ושלשים ומאת שנה מאי דרשת ביה שאני הכא דקרא יתירא הוא מכדי כתיב מהודו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה למה לי ש"מ לדרשה: תנו רבנן[ד] שלשה מלכו בכיפה ואלו הן אחאב ואחשורוש ונבוכדנצר[ל] אחאב דכתיב לב) חי ה' אלהיך אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדוני שם לבקשך[מ] וגו' ואי לא דהוה מליך עלייהו היכי מצי משבע להו נבוכדנצר דכתיב לג) והיה הגוי והממלכה אשר לא[נ] יתן את צוארו בעול מלך בבל אחשורוש הא דאמרן

סימן

כי עבדים אנחנו. פסוק הוא בספר עזרא וסיפא ויט עלינו חסד לפני (ב) שרי פרס לתת עלינו[ס] מחיה: באש בימי נבוכדנצר. שהטילנו לתוך הכבשן: אימתי ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו בימי מרדכי. שהדבר נגלה לכל האומות שהלכו אגרות בכל העולם: ° מסורבלין. מלובשין בבשר: נעשה שונאו של הקדוש ברוך הוא מך. כמי שלא היה יכול להושיע: אדם ולא מלך. זה המן: רב מתנה [אמר] מהכא. פתח פתחא[ע]: [הדא דכתיב כו'.][פ] מה שכתוב בתורה ואין קונה גזר המן שלא יהא אדם רשאי לקנות מהן לעבד: ושמואל אמר (ג) מהכא. פתחא לא מאסתים וגו': ואם לא תורישו וגו'. אף אלו נענשו על שחמל שאול על עמלק: אעשה לכם. אף אלו[צ] כמעט כלו: אחיו של ראש. כלומר דומה לו: בן גילו. בן מזלו שניהן דעת אחת[ק] היה להן: בקש להחריב. יסוד שיסד זרובבל בבית המקדש בימי כורש לפני אחשורוש כמו שאמור בספר עזרא (סימן ד): שטנה. שנמנה לשטן להם שלא יבנוהו: ° אח. אוי: אברם הוא אברהם. פסוק הוא בדברי הימים: שמלך מעצמו. שלא היה מזרע המלוכה: כי הוא רודה. כתיב בשלמה: כשם שמלך על תפסח (ד) ועל עזה וכו'. והכי קאמר כי הוא רודה בכל עבר הנהר כמו מתפסח ועד עזה: מלכו בכיפה. תחת כל כיפת הרקיע: הא דאמרן. מהודו ועד כוש:

סימן

שלשה מלכו בכל העולם כולו. והא דלא חשיב אלכסנדר' מוקדון[ר] משום דלא איירי הכא אלא באותם הכתובים להדיא:

אתה

מסורת הש"ס עם הוספות

א) ע"ז ב: קידושין עב., ב) [תענית ז:], ג) סנהדרין כ:, ד) עיין אסתר רבה פרשה א ה, ה) עיין יומא סט. וע"ע תרגום שני ריש אסתר.

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר רב ויי והי נתקיים מה שכתוב בתורה והתמכרתם שם: (ב) רש"י ד"ה כי עבדים וכו' לפני מלכי פרס: (ג) ד"ה ושמואל אמר פתח פתחא מהכא לא מאסתים: (ד) ד"ה כשם שמלך על תפסח. נ"ב הא דלא פרש"י כלום על כשם שמלך מהודו ועד כוש משום דלשם הוזכר מהודו עד כוש תחילה ולא זו אף זו קאמר אבל הכא הזכיר תפסח ועזה בסופיה דקרא קשיא וצריך לפרש דס"ק כי הוא רודה כו':

◆

הגהות הגר"א

[א] גמ' הנסה אלהים וגו' רב אמר מהכא והתמכרתם כו'. כנ"ל: [ב] שם אעשה לכם ויהי בימי אחשורוש אמר רב ויי והי אחשורוש אמר רב כו'. כנ"ל:

◆

גליון הש"ס

גמ' אדם ולא מלך. עי' ע"ז דף ג ע"א תד"ה כנסיה: רש"י ד"ה מסורבלין מלובשין. עי' רש"י שבת דף קלז ע"ב ד"ה קטן המסורבל: ד"ה אח אוי. עי' סנהדרין דף קג ע"ב וברש"י שם ד"ה את לשמים. וברש"י הושע יג טו:

◆

ליקוטי רש"י

[נדפס בסוף המסכת]

◆

הגהות וציונים

א] ס"א מרדכי (גליון) וכ"ה בע"י. ובכמה כת"י מרדכי ואסתר, וכ"ה ישר מאד (דק"ס): ב] בכת"י ובע"י נוסף ותוציאנו לרויה באנו באש בימי וכו': ג] בכת"י ובע"י נוסף במלכות פרס: ד] בכת"י שהיו: ה] בע"י נוסף בימי המן: ו] בדפו"י (שלפני הצענזור) בימי אספסיינוס קיסר: ז] בדפו"י (שלפני הצענזור) בימי רומיים: ח] בכת"י ובע"י שמעון הצדיק ומתתיה בן יוחנן כה"ג וחשמונאי ובניו: ט] בכת"י ובע"י נוסף וכן לענין הצדיקים אברם וכו': י] בכת"י ובע"י [ובכמה ראשונים] הנוסח שוה כאן ולהלן "אצל מי שגדול ממנו בחכמה ללמוד תורה": כ] בע"י בתחילת: ל] [צ"ל נבוכדנצר ואחשורוש] (גליון) וכ"ה בכת"י ובע"י: מ] [צ"ל ואמרו אין והשביע את הגוי ואת הממלכה וגו'] (גליון), צ"ל "את הממלכה ואת הגוי" (כבקרא, וכ"ה כהוגן בכת"י, דק"ס): נ] [צ"ל יעבדו אתו את נבוכדנצר מלך בבל ואת אשר לא יתן וגו'] (גליון): ס] [צ"ל לנו] (גליון): ע] ברש"י שבע"י פתח לה פתחא מהכא: פ] רש"י גורס בגמ' כהג' בכת"י "נתקיים מה שכתוב בתורה" (וכמו שהגיה הב"ח אות א) וכך מה"ד מה שכתוב בתורה. ואין קונה וכו' (ובדפו"ח שיבשו והוסיפו תיבות "הדא דכתיב כו'", דק"ס, ממ"נ): צ] ברש"י שבע"י נוסף אם לא נעשה להם נס כמעט כלו: ק] ברש"י שבע"י מזל אחד:

רבינו חננאל

דתניא ארון שעשה משה יש לו י' אמות ריוח לכל רוח. וכתיב ולפני הדביר עשרים וגו': א) ליהודים היתה אורה ושמחה וגו' א"ר יהודה אורה זו תורה שנאמר כי נר מצוה ותורה אור. שמחה זה יו"ט שנאמר ושמחת בחגך. וששון זו מילה שנאמר שש אנכי על אמרתך. ויקר אלו תפלין שבראש: **אחשורוש אחיו של ראש** ובן גילו של ראש. פי' אחשורוש את שוה לראש אחיו של נ"נ כו'. **הוא** אחשורוש הוא ברשעתו מתחלתו ועד סופו: **ת"ר ג' מלכו בכיפה** אחאב ונ"נ ואחשורוש כו'.

חשק שלמה על רבינו חננאל

א) לכאורה מאמר זה עד ויקר אלו תפלין שבראש אין כאן מקומו רק להלן דף ט"ז ע"ב ואולי דלפני רבינו הי' כתוב כאן:

◆

תורה אור השלם

א) כי עבדים אנחנו ובעבדתנו לא עזבנו אלהינו ויט עלינו חסד לפני מלכי פרס לתת לנו מחיה לרומם את בית אלהינו ולהעמיד את חרבתיו ולתת לנו גדר ביהודה ובירושלים: [עזרא ט, ט]

ב) הרכבת אנוש לראשנו באנו באש ובמים ותוציאנו לרויה: [תהלים סו, יב]

ג) זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו: [תהלים צח, ג]

ד) ארי נהם ודב שוקק משל רשע על עם דל: [משלי כח, טו]

ה) עלה אריה מסבכו ומשחית גוים נסע יצא ממקמו לשום ארצך לשמה עריך תצינה מאין יושב: [ירמיה ד, ז]

ו) וארו חיוה אחרי תנינה דמיה לדב ולשטר חד הקמת ותלת עלעין בפמה בין שנה וכן אמרין לה קומי אכלי בשר שגיא: [דניאל ז, ה]

ז) בעצלתים ימך המקרה ובשפלות ידים ידלף הבית: [קהלת י, יח]

ח) ואם מך הוא מערכך והעמידו לפני הכהן והעריך אתו הכהן על פי אשר תשיג יד הנדר יעריכנו הכהן: [ויקרא כז, ח]

ט) המקרה במים עליותיו השם עבים רכובו המהלך על כנפי רוח: [תהלים קד, ג]

י) שיר המעלות לדוד לולי יי שהיה לנו יאמר נא ישראל: לולי יי שהיה לנו בקום עלינו אדם: [תהלים קכד, א-ב] יא) ברבות צדיקים ישמח העם ובמשל רשע יאנח עם: [משלי כט, ב] יב) ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור ועטרת זהב גדולה ותכריך בוץ וארגמן והעיר שושן צהלה ושמחה: [אסתר ח, טו] יג) הרצים יצאו דחופים בדבר המלך והדת נתנה בשושן הבירה והמלך והמן ישבו לשתות והעיר שושן נבוכה: [אסתר ג, טו] יד) כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרבים אליו כיי אלהינו בכל קראנו אליו: [דברים ד, ז] טו) או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במסת באתת ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדלים ככל אשר עשה לכם יי אלהיכם במצרים לעיניך: [דברים ד, לד] טז) ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש המלך מהדו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה: [אסתר א, א] יז) והשיבך יי מצרים באניות בדרך אשר אמרתי לך לא תסיף עוד לראתה והתמכרתם שם לאיביך לעבדים ולשפחות ואין קנה: [דברים כח, סח] יח) ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלתם להפר בריתי אתם כי אני יי אלהיהם: [ויקרא כו, מד] יט) ואם לא תורישו את ישבי הארץ מפניכם והיה אשר תותירו מהם לשכים בעיניכם ולצנינם בצדיכם וצררו אתכם על הארץ אשר אתם ישבים בה: [במדבר לג, נה] כ) והיה כאשר דמיתי לעשות להם אעשה לכם: [במדבר לג, נו] כא) ובכל די דירין בני אנשא חיות ברא ועוף שמיא יהב בידך והשלטך בכלהון אנת הוא ראשה די דהבא: [דניאל ב, לח] כב) ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה על ישבי יהודה וירושלים: [עזרא ד, ו] כג) וישם המלך אחשורוש מס על הארץ ואיי הים: [אסתר י, א] כד) אלוף מגדיאל אלוף עירם אלה אלופי אדום למשבתם בארץ אחזתם הוא עשו אבי אדום: [בראשית לו, מג] כה) ובני אליאב נמואל ודתן ואבירם הוא דתן ואבירם קריאי העדה אשר הצו על משה ועל אהרן בעדת קרח בהצתם על יי: [במדבר כו, ט] כו) ובעת הצר לו ויוסף למעול ביי הוא המלך אחז: [דברי הימים ב' כח, כב] כז) אברם הוא אברהם: [דברי הימים א' א, כז] כח) הוא אהרן ומשה אשר אמר יי להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים על צבאתם: [שמות ו, כו] כט) ודוד הוא הקטן ושלשה הגדלים הלכו אחרי שאול: [שמואל א' יז, יד] ל) כי הוא רדה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה בכל מלכי עבר הנהר ושלום היה לו מכל עבריו מסביב: [מלכים א' ה, ד] לא) ויקח עמרם את יוכבד דדתו לו לאשה ותלד לו את אהרן ואת משה ושני חיי עמרם שבע ושלשים ומאת שנה: [שמות ו, כ] לב) חי יי אלהיך אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדני שם לבקשך ואמרו אין והשביע את הממלכה ואת הגוי כי לא ימצאכה: [מלכים א' יח, י] לג) והיה הגוי והממלכה אשר לא יעבדו אתו את נבוכדנאצר מלך בבל ואת אשר לא יתן את צוארו בעל מלך בבל בחרב וברעב ובדבר אפקד על הגוי ההוא נאם יי עד תמי אתם בידו: [ירמיה כז, ח]

(סימן שסד"ך) ותו ליכא והא איכא שלמה לא סליק מלכותיה הניחא למ"ד [א] מלך והדיוט אלא למ"ד מלך והדיוט ומלך מאי איכא למימר שלמה מילתא אחריתי הוה ביה שמלך על העליונים ועל התחתונים שנאמר [א] וישב שלמה על כסא ה' והא הוה סנחריב דכתיב [ב] מי בכל אלהי הארצות האלה אשר הצילו את ארצם מידי הא (א) איכא ירושלים דלא כבשה והא איכא דריוש דכתיב [ג] דריוש מלכא כתב לכל עממיא אומיא ולישניא די דיירין בכל ארעא שלמכון יסגא הא (ב) איכא שבע דלא מלך עליהו [ב] דכתיב [ד] שפר קדם דריוש והקים על מלכותא לאחשדרפניא מאה ועשרין והא איכא כורש דכתיב [ה] כה אמר כורש מלך פרס כל ממלכות הארץ נתן לי ה' התם אשתבוחי הוא דקא משתבח בנפשיה: [ו] בימים ההם כשבת המלך וכתיב בתריה [ז] בשנת שלש למלכו אמר רבא מאי כשבת לאחר שנתיישבה דעתו אמר בלשצר חשב וטעה אנא חשיבנא ולא טעינא מאי היא דכתיב [ח] כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם וכתיב[א] [ט] למלאות לחרבות ירושלם שבעים שנה חשוב ארבעין וחמש דנבוכדנצר ועשרים ותלת דאויל מרודך ותרתי דידיה הא [ג] שבעים אפיק מאני דבי מקדשא ואשתמש בהו ונבוכדנצר מנלן דארבעין וחמש שנין מלך דאמר מר [ד] גלו בשבע גלו בשמונה גלו בשמונה עשרה גלו בתשע עשרה[ב] גלו בשבע לכיבוש יהויקים גלות יהויכין שהיא שמונה לנבוכדנצר גלו בשמונה עשרה לכיבוש יהויקים גלות צדקיהו שהיא תשע עשרה לנבוכדנצר דאמר מר [ה] שנה ראשונה כיבש נינוה שניה כיבש יהויקים וכתיב [י] ויהי בשלשים ושבע שנה לגלות יהויכין מלך יהודה בשנים עשר חדש בעשרים וחמשה[ג] לחדש נשא אויל מרודך מלך בבל [בשנת מלכותו] את ראש יהויכין מלך יהודה ויוצא אותו מבית הכלא תמני ותלתין ושבע הרי ארבעין וחמש דנבוכדנצר ועשרין ותלת דאויל מרודך גמרא ותרתי דידיה הא שבעין [ד] אמר השתא ודאי תו לא מיפרקי אפיק מאני דבי מקדשא ואשתמש בהו היינו דקאמר ליה דניאל [כ] ועל מרי שמיא התרוממת ולמאניא די בייתיה היתיו קדמך וכתיב [ל] ביה בליליא קטיל בלשאצר מלכא [כשדאי] וכתיב [מ] ודריוש מדאה קבל מלכותא כבר שנין שתין ותרתין אמר איהו מיטעא טעי אנא חשיבנא ולא טעינא מי כתיב למלכות בבל [ח] לבבל כתיב מאי לבבל לגלות בבל[ה] כמה בצירן תמני חשיב ועייל חילופייהו חדא דבלשצר וחמש דדריוש וכורש ותרתי דידיה הא שבעין כיון דחזי דמלו [ג] שבעין ולא איפרוק אמר השתא ודאי תו לא מיפרקי אפיק מאני דבי מקדשא ואשתמש בהו בא שטן וריקד ביניהן והרג את ושתי והא שפיר חשיב איהו נמי מיטעא טעי דאיבעי ליה למימני מחרבות ירושלים[ו] סוף סוף כמה בצירן (חדיסר[ז]) איהו כמה מלך ארביסר בארביסר דידיה איבעי ליה למיבני בית המקדש אלמה כתיב [נ] באדין בטילת עבידת בית אלהא די בירושלם[ח] אמר רבא שנים מקוטעות הוו

תניא

סימן שלמה סנחריב דריוש כורש: **לא סליק מלכותיה.** לא השלים מלכותו שהרי נטרד[ט] כדאמרינן במסכת גיטין (דף סח:): **הניחא למאן דאמר וכו'.** במס' גיטין פ' מי שאחזו: **על העליונים.** על השדים[י]: **כשבת המלך.** משמע בתחילת מלכותו והדר כתיב בשנת שלש: **כשנתיישבה דעתו.** שמתחלה היה דואג שיצאו ישראל מתחת ידו כשיגמרו שבעים שנה לגלות בבל ועכשיו נתיישבה (ג): **מאי היא.** חושבניה דבלשצר וטעותיה: **לפי מלאות לבבל.** כסבור הוא למלכות בבל מיום שנטלה בבל מלכות וזה נבוכדנצר נטל מלכות מאסר הדון מלך אשור: **חשב.** בלשצר מ"ה דנבוכדנצר וכ"ג דאויל מרודך: **ותרתי דידיה.** דאשכחן דבלשצר מלך תלת שנין דכתיב בספר דניאל (ח א) בשנת שלש למלכות בלשצר המלך חזון נראה אלי אני דניאל וגו': **גלו בשבע גלו בשמונה.** חד גלות הוא וקראי קא דריש כתיב בגלות יהויכין בשנת שמונה (ד) למלכות נבוכדנצר בסוף ספר מלכים[י] ובספר ירמיה בסופו[י] אשר הגלה נבוזראדן[כ] בשנת שבע אלא שמונה למלכות נבוכדנצר ושבע לכיבוש יהויקים שכבשו תחתיו בשנה שניה למלכותו (ה) ולא הגלהו ויהי לו עבד שלש שנים. וי"ח וי"ט כתיב בגלות צדקיהו בסוף ספר ירמיה[ס] והיינו חורבות ירושלים שהיא י"א שנה אחר גלות יהויכין דכתיב[ע] ויהי בעשתי[ל] עשרה שנה למלך צדקיהו וגו' ומאי י"ח וי"ט י"ח לכיבוש יהויקים וי"ט למלכות נבוכדנצר: **דאמר מר שנה ראשונה כיבש נינוה.** שהיתה ראש מלכות אשור שהיה מלך בנינוה: **שניה כיבש יהויקים.** קראי קא דריש בסדר עולם[י] כתיב בראש ספר דניאל בשנת שלש למלכות יהויקים בא נבוכדנצר בירושלים ויתן ה' את יהויקים בידו אפשר לומר כן והלא לא מלך אלא בשנת ארבע ליהויקים שנאמר בספר ירמיה (כה) הדבר אשר היה בשנה הרביעית ליהויקים היא שנה הראשונה לנבוכדנצר אלא מה תלמוד לומר בשנת שלש למלכות יהויקים בשנת שלשה למרדו לאחר[מ] שכיבשו עבדו שלשה שנים ומרד בו שנאמר ויהי לו [יהויקים] עבד שלש שנים וישב וימרד בו (מלכים ב כד) ולמדך כאן שעמד במרדו שלש שנים הרי ששה שנים לכיבושו ובפעם הזאת נמסר בידו והרגו ונתקיים בו קבורת חמור יקבר (ירמיה כב) והמליך את יהויכין בנו תחתיו ובא לו לבבל (מדרש רבה מצורע פי"ט) אמרו לו יועציו האב מרד בך והמלכת בנו מתלא אמרין מכלבא בישא גוריא טבא לא נפיק חזר עליו לתשובת השנה והגלהו והמליך צדקיהו וכן כתיב בספר מלכים בסופו[נ] נמצאת גלות יהויכין בשנת שבע לכיבוש יהויקים והרי הכתוב קורא אותה בשנת שמונה למלכות נבוכדנצר בספר מלכים[י] בסופו למדנו שבשנה שניה למלכותו כיבשו: **נשא אויל מרודך מלך בבל וגו'** (ו). למדנו שמלך אויל מרודך בשנת ל"ז לגלות יהויכין וכבר מלך נבוכדנצר שמונה שנים קודם גלות יהויכין שמונה ול"ז הרי מ"ה וכ"ג דאויל מרודך וב' דבלשצר: **אפיק מאני דבית המקדש.** בשנת שלישית למלכותו: **אמר.** אחשורוש איהו ודאי מיטעא טעי: **אנא חשיבנא כו'** לגלות בבל. תחילת גולה שהגלה את יכניה: **כמה בצירן.** משבעים משנת[ס] שתים לבלשצר: **תמני.** אותן שמונה שנים שמלך נבוכדנצר לפני הגלותו את יכניה שלא היה לו לבלשצר למנותן ומנאן: **חשב.** אחשורוש מב' לבלשצר עד שלש שלו: **ועייל.** הנך תמני תחותייהו: **חדא דבלשצר.** דהרי (ז) משנת שתים שלמו שבעים שנה לפי מניינו ושוב מנה שלישית: **וחמשה דדריוש המדי וכורש הפרסי.** דכתיב ודריוש מדאה קביל מלכותא (דניאל ו) ואחריו מלך כורש הראשון שנתן רשות לבני הגולה לעלות שנאמר כה אמר כורש וגו' (עזרא א) וקסלקא דעתך השתא שמלכו בין שניהן ה' שנים אע"ג דלא כתיב בקרא: **ותרתי דאחשורוש.** כבר עברו לו שתי שנים: **מחרבות ירושלים.** גלות צדקיהו שנשרפה העיר ובהדיא כתיב דלחרבות ירושלים בעי למימניא דכתיב בספר דניאל (ט א) למלאות לחרבות ירושלם שבעים שנה: **חדיסר[ז].** שכך עמד הבית אחר גלות יכניה: **איהו כמה מלך ארביסר.** דכתיב[ל] בשנת שתים עשרה הפיל פור הוא הגורל ולשנה אחרת נעשה הנס הרי י"ג (ח) דמלכי אומות העולם מתשרי מנינן[מ] ונתחדשה השנה בתשרי וכתיב לשנה אחרת[נ] לקיים את אגרת הפורים הזאת השנית הרי י"ד: **באדין.** בימי כורש בטילת עבידת בית אלהא שצוה כורש לבנות וחזר בו על ידי צרי יהודה ובנימין כמו שכתוב בספר עזרא[ס] עד שנת תרתין למלכות דריוש השני שמלך אחר אחשורוש[ע] ונקרא שלשה שמות[פ] דריוש כורש ארתחשסתא: **שנים מקוטעות היו.** אותן שנים שמנינן[ס] למעלה יש בהן שנבלעו משל אחרון (ט) בראשון כגון לדריוש המדי וכורש שמנינן[ס] להם ה' שנים לא תמלא אלא ד' דכתיב בשנת אחת לדריוש בן אחשורוש[ע] בספר דניאל (ט) בשנת שלש למלכות כורש וגו' ותניא בסדר עולם[י] לא מלינו למדי שנה בכתובים אלא זו בלבד ולכורש מלינו שלשה שנים בספר דניאל[ק] בשנת שלש למלכות[פ] כורש וגו' ותניא נמי בסדר עולם[י] כורש מלך ג' שנים מקוטעות הרי שמינית שנה יתירה וגם (י) דבשנות נבוכדנצר ואויל מרודך נבלעה שנה וכנגדו נשתהה הבנין שתים שנים לדריוש:

תניא

רבינו חננאל

כשבת כשנתיישבה דעתו אמר בלשצר מנה וטעה אנא מנינא ולא טעינא. כתיב כי לפי מלאות [לבבל] ע' שנה אפקוד אתכם אמר בלשצר א) מאי למלכות בבל. חשב מ"ה דנ"נ מ"ה מנא לן דאמר מר גלו בשבע לכיבוש יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היא השנה השניה לנ"נ מלך בבל וכיבש יהויקים בשנה החמישית למלכו נמצא משכיבש ועד שמת ד' שנים. שכל מלכות יהויקים היתה י"א שנה שנאמר אחת עשרה שנה מלך בירושלים ואמר בנ"נ שנה ראשונה כיבש נינוה שניה כיבש יהויקים וכיון שמת יהויקים מלך יכניה ג' חדשים ובא נ"נ והגלהו שנאמר ויקח אותו מלך בבל בשנת שמונה למלכו נמצא משכיבש יהויקים עד שמת יהויקים ז' שנים ויכניה ג' חדשים והגלהו. וזהו פירושו גלו בשבע

חשק שלמה על רבינו חננאל

א) נ"ל אמר בלשצר חשב וטעה וכו' מאי היא דכתיב כי לפי מלאת לבבל וחשב דמאי לבבל למלכות בבל חשב וכו':

ליקוטי רש"י

[נדפס בסוף המסכת]

הגהות וציונים

א] "וכתיב למלאות וכו' שבעים שנה" אין לו מקום כאן (רש"ש עיי"ש), וליתא בכת"י, וכ"ה נכון דלא צריך ליה הכא (דק"ס): ב] בכמה כת"י ובע"י נוסף **וכי ד' גליות גלו והא ב' גליות גלו אלא** גלו: ג] בכת"י ובדפו"ר בעשרים ושבעה, והיינו קרא דמלכים ב' כה, כז. והיא הנוסחא העיקרית דמייתי קרא המוקדם (דק"ס), ועי' רש"י במלכים שם: ד] בכת"י ובע"י נוסף **כיון דחזא דמלו שבעין שנין ולא איפרוק** אמר: ה] בכת"י וע"י נוסף **שהוא גלות יהויכין סוף סוף** כמה: ו] נראה דלכאן שייך התיבות דכתיב **למלאות לחרבות ירושלים שבעים שנה**, במקום לעיל (עי' אות א, רש"ש): ז] [צ"ל **חד סרי**] (גליון): ח] בכת"י ובע"י נוסף **והות בטלא עד שנת תרתין למלכות דריוש מלך פרס**: ט] בדפו"ר שהרי **טרדו אשמדאי**: י] נראה לי דצ"ל על **השרים** (שפ"א עיי"ש) וכ"ה בקצת דפו"י (ועיין מהרש"א): כ] צ"ל **נבוכדנצר** (רש"ש): ל] צ"ל דכתיב **עד עשתי** עשרה וכו' (באה"מ): מ] ברש"י שבע"י **שלאחר** שכבשו עבדו **באמונה** ג' שנים: נ] צ"ל **בשנת** (באה"מ), וכ"ה בכת"י: ס] בכת"י וע"י **שמנינו**: ע] מכאן עד "וגו'" ליתא בכת"י וברש"י שבע"י (ועי' הגהות הב"ח): פ] "למלכות" נמחק וצ"ל שלש לכורש (רש"ש):

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [סנהדרין כ: גיטין סח:], ב) עיין אסתר רבה א ה, ג) [לקמן יט.], ד) [ערכין יב.], ה) [שם], ו) מלכים ב' כד יב, ז) נב כח, ח) נב, יב-כט, ט) מלכים ב' כה ב וירמיה נב ה, י) ריש פרק כה, כ) מ"ב כד יז, ל) אסתר ג ז, מ) ר"ה ג., נ) אסתר ט כט, ס) ד כד, ע) סדר עולם פכ"ט, פ) ר"ה ג:, צ) פרק כח, ק) י א, ר) פרק כט.

הגהות הב"ח

(א) גמ' הא הוה ירושלים: (ב) שם הא הויא שבע דלא מלך: (ג) רש"י ד"ה כשנתיישבה וכו' ועכשיו נתיישבה דעתו הס"ד: (ד) ד"ה גלו בשבע וכו' בשנת שמנה למלכו בסוף ספר כצ"ל ותיבת נבוכדנצר נמחק: (ה) בא"ד בשנה שניה למלכותו כדאמרינן לקמן ולא הגלהו כו' חורבות ירושלים דהוי י"א שנה וכו' כדכתיב ויהי: (ו) ד"ה נשא אויל מרודך מלך בבל וגו' בשנת מלכותו למדנו: (ז) ד"ה חדא וכו' בשנת שתים וכו' ושוב מלך שנה שלישית: (ח) ד"ה איהו כמה וכו' הרי י"ג דהא למלכי אומות: (ט) ד"ה שנים מקוטעות וכו' משל אחרון בשל ראשון וכו' וכורש הפרסי שמנינן להם ה' שנים ולא וכו' לדריוש בן אחשורוש מזרע מדי ולא זהו אחשורוש המלך שזה קדמו שנים הרבה ותניא בסדר עולם כצ"ל ותיבות בספר דניאל בשנת שלש למלכות כורש וגו' נמחק: (י) בא"ד וגם בשנות נבוכדנצר וכו' ג' שנים לדריוש האחרון הס"ד:

תורה אור השלם

א) וַיֵּשֶׁב שְׁלֹמֹה עַל כִּסֵּא יְיָ לְמֶלֶךְ תַּחַת דָּוִיד אָבִיו וַיַּצְלַח וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו כָּל יִשְׂרָאֵל: [דברי הימים א' כט, כג]

ב) מִי בְּכָל אֱלֹהֵי הָאֲרָצוֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הִצִּילוּ אֶת אַרְצָם מִיָּדִי כִּי יַצִּיל יְיָ אֶת יְרוּשָׁלִַם מִיָּדִי: [ישעיה לו, כ]

ג) בֵּאדַיִן דָּרְיָוֶשׁ מַלְכָּא כְּתַב לְכָל עַמְמַיָּא אֻמַיָּא וְלִשָּׁנַיָּא דִּי דָאְרִין בְּכָל אַרְעָא שְׁלָמְכוֹן יִשְׂגֵּא: [דניאל ו, כו]

ד) שְׁפַר קֳדָם דָּרְיָוֶשׁ וַהֲקִים עַל מַלְכוּתָא לַאֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא מְאָה וְעֶשְׂרִין דִּי לֶהֱוֹן בְּכָל מַלְכוּתָא: [דניאל ו, ב]

ה) כֹּה אָמַר כֹּרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס כֹּל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ נָתַן לִי יְיָ אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְהוּא פָקַד עָלַי לִבְנוֹת לוֹ בַיִת בִּירוּשָׁלִַם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה: [עזרא א, ב]

ו) בַּיָּמִים הָהֵם כְּשֶׁבֶת הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ אֲשֶׁר בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה: [אסתר א, ב] ז) בִּשְׁנַת שָׁלוֹשׁ לְמָלְכוֹ עָשָׂה מִשְׁתֶּה לְכָל שָׂרָיו וַעֲבָדָיו חֵיל פָּרַס וּמָדַי הַפַּרְתְּמִים וְשָׂרֵי הַמְּדִינוֹת לְפָנָיו: [אסתר א, ג] ח) כִּי כֹה אָמַר יְיָ כִּי לְפִי מְלֹאת לְבָבֶל שִׁבְעִים שָׁנָה אֶפְקֹד אֶתְכֶם וַהֲקִמֹתִי עֲלֵיכֶם אֶת דְּבָרִי הַטּוֹב לְהָשִׁיב אֶתְכֶם אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה: [ירמיה כט, י] ט) בִּשְׁנַת אַחַת לְמָלְכוֹ אֲנִי דָּנִיֵּאל בִּינֹתִי בַּסְּפָרִים מִסְפַּר הַשָּׁנִים אֲשֶׁר הָיָה דְבַר יְיָ אֶל יִרְמְיָה הַנָּבִיא לְמַלֹּאות לְחָרְבוֹת יְרוּשָׁלִַם שִׁבְעִים שָׁנָה: [דניאל ט, ב] י) וַיְהִי בִשְׁלֹשִׁים וָשֶׁבַע שָׁנָה לְגָלוּת יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ יְהוּדָה בִּשְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ נָשָׂא אֱוִיל מְרֹדַךְ מֶלֶךְ בָּבֶל בִּשְׁנַת מַלְכֻתוֹ אֶת רֹאשׁ יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיֹּצֵא אוֹתוֹ מִבֵּית הַכְּלוּא: [ירמיה נב, לא] וַיְהִי בִשְׁלֹשִׁים וָשֶׁבַע שָׁנָה לְגָלוּת יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ יְהוּדָה בִּשְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּעֶשְׂרִים וְשִׁבְעָה לַחֹדֶשׁ נָשָׂא אֱוִיל מְרֹדַךְ מֶלֶךְ בָּבֶל בִּשְׁנַת מָלְכוֹ אֶת רֹאשׁ יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ יְהוּדָה מִבֵּית כֶּלֶא: [מלכים ב' כה, כז] כ) וְעַל מָרֵא שְׁמַיָּא הִתְרוֹמַמְתָּ וּלְמָאנַיָּא דִי בַיְתֵהּ הַיְתִיו קָדָמָךְ וְאַנְתְּ וְרַבְרְבָנָךְ שֵׁגְלָתָךְ וּלְחֵנָתָךְ חַמְרָא שָׁתַיִן בְּהוֹן וְלֵאלָהֵי כַסְפָּא וְדַהֲבָא נְחָשָׁא פַרְזְלָא אָעָא וְאַבְנָא דִּי לָא חָזַיִן וְלָא שָׁמְעִין וְלָא יָדְעִין שַׁבַּחְתָּ וְלֵאלָהָא דִּי נִשְׁמְתָךְ בִּידֵהּ וְכָל אֹרְחָתָךְ לֵהּ לָא הַדַּרְתָּ: [דניאל ה, כג] ל) בֵּהּ בְּלֵילְיָא קְטִיל בֵּלְאשַׁצַּר מַלְכָּא כַשְׂדָּאָה: [דניאל ה, ל] מ) וְדָרְיָוֶשׁ מָדָאָה קַבֵּל מַלְכוּתָא כְּבַר שְׁנִין שִׁתִּין וְתַרְתֵּין: [דניאל ו, א] נ) בֵּאדַיִן בְּטֵלַת עֲבִידַת בֵּית אֱלָהָא דִּי בִּירוּשְׁלֶם וַהֲוָת בָּטְלָא עַד שְׁנַת תַּרְתֵּין לְמַלְכוּת דָּרְיָוֶשׁ מֶלֶךְ פָּרָס: [עזרא ד, כד]

תניא נמי הכי [א] ועוד שנה (א) אחרת לבבל ועמד דריוש והשלימה אמר רבא אף דניאל טעה בהאי חושבנא דכתיב [א] בשנת אחת למלכו אני דניאל בינותי בספרים מדקאמר בינותי מכלל דטעה מ"מ קשו קראי אהדדי כתיב [א] [ב] מלאות לבבל וכתיב [א] לחרבות ירושלם אמר רבא לפקידה בעלמא והיינו דכתיב [ג] כה אמר כורש מלך פרס כל ממלכות הארץ נתן לי ה' אלהי השמים והוא פקד עלי לבנות לו בית בירושלם (ב) דרש רב נחמן בר רב חסדא מאי דכתיב [ד] כה אמר ה' למשיחו לכורש אשר החזקתי בימינו וכי כורש משיח היה אלא א"ל הקב"ה למשיח קובל אני לך על כורש אני אמרתי הוא יבנה (ג) ביתי ויקבץ גליותי והוא אמר [ה] מי בכם מכל עמו ויעל: [ב] [ו] חיל פרס ומדי הפרתמים וכתיב [ז] למלכי מדי ופרס אמר רבא אתנויי אתנו בהדדי אי מינן מלכי מינייכו איפרכי ואי מינייכו מלכי מינן איפרכי [ח] בהראותו את עושר כבוד מלכותו (ד) א"ר יוסי בר חנינא מלמד שלבש בגדי כהונה כתיב הכא [ח] יקר תפארת גדולתו וכתיב התם [ט] לכבוד ולתפארת [י] ובמלאות הימים האלה וגו' רב ושמואל חד אמר מלך פיקח היה וחד אמר מלך טיפש היה מאן דאמר מלך פיקח היה שפיר עבד דקריב רחיקא ברישא דבני מאתיה (ה) כל אימת דבעי מפייס להו ומאן דאמר טיפש היה דאיבעי ליה לקרובי בני מאתיה ברישא דאי מרדו ביה הנך (ו) הני הוו קיימי בהדיה °שאלו תלמידיו את רשב"י מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה אמר להם אמרו אתם אמרו לו מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע (ז) אם כן שבשושן יהרגו שבכל העולם כולו אל יהרגו אמרו לו אמור אתה אמר להם מפני שהשתחוו לצלם[ג] אמרו לו וכי משוא פנים יש בדבר אמר להם [ו] °הם לא עשו אלא לפנים אף הקב"ה לא עשה עמהן אלא לפנים והיינו דכתיב [כ] כי לא ענה מלבו[ד]: [י] בחצר גנת ביתן המלך רב ושמואל חד אמר הראוי לחצר לחצר הראוי לגינה לגינה הראוי לביתן לביתן וחד אמר הושיבן בחצר ולא החזיקתן בגינה ולא החזיקתן עד שהכניסן לביתן והחזיקתן במתניתא תנא הושיבן בחצר ופתח להם שני פתחים אחד לגינה ואחד לביתן [ל] חור כרפס ותכלת מאי חור רב אמר חרי חרי ושמואל אמר מילת לבנה הציע להם כרפס אמר ר' יוסי בר חנינא כרים של פסים [ל] על גלילי כסף ועמודי שש מטות זהב וכסף תניא ר' יהודה אומר הראוי לכסף לכסף הראוי לזהב לזהב אמר לו ר' נחמיה א"כ אתה מטיל קנאה בסעודה אלא הם של כסף ורגליהן של זהב [ל] בהט וששׁ[ה] א"ר אסי אבנים שמתחוטטות[ג] על בעליהן וכן הוא אומר (ח) [מ] אבני נזר מתנוססות על אדמתו [ל] ודר וסוחרת רב אמר דרי דרי ושמואל אמר אבן טובה יש בכרכי הים ודרה שמה הושיבה באמצע סעודה ומאירה להם כצהרים דבי רבי ישמעאל תנא שקרא דרור לכל בעלי סחורה [נ] והשקות בכלי זהב וכלים מכלים שונים משונים מיבעי ליה אמר רבא יצתה בת קול ואמרה להם[ו] ראשונים כלו מפני כלים[ז] ואתם שונים (ט) בהם [נ] ויין מלכות רב אמר רב מלמד שכל אחד ואחד השקהו יין שגדול הימנו בשנים [ס] והשתיה כדת (אין אונס[ח]) מאי כדת א"ר חנן משום ר"מ כדת של תורה מה דת של תורה אכילה מרובה משתיה אף סעודתו של אותו רשע אכילה מרובה משתיה [ס] אין אונס אמר רבי אלעזר מלמד שכל אחד ואחד השקהו מיין מדינתו [ס] לעשות כרצון איש ואיש אמר רבא לעשות כרצון מרדכי והמן מרדכי דכתיב [ע] איש יהודי המן[ט] [פ] איש צר ואויב [צ] גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים בית המלכות מיבעי ליה אמר רבא שניהן לדבר עבירה נתכוונו היינו דאמרי אינשי [ד] איהו [ס] בקרי ואתתיה בבוציני

תניא נמי הכי. דבשנות נבוכדנצר ואויל מרודך נבלעה שנה: עוד שנה אחת לבבל. (י) הכי איתא בסדר עולם[א] ביה בליליא קטיל בלשצר מלכא ודריוש מדאה קביל מלכותא[ב] הרי שבעים שנה מיום שמלך נבוכדנצר שבעים חסר אחת מיום שכיבש יהויקים ועוד שנה אחת לבבל למלאות שבעים שנה משעלט על ישראל ועמד דריוש והשלימה ואחריו בשנה אחרת מלך כורש בבבל ונפקדו פקידה במקצת[ג] שאמר מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל וגו'[ד] למדנו מברייתא זו כשמת בלשצר לא היו לכיבוש יהויקים אלא שבעים חסר אחת ואנחנו מנינו למעלה שבעים שנה מ"ה דנבוכדנצר וכ"ג דאויל מרודך ושלשה[ה] דבלשצר הרי שנים מקוטעות היו: בינותי בספרים. לשון ספירה וחשבון: כתיב לפי מלאות לבבל. שבעים שנה אפקוד אתכם בספר ירמיה: וכתיב. בספר דניאל למלאות לחרבות ירושלם שבעים שנה מספר השנים אשר היה דבר ה' אל ירמיה הנביא: לפקידה בעלמא. (כ) ואמר לפי מלאות לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם וכן היתה שנפקדו בשנה אחת לכורש מלך פרס שהיא שנת ע"א לכיבוש יהויקים שפשטה בבל על ישראל: משיח. (ל) נמשח כמו שמן המשחה: קובל אני לך כו'. והכי קאמר כה אמר ה' למשיחו (מ) לכורש אשר החזקתי בימינו וגו' הוא יבנה את ביתי תרי קראי כתיבי דסמיכי אהדדי וניקוד טעם מקרא זה מוכיח על דרש זה שאין לך טעם זרקא במקרא שאין סגול בא אחריו וכאן נקוד למשיחו בזרקא ולכורש נקוד במאריך להפרישו ולנתקו מעם למשיחו: מי בכם מכל עמו וגו'. והוא עצמו לא נשתדל בדבר: כתיב פרס ומדי הפרתמים. סמך הפרתמים אצל מדי וכתיב למלכי מדי ופרס סמך מלכי אצל מדי: בגדי כהונה. שהיו בידו שם בגדי כהן גדול (נ) שהביאן מירושלים: פיקח היה. שהקדים משתה הרחוקים יותר ממשתה בני עירו: שהשתחוו לצלם. בימי נבוכדנצר: וכי משוא פנים יש בדבר. איך זכו לנס: הם עשו לפנים. מיראה: חרי חרי. מעשה מחט מלאכת המלאות היתה עשויה נקבים נקבים: מילת לבנה. חור לשון חיור: הראוי לכסף כו'. מטות זהב וכסף קדרים של הראוי לזהב לזהב וגרוע לכסף: מתחוטטות על בעליהן. רצפה עשה להם באבנים חשובות כלומר שלא באו לידי אדם אלא בטורח שמחטטים ומחזירים בעליהן אחריהן עד שמוצאין אותן בדמים יקרים: וכן הוא אומר. שהמקרא משבח אבני' יקרות ואומר (ס) על נסיונות הרבה הן באין כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו והכתוב מדבר לישראל לעתיד לבוא שיהיו חשובין ויקרים בין האומות כאבני נזר המתנוססות: דרי דרי. שורות שורות סביב °וסוחרת לשון סחור סחור[ח]: כצהרים. והאי וסוחרת °לשון סהרא הוא: שקרא דרור לכל בעלי סחורה. עשה נחת רוח לבני מלכותו להעביר מהן מכס של סוחרין: הראשונים. כלומר בלשצר וחבורתו: [ל] כדת של תורה. אכילת מזבח מרובה משתיה פר ושלשה עשרונים סולת לאכילה ונסך חצי ההין: מיין מדינתו. יין הרגיל בו ולא ישכרהו [ולא ישתהו] אלא לפי רצונו: כרצון מרדכי והמן. הם היו שרי המשקים במשתה: איהו בקרי. דלועין גדולות:

בוליני

אתה מטיל קנאה. וא"ת למ"ד לעיל הראוי לגינה לגינה הראוי לחצר לחצר א"כ אתה מטיל קנאה בסעודה וי"ל דסבירא ליה דכיון שלא היו רואין זה את זה ליכא קנאה: **כדת** של תורה אכילה מרובה משתיה. והא דאמרינן בנדה (דף כד: ושם) כל שאכילתו מרובה משתייתו עצמותיו שכויין הייתו באוכל יותר מדאי:

ספרחה

רבינו חננאל

לכיבוש יהויקים שהיא שנת ח' לנ"נ. **וזה שכתוב** בשנת שלש למלכות יהויקים מלך יהודה בא נ"נ מלך בבל ירושלים ויצר עליה. כבר פירשוהו רבותינו בשנת שלש למרדו דהא בשנה הרביעית ליהויקי' מלך נ"נ. גלו בי"ח לכיבוש יהויקים שהיא שנת י"ט לנ"נ שנאמר ובעשור לחדש החמישי היא תשע עשרה למלך נ"נ מלך בבל בא נבחראדן רב טבחים וגו'. נמצא שהגלה יהויכין בשנת שמונה למלכו ונשאר יהויכין ל"ז שנה חבוש בבית האסורים בגלות עד שמת נ"נ שנאמר ויהי בשלשים ושבע לגלות יהויכין מלך יהודה וגו' הנה א) מקום גלות יהויכין ח' שנים ול"ז שנה. הרי מ"ה שנה לנ"נ. הנה נמצאו שנות נ"נ מן הפסוקים. אבל כ"ג שנה למרודך גמרא. ותלתא דבלשצר הרי ע' מדלא איפרוק כו'. **אמר אחשורוש בלשצר טעה** דאיבעי למימנא ע' לגלות. כמה בצרו ח' שנה שמלך נ"נ קודם גלות יכניה עייל תמני שני חילופייהו חדא דבלשצר וה' שנה דכורש ודריוש וב' שנים דידיה הא שבעים כו'. היינו דכתיב בשנת שלש למלכו כשבת כשנתיישבה דעתו דאמר תוב לא מפרקי כולה שמעתא ופשוטה היא. **והא קשו קראי אהדדי** ופריק רבא לפי מלאת לבבל לפקידה בעלמא ולחורבות ירושלים לגאולה: **אבנים מתחוטטות על בעליהן** מחטיאות בעליהן. כלומר כל מי שנמצאת בידו מתחייב למלכות ב) שאינן ראויות להדיוט אלא למלכות בלבד וכן בעליהן כיון שנמצאות בידיהם נסים ובורחין שמתיראין מן המלכות. **מה דת של תורה אכילה מרובה משתיה.** פי' התמיד כבש שיש בו כמה רביעיות ונסכו רביעית ההין יין בלבד.

איהו

חשק שלמה
על רבינו חננאל

א) נראה דצ"ל הנה מלך מקודם גלות יהויכין וכו': ב) וכן העתיק הערוך בערך חט א' בשם רבינו ע"ש:

* * *

גליון הש"ס

גמ' שאלו תלמידיו. עי' מדרש שיר השירים בפסוק זאת קומתך דמתה לתמר: שם הם לא עשו אלא לפנים. עי' סנהדרין דף סא ע"ב. ועי' ע"ז דף ג ע"א תוס' ד"ה שלא השתחוו: רש"י ד"ה דרי דרי וכו' וסוחרת לשון סחור. כי סביב תרגומו סחור סחור (ויקרא א ה): שם ד"ה כצהרים וכו' לשון סהרא הוא. עי' לקמן דף יג ע"א רש"י ד"ה אסתהר:

מסורת הש"ס
עם הוספות

א) סדר עולם פרק כח, ב) [עי' תוס' ע"ז ג. ד"ה שלא וכו'], ג) [בערוך ערך חט א כתב כמה פירושים ע"ז בשם ר"ג ור"ח ע"ש], ד) סוטה י., ה) [עי' בערוך ערך קל ד], ו) דניאל ה ל - ו א, ז) עזרא א ג, ח) [שבת יג.].

* * *

הגהות הב"ח

(א) גמ' ועוד שנה אחת יש לבבל ועמד וכו' ואף דניאל וכו' בינותי בספרים מספר השנים אשר היה דבר ה' אל ירמיה הנביא למלאות לחרבות ירושלים שבעים שנה מדקאמר אני בינותי בספרים מכלל דאיהו נמי טעה מ"מ קשו: (ב) שם לבנות לו בית בירושלים וכתיב מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל דרש רב נחמן: (ג) שם הוא יבנה עירי ויקבץ גלויותי: (ד) שם כבוד מלכותו ואת יקר וגו' אמר רבי יוסי וכו' בגדי כהונה ונתעטף ועמד כתיב הכא: (ה) שם דבני מאתיה מיכף כייפי ליה כל אימת דבעי להו מקרב להו ומאן דאמר טיפש: (ו) שם מרדו ביה הנך קיימי הני והוו בהדיה: (ז) שם של אותו רשע אמר להם אם כן: (ח) שם וכן הוא אומר כי אבני: (ט) שם ואתם שונים ושותים בהן: (י) רש"י ד"ה ועוד שנה אחת לבבל. רישא דברייתא הכי איתא: (כ) ד"ה לפקידה בעלמא נאמר האי לפי מלאות לבבל שבעים שנה דהא אפקוד אתכם כתיב וכן היה שנפקדו וכו' שפשטה יד בבל: (ל) ד"ה משיח הוא כלום נמשח בשמן כצ"ל ותיבת כמו נמחק: (מ) ד"ה קובל וכו' למשיחו על כורש אני קובל אשר החזקתי וכו' יבנה את עירי תרי קראי: (נ) ד"ה בגדי כהונה וכו' כהן גדול שהביא נבוכדנצר מירושלים: (ס) ד"ה וכן הוא וכו' ואומר שעל ידי נסיונות:

* * *

ליקוטי רש"י

[נדפס בסוף המסכת]

* * *

תורה אור השלם

א) בשנת אחת למלכו אני דניאל בינתי בספרים מספר השנים אשר היה דבר יי אל ירמיה הנביא למלאות לחרבות ירושלים שבעים שנה: [דניאל ט, ב] ב) כי כה אמר יי כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקד אתכם והקמתי עליכם את דברי הטוב להשיב אתכם אל המקום הזה: [ירמיה כט, י] ג) כה אמר כרש מלך פרס כל ממלכות הארץ נתן לי יי אלהי השמים והוא פקד עלי לבנות לו בית בירושלים אשר ביהודה: [עזרא א, ב] ד) כה אמר יי למשיחו לכורש אשר החזקתי בימינו לרד לפניו גוים ומתני מלכים אפתח לפתח לפניו דלתים ושערים לא יסגרו: [ישעיה מה, א] ה) מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל לירושלים אשר ביהודה ויבן את בית יי אלהי ישראל הוא האלהים אשר בירושלים: [עזרא א, ג] ו) בשנת שלוש למלכו עשה משתה לכל שריו ועבדיו חיל פרס ומדי הפרתמים ושרי המדינות לפניו: [אסתר א, ג] ז) וכל מעשה תקפו וגבורתו ופרשת גדלת מרדכי אשר גדלו המלך הלוא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס: [אסתר י, ב] ח) בהראתו את עשר כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גדולתו ימים רבים שמונים ומאת יום: [אסתר א, ד] ט) ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת: [שמות כח, ב] י) ובמלאות הימים האלה עשה המלך לכל העם הנמצאים בשושן הבירה למגדול ועד קטן משתה שבעת ימים בחצר גנת ביתן המלך: [אסתר א, ה] כ) כי לא ענה מלבו ויגה בני איש: [איכה ג, לג] ל) חור כרפס ותכלת אחוז בחבלי בוץ וארגמן על גלילי כסף ועמודי שש מטות זהב וכסף על רצפת בהט ושש ודר וסחרת: [אסתר א, ו] מ) והושיעם יי אלהיהם ביום ההוא כצאן עמו כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו: [זכריה ט, טז] נ) והשקות בכלי זהב וכלים מכלים שונים ויין מלכות רב כיד המלך: [אסתר א, ז] ס) והשתיה כדת אין אנס כי כן יסד המלך על כל רב ביתו לעשות כרצון איש ואיש: [אסתר א, ח] ע) איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי בן יאיר בן שמעי בן קיש איש ימיני: [אסתר ב, ה] פ) ותאמר אסתר איש צר ואויב המן הרע הזה והמן נבעת מלפני המלך והמלכה: [אסתר ז, ו] צ) גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים בית המלכות אשר למלך אחשורוש: [אסתר א, ט]

הגהות וציונים

א] צ"ל לפי מלאות (רש"ש), וכ"ה בע"י: ב] כתיב חיל כו' כצ"ל (גליון): ג] בכת"י נוסף בבבל, ועיין מהרש"א: ד] בכת"י ובע"י נוסף ויגה בני איש. (ועיין מהרש"א): ה] בכת"י ובע"י נוסף רצפת בהט ושש מאי בהט: ו] בכמה כת"י ואמרה לו רשע ראשונים: ז] צ"ל כלי, וכ"ה בדפו"י (יעב"ץ), בכת"י כליי: ח] [בע"י ליתא] (גליון): ט] בכת"י ובע"י נוסף דכתיב: י] ברש"י שבע"י ונפקדו ישראל פקידה בעלמא קצת ישועה שאמר: כ] צ"ל ותרתי דבלשצר (מהרש"א בח"א עיי"ש ובח"ה) וכ"ה ברש"י שבע"י ונוסף שם הרי שבעים ש"מ שנים וכו': ל] בע"י נוספו כאן כמה דיבורים: השקהו יין שגדול ממנו. שהיין היה גדול ממנו מן השותה: בשנים. שהיה ישן הרבה: רב. גדול:

ח״ל כו׳ למ״ד **לא** קדשה כו׳ עכ״ל. והיינו ר״א דאית ליה הכי דלא קדשה מעולם ואיכא מאן דפליג עליה במסכת ידים[א] ע״ש[ב]: **בא״ד גם בקש ר״א להוליכו משום דכל דבר שנאסר** כו׳ עכ״ל. היינו שתקנו כרם רבעי עולה לירושלים מהלך יום אחד כדי לעטר כו׳ כדאיתא רפ״ק דבילה[ג] ע״ש: **תוס׳ בד״ה למה מנו חכמים כו׳ וקדושת חוניו היתה לאחר קדושה שלישית כו׳** עכ״ל. נראה דצ״ל לאחר קדושה שניה ולפר״ח בפרק הערל[ד] בזה יש ליישב קצת ע״ש[ה] ודו״ק:

ח״א דף י ע״ב דבר זה מסורת כו׳ כ״מ שנאמר ויהי אינו אלא לשון צער כו׳. השתא משמע ליה מלת ויהי מורה על כך וי הי שניהם מל׳ צרה כדלקמן[ו] ולמאי דמסיק כל ויהי איכא למימר הכי ואיכא למימר הכי אלא כל מקום שנאמר ויהי בימי מסורת הוא שהוא לשון וי כו׳ דמשמע להו בהנהו ה׳ ויהי בימי דמלת ויהי מיותרת בהו למדרש וי הי: **ויהי בנסעם מקדם וגו׳ נבנה לנו עיר וגו׳**. ולכאורה ה״ל לאתויי קרא דלעיל מיניה[ז] ויהי כל הארץ שפה אחת וגו׳ אלא משום דההוא לא מוכחא כ״כ דאיכא לפרושי למעלה קאמר שהיה להם שפה אחת כעין עוה״ב ומיהו ליכא לאקשויי מיניה דאיכא לפרושי ביה נמי לשון צער לפי שהיה להם שפה אחת באו לעצה א׳ הרעה נבנה לנו עיר וגו׳ ובב״ר[ח] פליגי ביה אמוראי: **ויהי ביום השמיני אותו יום היה שמחה כו׳**. והכי איתא במדרש[ט] מה״ל ויהי מלמד שהיה שמחה לפניו כיום שנברא בו העולם במעשה בראשית נאמר ויהי ערב וגו׳ וכאן אומר ויהי ביום וגו׳ ויש לדקדק בזה כיון דמסיק דאיכא הכי ואיכא הכי מאי אולמא למילף האי ויהי ביום השמיני וגו׳ מויהי ערב ואימא דיליף ליה מכל הנהו ויהי דהתם לשון צער וי״ל דהא פשיטא ליה דאותו יום יום שמחה הוה שעליו נאמר[י] ביום שמחת לבו וגו׳ אלא שבא ללמוד דהיתה השמחה גדולה כ״כ כיום שנברא כו׳ דמיון[יא] השמחה כי כמו שהשמחה שביום שנבראו שמים וארץ היא השמחה הרצון והקיום לפניו כן בהקמת המשכן נתייחד שמו שם ברצון וקיום אשר לפניו ואמרו במדרש להלן[יב] בהקמת המשכן נאמר[יג] ויהי המקריב ביום הראשון גו׳ הראשון לבריותו של עולם אמר הקב״ה כאילו באותו יום בראתי עולם[יד] י׳ עטרות נטל אותו יום ראשון למעשה בראשית כו׳ ע״ש: **והכתיב ויהי כאשר ראה יעקב את רחל כו׳**. ק״ק ואימא דנפרשיה מלשון צער ויהי כאשר ראה וגו׳ ורחל עקרה דכה״ג דרשו בסמוך בחנה[טו] ויהי איש אחד וגו׳[טז] וה׳ סגר רחמה וגו׳ וי״ל דגבי רחל איכא הפסק בעניינא משא״כ גבי חנה דעניינא חד: **ויהי בימי אינו אלא לשון צער ה׳ ויהי בימי הוו כו׳**. ד׳ מהם מפורשים בתרגום דמגילה[יז] מה היה הצרה ע״ש אבל הה׳[יח] ויהי בימי יהויקים וגו׳ אינו מפורש שם מה היה הצרה לפי שהוא פשוט דבימיו התחיל הגלות והחורבן ובמדרש ילקוט[יט] מפורש מה צרה היתה שם[כ] יקרענה בתער הסופר והשלך אל האש כיון שראו כך התחילו הכל צווחין וי וי: **אמוץ ואמציה אחי כו׳ משום דכבשתה פניה כו׳**. כל הסוגיא מפורש פ״ק דסוטה[כא]: **מלכים מדוד נביאים כו׳ וכתיב חזון ישעיה כו׳**. דוד ושלמה נמי בכלל מ״ח נביאים קחשיב להו לקמן[כב] ואפשר דהוצרך לאתויי לישעיה דהוה נביא קבוע ביותר: **מקום ארון אינו מן המדה כו׳**. עיין כל הסוגיא בפרק המוכר פירות[כג] ושם מפורש: **שם זה הכתב שאר זה לשון כו׳**. נראה לפרש ע״פ מה שכתבו ממה שחנן הש״י את האדם יותר מכל ב״ח שבעולם הא׳ שיוכל האדם להודיע לחבירו הרחוק ממנו שלא ידעו בו שאר כל האדם כל מבוקשו ע״י כתב ותחימתו בו. הב׳ ע״י לשון שהוא דבור בקרוב לו שישמע דבורו. וקאמר דאלו ב׳ החניונות חיסר וכרת הש״י מבבל דהיינו שיודיע לחבירו ע״י שם זה הכתב דהכל הולך אחר החתימה שהוא שם של אדם אחר הכתיבה ושאר שהוא מלשון קירוב דהיינו לשון הדיבור שהוא הידיעה בקרוב לחבירו שמדבר עמו בלשון שהמלכיות משתמשין בו שאין שאר כל אדם מכירין בו כמ״ש התוס׳ דלשון כל אדם שהיה שם[כד] ארמית לא נכרת מהם: **ואמר נין זה מלכות כו׳**. פרש״י לשון ממשלה כו׳. ע״ש ויש לפרשו מלשון בן ממש כי מבני בלשצר ואילך נכרת מלכות בבל. ואמר **ונכד זו ושתי**. שהיתה בת בלשצר שגם ממנה נכרת מלכותה: **שעשה עצמו ע״ז דכתיב בכל הנעצוצים וגו׳**. לפי פשוטו גם שם הוא מלשון קוצים וסירים ולא ידענא מהיכא משמע ליה טפי שהוא לשון ע״ז: **זה מרדכי שנקרא ראש לכל הבשמים כו׳**. כמפורש בסוף מסכת חולין[כה] שהיו למרדכי שמות אחרים בלשן פתחיה אבל נקרא במגילה מרדכי ע״ש החשיבות והגדולה שהיה ראש לגדולה כמו מר דרור[כו] שתרגומו מירא דכיא שהוא ראש לבשמים וז״ש[כז] יעלה ברוש שיעלה לגדולה דוגמת הראש לבשמים מר דרור שהוא גם כן ודאי למעלתו: **ששרף רפידת בית ה׳ כו׳**. כי שם היא מקום שכינה רפידתו זהב הוא כפורת הזהב אשר עליו היה השכינה שרויה כפרש״י שם[כח] ואמר יעלה הדס כו׳ דהיינו שתעלה לגדולה ולשם טוב ולא תהא קרויה עוד אסתר ע״ש הגלות[כט] ואנכי הסתר אסתיר וגו׳ כמפורש בסוף חולין[כה]: **והיה לה׳ לשם זו מקרא כו׳**. לפי שאין שם שמים נזכר מפורש במגילה קאמר שע״י קריאת מגילה בברכותיה נקרא השם של הקב״ה ואמר לאות עולם לא יכרת אלו ימי פורים כדכתיב[ל] וזכרם לא יסוף מזרעם: **ומי חדי הקב״ה במפלתן כו׳**. כל הסוגיא מפורש בס״פ אד״מ[לא] גבי באבוד אחאב רנה כו׳ ע״ש והתם נתקיים גם סיפא להאביד אתכם וגו׳ אבל הכא גבי המן סיפא דקרא[לב] להאביד וגו׳ לא נתקיים מ״מ רישא דקרא כן ישיש גו׳ אחרים משיש כדמסיק מדלא כתיב ישוש נתקיים גם בימי המן שהיה שמח לפי מחשבתו הרעה במפלתן של ישראל כמ״ש[לג] ויצא המן וגו׳ שמח וטוב לב וגו׳: **נתן חכמה ודעת ושמחה וגו׳ זה מרדכי כו׳**. שמצינו בו שהיה חכם גדול כמפורש במסכת מנחות[לד] שע״כ נקרא פתחיה ובלשן ונתקיים על ידו השמחה לכלל ישראל כמ״ש[לה] ליהודים וגו׳ שמחה[לו] ויקר. ואמר **ולחוטא נתן ענין כו׳ זה המן**. כדאמרינן פ״ק דסוטה[לז] המן נתן עיניו במה שאין ראוי לו גם מה שבידו נטלו ממנו: **ושמתי וגו׳ והאבדתי ממנה מלך זו ושתי כו׳**. לפי הנראה זאת הנבואה שנאמר בה[לח] הנני שובר קשת עילם וגו׳ נאמר על איבוד מלכות פרס על ידי אלכסנדרוס אחר שנבנה הבית שני אלא דהאי קרא[לט] ושמתי כסאי בעילם וגו׳ משמע ליה דנאמר בימי הגלות קודם שנבנה בית שני שהיה אז כסא של הקב״ה בעילם כמ״ש[מ] בגלות עילם שכינה עמהם ולא מצינו אז שנאבדו שם אז מלך ושרים במלחמה אלא שעל ושתי שהיתה מלכה בת מלך ועל המן ובניו שהיו שרים נאמר כן:

ח״א דף יא ע״א כי עבדים וגו׳ ויט עלינו חסד וגו׳. פרש״י סיפא דקרא לתת לנו מחיה ע״ש ר״ל דזה הוא הרמז על מעשה המן שבקש להרוג ולאבד והמלך הטה חסד לתת לנו חיים: **באש בימי נ״נ כו׳**. פרש״י שהטילנו לתוך כבשן אש ע״ש. ואפשר לפרש על חורבן הבית שנאמר[מא] וישרוף את בית ה׳ וגו׳. ואמר **ותוציאנו לרויה בימי המן כו׳**. מלת רויה נופל על המשתה כמו[מב] כוסי רויה שהוצאת מצרה לגאולה היה כולו בסבת המשתה במעשה ושתי ובמעשה אסתר: **זכר חסדו ואמונתו לבית וגו׳**. לפי שהיו רבים מהם באותו דור שנתחייבו כליה לפי שנהנו מסעודת אחשורוש[מג] לולי מרדכי וסיעתו הצדיקים שבאותו הדור לזה אמר זכר חסדו לאותן שאינן ראויין לגאולה ואמונתו לראויין לגאולה ולפי שהיתה הגאולה על ידי אשה שהיא אסתר אמר לבית ישראל כמ״ש[מד] כה תאמר לבית יעקב[מה] אלו הנשים כו׳ ואמר וראו כל אפסי ארץ את ישועת וגו׳ שהיתה הגאולה בכל עולם כמה שאמר לקמן[מו] דמלך אחשורוש בכיפה: **ארי נוהם וגו׳ זה נ״נ הרשע כו׳**. נקט בהאי קרא המרשיעים על ישראל בע׳ שנה דגלות בבל ארי נוהם זה נ״נ כו׳ שהחריב הבית דכתיב עלה אריה ובהך נבואה דדניאל דמייתי בסמוך דכתיב[מז] קדמיתא כאריה וגו׳ נמי על נ״נ ומלכות בבל ניבא אלא דבהך קרא[מח] עלה אריה גו׳ מפורש טפי דעל נ״נ ניבא ואמר דוב שוקק וגו׳ זה אחשורוש שהרשיע ג״כ על ישראל במעשה המן גם הוא שכתב שטנה[מט] שלא יבנה הבית בימיו ודימו לדוב כו׳ מפורש פ׳ י׳ יוחסין[נ] ע״ש ואמר מושל רשע זה המן כו׳ שהיו דלים מן המצות כו׳ שע״כ נתחייבו כליה: **בעצלתים ימך כו׳ בשביל עצלות כו׳**. דהיינו בשביל ביטול תורה שהיה באותו דור נתחייבו כליה וכה״ג דרשו האי קרא לענין גשמים בפ״ק דתענית[נא] שנעצרים בשביל ביטול תורה ולכך כינה את הקב״ה מקרה ע״ש[נב] המקרה במים וגו׳ שנעשה מך מאותן מים כמה שאמר[נג] כשאין ישראל עושין רצונו מכתישין פמליא של מעלה: **לולי ה׳ וגו׳ בקום עלינו אדם ולא מלך כו׳**. זה המזמור איתא במדרשות שכוונו בו על עשו וזרעו שהרשיעו והריעו עלינו בכל הדורות יותר מכל שאר האומות והוא שאמרו במדרש[נד] יאמר נא ישראל ישראל סבא. כתיב[נה] וישכב במקום ההוא אריב״ל כאן שכב הא כל עשרים שנה שהיה בבית לבן לא שכב ומהו[נו] אמר כו׳ כל ספר תהלים כו׳ והיינו שהתפלל שיהיה ניצול מפני עשו שבשבילו ברח לבית לבן ואמר שהוא סימן לבניו בגלות אדום[נז] שתפשנו אומנות אבותינו שנתפלל[נח] כן. לולי ה׳ שהיה לנו בקום עלינו אדם אל תקרי אדם אלא אדום כמ״ש[נט] ואתן אדם תחתיך ואמר שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו לולי ה׳ שהיה לנו ולפי שהגזירות בגלות אדום נחלקו לג׳ חלקים במדרגה מרעה לרעה הא׳ שגזרו[ס] שלא יהיה לבר ישראל מחיה להחיות נפשו ובני ביתו השניה שגזרו[ס] הריגה ממש והג׳ גזירת שמד וז״ש אזי חיים בלעונו היא הגזירה לבלע ממנו המחיה כמ״ש[סא] ראה חיים עם האשה שלא יהיה לישראל שום מחיה בחרות אפם בנו לבקש תואנה ועלילה ע״ז ועל גזירה שניה גזירת כליה ממש אמר[סב] אזי המים שטפונו נחלה עבר על נפשנו כפל הענין על גזירת הריגה שהיא לגוף ולנפש ועל גזירה הג׳ שהיא גזירת שמד אמר אזי עבר על נפשנו המים הזידונים וגו׳ דהיינו לנפש לבד אבל אמר שהועילה תפלתן של ישראל וברוך ה׳ אשר לא נתננו טרף לשיניהם ע״פ מ״ש[סג] דראה דניאל ד׳ חיות סימן לד׳ מלכיות דרביעי לא מפורש שמה אלא דצורתה[סד] שנין ברזל לה אכלה ומדקה ושארא ברגלה רפסה שזה סימן למלכות אדום שנדמה בכחו לחזיר מיער דכחו בשיניו ואכלה מדקה בשיניה כל האומות בכח שיניו שהוא סימן טומאה לחזיר אבל בשארה שהוא שארית ישראל אין לו כח בשיניו שהוא סימן טומאה לו אבל יש לו כח על ישראל דברגליה שהוא סימן טהרה לחזיר רפסה ואין לו כח לכלות ישראל בשיניו וז״ש ברוך ה׳ אשר לא נתן לו כח לטרוף בשיניו לכלותינו כמו על שאר האומות עובדי כוכבים וז״ש[סה] הקול קול יעקב והידים ידי עשו ר״ל כפשטיה דאי לאו קול[סו] קול יעקב בתפלה ולימוד תורה היה שולט על ישראל גם בשיניו לכלותם אבל כיון דקול[סז] קול יעקב בתפלה ותורה אין כחו אלא ידים ידי עשו שהוא סימן טהרה שלו בדריסה בעלמא ואמר[סח] נפשינו כצפור נמלטה וגו׳ על פליטי הגזירה[סט] שבכל דור היפך שאמר[ע] עבר על נפשנו המים וגו׳ ודימה ישראל לצפור

הגהות והערות

[א] פ״ד מ״ג. [ב] וברש״ש כתב דדברי רבינו תמוהים וכתב דיש למחוק בתוס׳ תיבות למ״ד לא קדשה. [ג] דף ה ע״א. [ד] הובאו דבריו ביבמות פב ע״ב תוד״ה ירושה. [ה] דר״ח פירש דירושה ראשונה היא ירושת האבות ושניה היא ירושת יהושע ומעזרא ואילך היא ירושה שלישית דלא בטלה לעולם ולפ״ז בית חוניו הוה לאחר ירושה שלישית. ועיין הב״ח ה. [ו] דף יא ע״א. [ז] בראשית יא, א. [ח] פרשה לח ע״ש באות ו ובאות יג. [ט] הובא בילקו״ש שמיני. [י] שיר השירים ג, יא. ועיין תענית דף כו ע״ב וילקו״ש ריש שמיני. [יא] במהרש״א שבע״י ״ודמיון״. [יב] במדבר רבה פרשה יג ד״ה ביום הראשון. [יג] במדבר ז, יב. [יד] י׳ עטרות וכו׳ מובא בתורת כהנים ריש פרשת שמיני. [טו] שמואל א׳ א, א. [טז] שמואל א׳ א, ה. [יז] אסתר א, א. [יח] ירמיה א, ג. [יט] ויקרא רבה שמיני פרשה יא אות ז. [כ] ירמיה לו, כג. [כא] דף י ע״ב. [כב] דף יד ע״א, וברש״י שם ד״ה נבואה. [כג] ב״ב דף צט ע״א. [כד] אולי צ״ל ״דהיינו לשון״ ארמית. [כה] דף קלט ע״ב. [כו] שמות ל, כג. [כז] ישעיה נה, יג. [כח] בשיר השירים ג, י. [כט] דברים לא, יח. [ל] אסתר ט, כח. [לא] סנהדרין דף לט ע״ב. [לב] דברים כח, סג. [לג] אסתר ה, ט. [לד] דף סה ע״א. [לה] אסתר ח, טז. [לו] [וששון]. [לז] דף ט ע״ב. [לח] ירמיה מט, לה. [לט] ירמיה מט, לח. [מ] עיין לקמן דף כט ע״א. [מא] ירמיה נב, יג. [מב] תהלים כג, ה. [מג] לקמן דף יב ע״א ע״ש. [מד] שמות יט, ג. [מה] שמות רבה פרשה כח סימן ב. [מו] בסוה״ע. [מז] דניאל ז, ד. [מח] ירמיה ד, ז. [מט] עזרא ד, ו. ומובא בהמשך העמוד. [נ] קידושין דף עב ע״א. [נא] דף ז ע״ב. [נב] תהלים קד, ג. [נג] עיין חגיגה דף יג ע״ב. [נד] שוחר טוב מזמור קכד. [נה] בראשית כח, יא. [נו] במדרש שם הלשון ״ומה היה אומר ט״ו שיר המעלות שבספר תהלים. ר׳ שמואל בר נחמני אמר, כל ספר תהילים. [נז] בדפו״ר ובע״י נוסף ״מלכות הרשעה״ וכנראה נשמט מפני הצנזור. [נח] בדפו״ר ״שנתפללו״. [נט] בברכות דף סב ע״ב עה״פ בישעיה מג ואתן אדם תחתיך אל תיקרי אדם אלא אדום. [ס] בדפו״ר ״שגוזרים״. [סא] קהלת ט, ט. [סב] תהלים קכד, ד. [סג] כ״ה בסדר עולם. [סד] דניאל ז, ז. [סה] בראשית כז, כב. [סו] נדצ״ל ״הקול״. [סז] נדצ״ל ״דהקול״. [סח] תהלים קכד, ז. [סט] בדפו״ר וע״י פליטי ״השמד״. [ע] [״אזי״] עבר.

השנית ואיצטריך למיכתב בכל שנה ושנה דאי מבכל שנה ושנה הוה אמינא כי קושין קא משמע לן השנית ואי אשמועינן השנית הוה אמינא בתחילה בראשון ובשני קמ"ל בכל שנה ושנה ורבי אליעזר בר' יוסי האי השנית מאי עביד ליה מיבעי ליה לכדרב שמואל בר יהודה דאמר רב שמואל בר יהודה בתחילה קבעוה בשושן ולבסוף בכל העולם כולו. אמר רב שמואל בר יהודה שלחה להם אסתר לחכמים קבעוני לדורות שלחו לה קנאה את מעוררת עלינו לבין האומות שלחה להם כבר כתובה אני על דברי הימים למלכי מדי ופרס [א] רב ורב חנינא ורבי יוחנן ורב חביבא מתנו בכוליה סדר מועד כל כי האי זוגא חלופי רבי יוחנן ומעייל רבי יונתן שלחה להם אסתר לחכמים כתבוני לדורות[ב] שלחו לה [א] הלא כתבתי לך שלישים שלישים ולא רבעים עד שמצאו לו[ג] מקרא כתוב בתורה [ב] כתב זאת זכרון בספר כתב זאת מה שכתוב כאן ובמשנה תורה זכרון מה שכתוב בנביאים בספר מה שכתוב במגלה כתנאי כתב זאת מה שכתוב כאן זכרון מה שכתוב במשנה תורה בספר מה שכתוב בנביאים דברי רבי יהושע ר' אלעזר המודעי אומר כתב זאת מה שכתוב כאן ובמשנה תורה זכרון מה שכתוב בנביאים בספר מה שכתוב במגילה. אמר רב יהודה אמר שמואל אסתר אינה מטמאה את הידים למימרא דסבר שמואל אסתר לאו ברוח הקודש נאמרה והאמר שמואל אסתר ברוח הקודש נאמרה נאמרה לקרות [ג] ולא נאמרה ליכתוב מיתיבי [ג] רבי מאיר אומר קהלת אינו מטמא את הידים ומחלוקת בשיר השירים ר' יוסי אומר שיר השירים מטמא את הידים ומחלוקת בקהלת ר' שמעון אומר קהלת מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה אבל [א]רות ושיר השירים ואסתר מטמאין את הידים הוא דאמר כר' יהושע [ד] תניא ר' שמעון בן מנסיא אומר [ב]קהלת אינו מטמא את הידים מפני שחכמתו של שלמה היא אמרו לו וכי זו בלבד אמר והלא כבר נאמר [ג] וידבר שלשת אלפים משל ואומר [ד] אל תוסף על דבריו מאי ואומר וכי תימא מימר טובא אמר דאי בעי איכתיב ודאי בעי לא איכתיב תא שמע אל תוסף על דבריו תניא ר' אליעזר אומר אסתר ברוח הקודש נאמרה שנאמר [ה] ויאמר המן בלבו ר' עקיבא אומר אסתר ברוח הקודש נאמרה שנאמר [ו] ותהי אסתר נשאת חן בעיני כל רואיה ר"מ אומר אסתר ברוח הקודש נאמרה שנאמר [ז] ויודע הדבר למרדכי רבי יוסי בן דורמסקית אומר אסתר ברוח הקודש נאמרה שנאמר [ח] ובבזה לא שלחו את ידם אמר שמואל אי הואי התם הוה אמינא מלתא דעדיפא מכולהו שנאמר [ט] קימו וקבלו [פ] קימו למעלה מה שקיבלו למטה אמר רבא [י] לכולהו אית להו פירכא לבר מדשמואל דלית ליה פירכא דרבי אליעזר סברא הוא דלא הוה איניש דחשיב למלכא כוותיה והאי כי קא מפיש טובא ואמר אדעתיה דנפשיה קאמר דר"ע דלמא [י] כר' אלעזר דאמר מלמד שכל אחד ואחד נדמתה לו כאומתו והא דרבי מאיר דלמא כרבי חייא בר אבא [ג] דאמר בגתן ותרש שני טרשיים היו והא דרבי יוסי בן דורמסקית דלמא פריסתקי שדור דשמואל ודאי לית ליה פירכא אמר (א) רבינא [פ] היינו דאמרי אינשי טבא חדא פלפלתא חריפתא ממלי צני קרי רב יוסף אמר מהכא [י] וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים רב נחמן בר יצחק אומר מהכא [י] וזכרם לא יסוף מזרעם: ומתנות לאביונים: תני רב יוסף [כ] ומשלוח מנות איש לרעהו [ג] שתי מנות לאיש אחד [כ] ומתנות לאביונים [ד] שתי מתנות לשני בני אדם רבי יהודה נשיאה שדר ליה לרבי אושעיא אטמא דעיגלא תלתא וגרבא דחמרא שלח ליה

לבסוף קבעוה כו'. וזהו השנית: **שלחה להם.** בשנה שנייה לקובעה עליהם חובה: **קבעוני.** ליום טוב ולקרייה להיות לי לשם: **קנאה את מעוררת עלינו.** שיאמרו האומות שאנו שמחים להזכיר מפלתן: **כבר אני כתובה.** ושם יהו רואין מה שאירע להם על ידי ישראל: **רב ורב חנינא ורבי יוחנן ורב חביבא מתנו.** הא דאמרינן לקמן[ד]: **בכוליה סדר מועד.** שהוזכרה שם זוג זה של ארבע חכמים הללו חלופי רבי יוחנן[ה] ומכניסין רבי יונתן: **שלישים.** בשלשה מקומות יש לנו להזכיר מלחמת עמלק בספר ואלה שמות (יז) ובמשנה תורה (כה) ובספר שמואל (א טו) וזהו שאמר שלמה בדבר ששילשתו[ו] אי אתה רשאי לרבעו: **זאת מה שכתוב כאן ובמשנה תורה.** דכל מה שכתוב בתורה קורא כתב אחד: **אינה מטמאה את הידים.** כשאר ספרים דאמר ביאלות השבת (דף יד.) שגזרו עליהן לטמא את הידים לתרומה ומחלוקת[ז] בית שמאי וב"ה היא: **הוא דאמר כרבי יהושע.** [ח] דאמר לעיל זאת מה שכתוב בתורה זכרון מה שכתוב במשנה תורה בספר מה שכתוב בנביאים אבל במגילה[ט] לא ניתנה ליכתב אלא לגורסה על פה ולקרותה: **והלא כבר נאמר וידבר** כו'. וקהלת כבר נאמרה[י] וכיון דלא כתב את כולן למדת שמה שכתב רוח הקודש היה: **אל תוסף על דבריו.** מקרא הוא בספר משלי: **דאי בעי כתב ואי בעי לא כתב.** ולעולם מה שכתב משלות בעלמא נינהו ולא מפי הקב"ה: **תא שמע אל תוסף על דבריו.** מדקאסר להוסיף עליהן שמע מינה ברוח הקודש נאמרו: **ויאמר המן בלבו.** מנא ידעו כותבי המגילה שכך אמר בלבו אלא רוח הקודש נגלה עליהם: **ויודע הדבר למרדכי.** מי גלה לו[כ] רוח הקדש שרה עליו: **ובבזה לא שלחו את ידם.** היאך ידעו מה עשו הרחוקים: **מפיש ואמר טובא.** יביאו לבוש מלכות[ל]: **אדעתא דנפשיה קאמר.** שמע מינה זאת היתה בלבו: **נדמתה לו כאומתו.** והיו אומרים בפיהם זו משלנו היא: **דרבי חייא בר אבא.** לקמן בפירקין: **פריסתקי שדור.** שלוחים שלחו להם למרדכי ואסתר שלא נגעו בביזה שלא ירע למלך: **לא יעברו.** מנא ידע[מ] את העתיד: **מנות.** מיני מעדנים: **שתי מנות לאדם אחד.** דכתיב ומשלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאדם אחד: **ומתנות לאביונים שתי מתנות לשני בני אדם.** די לכל אחד ואחד מתנה אחת דהא אביונים נמי תרתי משמע: **עגלא תלתא.** שלישי לבטן:

ה"ג

נאמרה לקרות ולא לכתוב. משמע דסבר דמותר לקרותה ע"פ וקשה דהיכי פליג על סתם משנה לקמן דפ"ב (דף יז.) (ב) דתני קראה על פה לא יצא ורב נמי הוא דאמר לקמן (דף יט.) שצריך לכותבה ולתופר' בגידין ור' יוחנן נמי [אמר] (שם:) דאם קראה (ג) בין הכתובים לא יצא לכך נר' לפר' דהא דקאמר לא ניתנה ליכתב ברוח הקודש[י] אבל מדרבנן ניתנה ליכתב ולקרות ואכתי קשיא דהא אמרינן בפ' (ד) הממונה במסכת יומא (דף כט.) נמשלה אסתר לאילת השחר מה שחר סוף הלילה אף אסתר סוף הנסים ופריך והא איכא חנוכה ומשני ניתן ליכתב קאמר ופריך הניחא למאן דאמר ניתן ליכתב אלא למאן דאמר לא ניתן ליכתב מאי איכא למימר (ה) ואין לומר דהא דניתן ליכתב מדרבנן קרי כתיבה דאם כן הדרא קושיין לדוכתא דהא איכא חנוכה שניתנה לכתוב מדרבנן במגילת תענית ותירץ הר"ר אלחנן דכתיבה דמגילה מהניא טפי דהא צריכה גידין ושרטוט[ט] וכמה דברים דלא צריכי במגילת תענית:

לכולהו (ו) איכא פירכא בר מדשמואל. וקשה לשמואל מי ליכא פירכא דהא רבא גופיה הוא דאמר פרק רבי עקיבא (שבת דף פח. ושם) (מכאן מודעא רבה לאורייתא) שקבלו שנית בימי אחשורוש אלמא דאיצטריך קרא לדרשא אחרינא ויש לומר דלא חשיב האי פירכא דהא שפיר שמעינן מיניה תרתי ולא דמי האי פירכא לשאר פירכות דאיכך דסתר סברתם לגמרי[פ]:

ורב נחמן אמר מהכא וזכרם לא יסוף מזרעם. דבריישא דקרא לא חזינן אלא היהודים שבאותו הדור:

דלא

מסורת הש"ס
עם הוספות

א) סוכה ד: שבת נד:, ב) [יומא כט.], ג) ידים פרק ג מ"ה עדיות פרק ה מ"ג [ע"ש שינוי נוסחאות ועיין בתוי"ט], ד) תוספתא ידים פ"ב מ"ו, ה) מכות דף כג:, ו) [חגיגה דף י. וש"נ], ז) לקמן דף יג., ח) יומא פה: חגיגה י., ט) לקמן טז: יט ע"א.

עין משפט
נר מצוה

מה א ב מיי' פ"ט מהל' שאר אבות הטומאות הלכה ו:

מו ג מיי' פ"ב מהלכות מגילה הלכה טו סמג עשין ד טוש"ע א"ח סימן תרצה סעיף ד:

מז ד מיי' שם הלכה טז סמג שם טוש"ע א"ח סי' תרצד סעיף א:

* * *

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר רבא היינו דאמרי אינשי: (ב) תום' ד"ה נאמרה וכו' דפ"ב דתנן קראה וכו': (ג) בא"ד דאם קראה במגילה הכתובה בין הכתובים וכו': (ד) שם פרק א"ל הממונה: (ה) שם מאי איכא למימר מוקים לה כרבי בנימין בר יפת ואין לומר: (ו) ד"ה לכולהו נ"ב עיין פ"ק דחגיגה בתוס' ד"ה לאמא כר' יהודה בדף י' ע"א:

* * *

ליקוטי רש"י

[נדפס בסוף המסכת]

* * *

תורה אור השלם

א) הֲלֹא כָתַבְתִּי לְךָ שָׁלִשִׁים בְּמוֹעֵצֹת וָדָעַת: [משלי כב, כ]

ב) וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה כְּתֹב זֹאת זִכָּרוֹן בַּסֵּפֶר וְשִׂים בְּאָזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ כִּי מָחֹה אֶמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם: [שמות יז, יד]

ג) וַיְדַבֵּר שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מָשָׁל וַיְהִי שִׁירוֹ חֲמִשָּׁה וָאָלֶף: [מלכים א' ה, יב]

ד) אַל תּוֹסְףְּ עַל דְּבָרָיו פֶּן יוֹכִיחַ בְּךָ וְנִכְזָבְתָּ: [משלי ל, ו]

ה) וַיָּבוֹא הָמָן וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ מַה לַעֲשׂוֹת בָּאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ וַיֹּאמֶר הָמָן בְּלִבּוֹ לְמִי יַחְפֹּץ הַמֶּלֶךְ לַעֲשׂוֹת יְקָר יוֹתֵר מִמֶּנִּי: [אסתר ו, ו]

ו) וּבְהַגִּיעַ תֹּר אֶסְתֵּר בַּת אֲבִיחַיִל דֹּד מָרְדֳּכַי אֲשֶׁר לָקַח לוֹ לְבַת לָבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ לֹא בִקְשָׁה דָּבָר כִּי אִם אֶת אֲשֶׁר יֹאמַר הֵגַי סְרִיס הַמֶּלֶךְ שֹׁמֵר הַנָּשִׁים וַתְּהִי אֶסְתֵּר נֹשֵׂאת חֵן בְּעֵינֵי כָּל רֹאֶיהָ: [אסתר ב, טו]

ז) וַיִּוָּדַע הַדָּבָר לְמָרְדֳּכַי וַיַּגֵּד לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לַמֶּלֶךְ בְּשֵׁם מָרְדֳּכָי: [אסתר ב, כב]

ח) עֲשֶׂרֶת בְּנֵי הָמָן בֶּן הַמְּדָתָא צֹרֵר הַיְּהוּדִים הָרָגוּ וּבַבִּזָּה לֹא שָׁלְחוּ אֶת יָדָם: [אסתר ט, י]

ט) קִיְּמוּ וְקִבְּלוּ הַיְּהוּדִים עֲלֵיהֶם וְעַל זַרְעָם וְעַל כָּל הַנִּלְוִים עֲלֵיהֶם וְלֹא יַעֲבוֹר לִהְיוֹת עֹשִׂים אֶת שְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלֶּה כִּכְתָבָם וְכִזְמַנָּם בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה: [אסתר ט, כז]

י) וְהַיָּמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים בְּכָל דּוֹר וָדוֹר מִשְׁפָּחָה וּמִשְׁפָּחָה מְדִינָה וּמְדִינָה וְעִיר וָעִיר וִימֵי הַפּוּרִים הָאֵלֶּה לֹא יַעַבְרוּ מִתּוֹךְ הַיְּהוּדִים וְזִכְרָם לֹא יָסוּף מִזַּרְעָם: [אסתר ט, כח]

כ) כַּיָּמִים אֲשֶׁר נָחוּ בָהֶם הַיְּהוּדִים מֵאוֹיְבֵיהֶם וְהַחֹדֶשׁ אֲשֶׁר נֶהְפַּךְ לָהֶם מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה וּמֵאֵבֶל לְיוֹם טוֹב לַעֲשׂוֹת אוֹתָם יְמֵי מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה וּמִשְׁלוֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים: [אסתר ט, כב]

* * *

רבינו חננאל

השנית ש"מ דבאדר השני: **קנאה את מעוררת עלינו.** כלומר כיון שתיכתב ותיקבע לדורות יהיו האומות שומעין הדבר הזה ומתקנאין ואומרים נשלם גמולכם. **שלישים ולא רבעים** פי' לא נתן להיכתב א) זכרון עמלק פעמים אמור בתורה ויבא עמלק. וקי"ל כר' אלעזר המודעי דאמר כתוב זאת מה שכתוב כאן ובמשנה תורה. זכרון מה שכתוב בנביאים. בספר [מה] שכתוב במגילה: **אסתר מטמא את הידים דברי רשב"י.** פי' כל כתבי הקדש מטמאין את הנוגע בהן כדתנן בסוף מסכת ידים תרגום שבעזרא ושבדניאל מטמאין את הידים תרגום שכתבו עברית ועברית שכתבו תרגום [וכתב עברי] אין מטמאין את הידים (וכתב עברי) לעולם אין מטמא עד שיכתבנו אשורית על העור בדיו. אומרים צדוקים קובלים אנחנו עליכם פרושים שאתם אומרים כתבי הקדש מטמאין את הידים וכתבי המירם אינן מטמאין את הידים אמר להם ריב"ז וכי אין לנו על הפרושים אלא זו בלבד הרי הן אומרים עצמות חמור טהורין ועצמות יוחנן כה"ג טמאין. א"ל לפי חיבתן הן טומאתן שלא יעשה אדם עצמות אביו ואמו תרוודות. אמר להן אף כתבי הקדש לפי חיבתן הן טומאתן כו' כלומר גזרו עליהן טומאה שלא יהיו מצויין לנגיעתן בכל עת. **ומפורש במס' שבת פ"א** [ד' י"ד] ובספר מ"ט גזרו ביה [טומאה] דאמר רב משרשיא בתחלה היו מצניעין אוכלין דתרומה אצל ס"ת אמרי האי קדש והאי קדש כיון דחזו דאתו לידי פסידא שהיו העכברים אוכלים הספרים גזרו ביה רבנן [טומאה] ואף אסתר מטמאה את הידים: **ברוה"ק נאמרה** שנא' קיימו וקבלו היהודים (מכלל שיש בה קדושה) קיימו למעלה מה שקבלו עליהם למטה וכל אלו הפסוקים כגון ויאמר המן בלבו וכיוצא בו מי מודע מה היה בלבו אלא הקב"ה: **תני רב יוסף ומשלוח מנות איש לרעהו.** ב' מנות לאדם אחד דכתיב מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים ב' מנות לב' בני אדם. ר' **יהודה נשיאה** שלח לר' הושעיא ירך של עגל שלישי לבטן וקנקן יין

חשק שלמה על רבינו חננאל א) נראה דחסר כאן וצ"ל זכרון עמלק פעם רביעי כי פעמים אמור בתורה ויבא עמלק וזכור את וגו' ופעם שלישי בנביאים זכרתי את אשר וגו' וקיי"ל וכו':

הגהות וציונים א] בכת"י ובע"י הגירסא כתבוני **בספר** (וכ"ה בילקו"ש), וכ"ה ישר מאד (דק"ס): ב] צ"ל **לה** (רש"ש), וכ"ה בכת"י: ג] [לקמן יג ע"ב ושם איתא **רבי יוחנן**] (גליון): ד] בכת"י וברש"י שבע"י נוסף **שלחה להם אסתר וכו'**: ה] יש להוסיף תיבות **יש מחליפין רבי יוחנן** (רש"ש), וכ"ה בע"י (ותיבות "חלופי ריו"ח" הוא תחילת דבור חדש: ו] צ"ל **ששילשתי** (רש"ש), וכ"ה ברש"י שבע"י **ששילשתי לך**: ז] נ"א ומגזירת (גליון), אך קשה דמה לו לרש"י להזכיר זה, אלא נראה שצ"ל כלפנינו והוא תחילת דבור חדש וקאי על הא דאמרינן בגמ' ומחלוקת בשיר השירים (חשק שלמה, רש"ש), וכ"ה בכת"י ומחלוקת. **דב"ש וב"ה** (ותיבת "היא" ליתא): ח] בכת"י נוסף **שמואל דאמר אינו מטמא את הידים אמר כר' יהושע** דאמר: ט] נדצ"ל **מגילה** (באה"מ): י] ג' תיבות אלו ליתא בכת"י וברש"י שבע"י, וכן נראה דיש למוחקם (רש"ש עיי"ש): כ] ברש"י שבע"י הנוסח לו **אלא ברוה"ק נגלה אליו**: ל] יש להוסיף וגו' (שפ"ח), וכ"ה בכת"י: מ] צ"ל **מנא ידעי** כ"ה ברש"י ע"י: נ] בתוס' הרא"ש **מן התורה**: ס] [ועי' תוס' שבת פח ע"א ד"ה אמר רבא כתבו עוד תירוץ שני וע"ע תוס' שבועות לט ע"א ד"ה קיימון] (גליון):

לוד ואונו וגיא החרשים מוקפות חומה מימות יהושע בן נון הוו והני יהושע בננהי והא אלפעל בננהי דכתיב [א] [ו]בני אלפעל עבר ומשעם ושמר הוא בנה את אונו ואת לוד ובנותיה ולטעמיך (א) אסא בננהי דכתיב [ב] ויבן (אסא את ערי הבצורות אשר ליהודה[א]) אמר ר' אלעזר הני מוקפות חומה מימות יהושע בן נון הוו חרוב בימי פילגש בגבעה ואתא אלפעל בננהי הדור אינפול אתא אסא שפצינהו דיקא נמי דכתיב [ג] ויאמר ליהודה נבנה את הערים האלה מכלל דערים הוו מעיקרא ש"מ [א] ואריב"ל [א] נשים חייבות במקרא מגילה [ב] שאף הן היו באותו הנס ואמר רבי יהושע בן לוי [ב] פורים שחל להיות בשבת שואלין ודורשין בענינו של יום מאי אריא פורים אפילו י"ט נמי דתניא[ב] [ג] [ג] משה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין בענינו של יום הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת והלכות חג בחג פורים איצטריכא ליה מהו דתימא נגזור משום דרבה קמ"ל [ד] ואריב"ל [ד] חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום שנאמר [ד] אלהי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי סבור מינה למקרייה בליליא ולמיתנא מתניתין דידה ביממא אמר להו רבי ירמיה לדידי מיפרשא לי מיניה דרבי חייא בר אבא[ג] כגון דאמרי אינשי אעבור פרשתא דא ואתנייה איתמר נמי אמר רבי חלבו אמר עולא ביראה [ה] חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום שנאמר [ה] למען יזמרך כבוד ולא ידום ה' אלהי לעולם אודך: אלא שהכפרים מקדימין ליום הכניסה: א"ר חנינא חכמים הקילו על הכפרים להיות מקדימין ליום הכניסה [ו] כדי שיספקו מים ומזון לאחיהם שבכרכין

למימרא

לוד ואונו וגיא החרשים. מערי בנימין היו כדכתיב ובני אלפעל עבר ומשעם ושמר הוא בנה את לוד ואת אונו וגו' ובספר דברי הימים מיחסו על שבט בנימין וגמרא גמיר לה רבי יהושע בן לוי מרביה דמוקפות חומה מימות יהושע בן נון הן ובמתני' דערכין[ז] תנן תרתי מינייהו דקא מני לוד ואונו אצל ערי חומה שאינן נוהגות אלא מימות יהושע בן נון ולפי שחומותיהן נראות חדשות כדאמרינן לקמן שנפלו והחזיקן הוזקק ר' יהושע בן לוי להעיד שבכלל מוקפות חומה הן לקרות מגילה בט"ו: **ויחזק[ד] אסא.** אינו בכל המקרא אבל מקרא אחר כתיב ויבן ערים[ה] ביהודה ואע"ג דהני לאו מיהודה ניהו ומבנימין היו מלכי יהודה מושלים על בנימין ומצינו באסא שאף ערי בנימין חיזק דכתיב (ד"ה ב טו) וישאו את אבני הרמה ואת עציה אשר בנה בעשא ויבן בהם את גבע ואת המצפה והן ערי בנימין כדכתיב בספר יהושע[ח]: **בימי פילגש בגבעה.** שהחריבו ישראל את בנימין ואת עריו כדכתיב גם כל הערים הנמצאות שלחו באש (שופטים כ): **שפצינהו.** החזיק את בדקיהן ודומה לו ביבמות (דף סג.) טוש ולא תשפץ שפיץ ולא תבנה: **דיקא נמי גרסי':** **שאף הן היו באותו הנס.** שאף על הנשים גזר המן להשמיד להרוג ולאבד מנער ועד זקן טף ונשים וגו': **שואלין ודורשין.** מעמידין תורגמן לפני החכם לדרוש אגרת פורים ברבים: **משום דרבה.** דגזר לקמן[ט] בקריאת מגילה שמא יעבירנה ארבע אמות ברשות הרבים אף כאן גזרו[ו] דרשה אטו קרייה: **ולשנותה ביום.** זכר לנס שהיו זועקין בימי צרתן יום ולילה: **אקרא.** במזמור למנצח על אילת השחר[י] הוא שנאמר על אסתר כדאמרינן במסכת יומא (דף כט.) למה נמשלה אסתר כאילת כו': **סבור מינה.** בני הישיבה ששמעו שמועה זו בלה"ק ולשנותה ביום היו סבורין דהאי ולשנותה לשון שונה משנה הוא: **למיתני מתני' דידה.** משניות של מסכת מגילה: **אעבור פרשתא דא ואתניה.** אסיים פרשה זו ואשנה אותה פעם שניה: **ביראה.** דמן בירי: **יזמרך כבוד.** ביום ולא ידום בלילה והאי קרא במזמור ארוממך ה' כי דליתני[כ] דרשינן בפסיקתא[ל] במרדכי ואסתר והמן ואחשורוש וקריאת מגילה שבח הוא שמפרסמין את הנס והכל מקלסין להקדוש ברוך הוא:

למימרא

לוד ואונו וגיא החרשים. הקשה ה"ר אלחנן אמאי אצטריך ליה לרבי יהושע לאשמועינן דאונו מוקפת מימות יהושע והא משנה שלימה היא בפרק בתרא דערכין (דף לג.) ויש לומר דאגב דאצטריך לאשמועינן לוד וגיא החרשים תנא נמי אונו בהדייהו:

הא אלפעל בננהו. קשה אמאי לא פריך בפרק בתרא דערכין כי האי גוונא וי"ל דהתם לא תנן אלא אונו והיה יודע דמצי לשנויי תרי אונו הוו אבל הכא דהוו ג' בשלשתן לא שייך למימר שהן כפולות:

נשים חייבות במקרא מגילה. מכאן משמע שהנשים מוציאות את אחרים ידי חובתן מדלא קאמר לשמוע מקרא מגילה והכי נמי משמע בערכין (דף ג: ושם) דקאמר הכל כשרים לקרא את המגילה ומסיק[ז] הכל כשרים לאתויי מאי ומשני לאתויי נשים משמע להוציא אפילו אנשים וקשה דהא בתוספתא[מ] תני בהדיא דטומטום אין מוציא לא את מינו ולא שאין מינו ואנדרוגינוס מוציא את מינו ואין מוציא את שאין מינו ופשיטא דלא עדיפא אשה מאנדרוגינוס וכן ° פסקו הה"ג דאשה מוציאה מינה אבל לא אנשים וי"ל דסלקא דעתך דלא יועיל קריאתן אפילו להוציא הנשים קמ"ל דחייבין[ח] דהכל חייבין בשמיעה עבדים נשים וקטנים:

שאף הן היו באותו הנס. פירש רשב"ם[נ] שעיקר הנס היה על ידן בפורים על ידי אסתר בחנוכה על ידי יהודית בפסח שבזכות צדקניות שבאותו הדור נגאלו[ס] וקשה דלשון שאף הן משמע שהן טפלות ולפירושו היה לו לומר שהן[ט] לכך נראה לי שאף הן היו בספק דלהשמיד ולהרוג[ע] וכן בפסח שהיו משועבדות לפרעה במצרים[פ] וכן בחנוכה הגזירה היתה מאד עליהן[צ]. גבי מצה יש מקשה למה לי היקשא[ק] דכל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה תיפוק ליה מטעם שהן היו באותו הנס וי"ל דמשום האי טעמא לא מחייבא אלא מדרבנן אי לאו מהיקשא ורבינו יוסף איש ירושלים תירץ דסלקא דעתך למיפטרה מגזירה שוה דט"ו ט"ו דחג הסוכות כדפי' פרק אלו עוברין (פסחים מג: ד"ה סלקא[ר]):

פסק ואומר על הנסים בתפלה ובהודאה ויש שאין אומרים כשם לפי שאמרו חכמים (ברכות לד.) לעולם לא ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' ברכות אחרונות ושטות הוא שהרי האי טעמא לא הוי אלא למתפלל בלשון יחיד אבל בשביל הציבור שרי אבל נראה שאין לאומרו מטעם אחר משום דאמרו חכמים (פסחים קז:[ש]) דכל דבר דהוי בלהבא תקנו בלהבא ובדבר דהודאה הוי לשעבר ומשום הכי תקנו בה על הנסים דהוי לשעבר ובליל י"ד לאחר תפלת מעריב אומר קדיש שלם ואחר כך קורא את המגילה ומברך לפניה ג' ברכות ואחריה ברכה אחת עד הלל המושיע השלים עומד לפני התיבה ואומר ואתה קדוש ואין מתחילין ובא לציון לפי שאין גאולה בלילה ואם מוצאי שבת הוא יאמר ויהי נועם קודם וכשרוצה לקרות פושט את כולה קודם כאגרת אבל לא גולל וקורא כמו ס"ת ובשחר מתפלל שמונה עשרה ברכות ואומר על הנסים בהודאה ואין אומר כשם לפי שכל הברכה אינה אלא לשעבר וא"כ אין לומר בה דבר שלהבא ואחר כך אומר קדיש עד דאמרינן ואוחז ס"ת וקורא שלשה גברי פרשת ויבא עמלק אע"פ שאין בה אלא ט' פסוקים ואין מחזיר הספר תורה למקומו אלא יושב ואוחז בידיו עד שקראו את המגילה ומברך עליה כאשר עשה בלילה כדפירש[י] בפנים ואחר כך אומר תהלה ובא לציון ואין אומרים למנצח משום דכתיב ביה צרה וגרה בפורים לא מזכרינן וכן אין נופלים על פניהם בי"ד ובט"ו משום דכתיב ימי משתה ושמחה ואומר [(תהלים כב) למנצח על אילת השחר][כ] ° משום דכתיב ביה מפלה לעובדי כוכבים וכן בליל ארבעה עשר ואומר פטום הקטורת וכל הסדר כמו בחול:

פורים שחל להיות בשבת. דווקא בשבת לפי שאין קורין המגילה משום גזירה דרבה אבל בחול א"צ שהרי קורין המגילה וטפי איכא פרסומי ניסא:

מאי אריא פורים אפילו י"ט נמי. נראה לי דה"פ מאי אריא פורים דאין דורשין בו מקודם לכן שלשים יום דמשום הכי[ל] לידרוש בו ביום אפילו בי"ט דדרשינן שלשים יום לפניו ואפילו הכי דורשין בו ביום כדתניא (לקמן לב.) וידבר משה את מועדי ה' וכו':

חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום. אומר ר"י דאף על גב דמברך זמן בלילה חוזר ומברך אותו ביום דעיקר פרסומי ניסא הוי בקריאה דיממא וקרא נמי משמע כן דכתיב ולילה ולא דומיה לי כלומר אף על גב שקורא ביום חייב לקרות בלילה והעיקר הוי ביממא כיון שהזכירו הכתוב תחילה וגם עיקר הסעודה ביממא הוא כדאמר לקמן (דף ז:) דאם אכלה בלילה לא יצא י"ח והכי נמי משמע מדכתיב נזכרים ונעשים ואיתקש זכירה לעשייה[ת] מה עיקר עשייה ביממא אף זכירה כן:

ויעבירנה

מסורת הש"ס
עם הוספות

א) [ערכין ג.], ב) [שבת כג. פסחים קח:], ג) לקמן לב., ד) [לקמן כ.], ה) לקמן כ., ו) [לעיל ב. לקמן יט.], ז) לב., ח) פרק יח, כד-כו, ט) עמוד ב, י) תהלים כב, כ) תהלים ל, ל) [דר"כ סוף פיסקא העומר], מ) [דמגילה פ"ב], נ) בפסחים קח:, ס) [סוטה דף יא:], ע) וכגירסת הירושלמי (פ"ב ה"ה), עי' תוס' בפסחים קח:, פ) עיין רש"י סוטה יא:, צ) עיין רש"י שבת כג. ד"ה היו באותו, ק) [פסחים דף מג:], ר) [ועי' תוס' פסחים דף קח: ד"ה היו], ש) חפשתי שם ולא מצאתי, ונראה דכוונת התוס' לדברי הירושלמי ברכות פ"ד ה"ג עיי"ש (שפ"א עיי"ש, ועיין רש"ש), ת) לעיל ב: לקמן יז ע"א.

הגהות הב"ח

(א) גמ' ולטעמיך הא אסא וכו' אשר ליהודה אלא אמר ר' אלעזר:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה נשים וכו'. וכן פסקו הה"ג. עי' סוכה דף לח ע"א תוס' ד"ה באמת: שם ד"ה פסק כו' משום דכתי' בי' מפלה לעובדי כוכבי'. עי' לקמן דף טו ע"ב ויומא דף כט ע"א וצ"ע:

תורה אור השלם

א) וּבְנֵי אֶלְפַּעַל עֵבֶר וּמִשְׁעָם וָשָׁמֶד הוּא בָּנָה אֶת אוֹנוֹ וְאֶת לֹד וּבְנֹתֶיהָ: [דברי הימים א' ח, יב]

ב) וַיִּבֶן עָרֵי מְצוּרָה בִּיהוּדָה כִּי שָׁקְטָה הָאָרֶץ וְאֵין עִמּוֹ מִלְחָמָה בַּשָּׁנִים הָאֵלֶּה כִּי הֵנִיחַ יְיָ לוֹ: [דברי הימים ב' יד, ה]

ג) וַיֹּאמֶר לִיהוּדָה נִבְנֶה אֶת הֶעָרִים הָאֵלֶּה וְנָסֵב חוֹמָה וּמִגְדָּלִים דְּלָתַיִם וּבְרִיחִים עוֹדֶנּוּ הָאָרֶץ לְפָנֵינוּ כִּי דָרַשְׁנוּ אֶת יְיָ אֱלֹהֵינוּ דָּרַשְׁנוּ וַיָּנַח לָנוּ מִסָּבִיב וַיִּבְנוּ וַיַּצְלִיחוּ: [דברי הימים ב' יד, ו]

ד) אֱלֹהַי אֶקְרָא יוֹמָם וְלֹא תַעֲנֶה וְלַיְלָה וְלֹא דוּמִיָּה לִי: [תהלים כב, ג]

ה) לְמַעַן יְזַמֶּרְךָ כָבוֹד וְלֹא יִדֹּם יְיָ אֱלֹהַי לְעוֹלָם אוֹדֶךָּ: [תהלים ל, יג]

הגהות וציונים

א] [צ"ל ויבן ערי מצורה ביהודה] (גליון): ב] בכת"י נוסף וידבר משה את מועדי ה' משה וכו' (עי' תוד"ה מאי), ועיין רש"י לקמן לב ע"א ד"ה וידבר: ג] בכת"י לי משמיה דרבי יהושע בן לוי: ד] כך היא הגירסא בגמ' כת"י: ה] צ"ל ויבן ערי מצורה ביהודה (באה"מ, ומנחת שי שם): ו] בכת"י נגזור: ז] נדצ"ל ופריך: ח] דומיא דהכל כצ"ל (גליון), הגהה זו אינו מובן (גנזי יוסף עיי"ש), ועי' מים חיים בילקו"מ (ועי' רא"ש סו"ס ד): ט] אולי יש להוסיף שהן היו עיקר הנס (וכ"ה לשון הריטב"א): י] צ"ל כדפירשנו ובדפו"י כדפי': כ] [באותו מזמור לא נמצא מפלה לשום אומה אבל באליהו רבה סי' תרצג ס"ק ט כתב בזה"ל ובתוס' מגילה דף ד כתבו לומר שיר מזמור לאסף משום דיש בה מפלת עמלק עכ"ל וע"כ שכך היה לפניו הנוסחא בתוס'] (גליון), ואכן בדפו"ר איתא ואומר שיר מזמור, ועי' מסכת סופרים פי"ח ה"ב: ל] צ"ל דמש"ה יש לדרוש (תפארת למשה):

עין משפט
נר מצוה

יח א מיי' פ"א מהלכות מגילה הלכה א סמג עשין ד טוש"ע א"ח סי' תרפט סעיף א:

יט ב מיי' שם הלכה יג [טור א"ח סי' תרפח]:

כ ג מיי' פ"ג מהלכות תפלה הלכה ח:

כא ד מיי' פ"א מהלכות מגילה הלכה ג סמג שם טוש"ע א"ח סי' תרפז סעיף א:

רבינו חננאל

בזה השיעור אע"פ שלא נראה עמו כגון שיושבת בנחל. או נראה עמו כגון שיושבת בראש ההר אע"פ שאינו סמוך כשיעור מיל אלא יותר מזה נידון ככרך והשוכן חוץ לכרך כשיעור הזה קורא המגילה בט"ו שנידון כבן כרך. **וכן כרך שישב** כגון שבנו בתים ואח"כ הקיפוהו חומה נידון ככפר. ואע"פ שעתה מוקף חומה הוא שנאמר ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה שקדם בעיר חומה ולא קדם בנין הבית לחומה. **וכן כרך שאין בו י' בטלנים** שבטילין ממלאכתן ויושבין בבהכ"נ ואע"ג דאתו להו מעלמא אכסנאים הרי זה כפר. וכן (כפר) [כרך] שהיו בו י' בטלנין וחרב ועוד חזרו [וישבו] ועכשיו יש בו י' בטלנין נידון ככרך [וכרך] שהוקף ולבסוף ישב אע"ג דחרבה חומתו הרי הוא ככרך: **לוד ואונו גיא החרשים מוקפת חומה וכו'.** כלומר דייקינן מדכתיב ויבן אסא את (כל הערים הבצורות אשר) [ערי מצורה] ביהודה וכי כל הערים אסא בנאם והלא [בנויים] היו אלא שפצינהו. כך יש לומר אלפעל שפצינהו. כרכין המוקפין חומה מימות יהושע בן נון מקודשות ומשלחין מצורעין מתוכן. **וא"ר יהושע נשים חייבות לשמוע מקרא מגילה** שאף הן היו באותו הנס. כלומר שגם הן היו בכלל להשמיד להרוג ולאבד. **פורים** שחל להיות בשבת. פי' אם חל ט"ו להיות בשבת שהוא פורים לבני כרכין שואלין ודורשין בענינו של יום. מהו דתימא נגזור משום דרבה דאמר הכל חייבין במקרא מגילה ואין הכל בקיאין בה גזירה שמא יטלנה מי שאינו בקי וילך אצל מי שבקי ויעבירנה ד' אמות ברה"ר קמ"ל. **וחייב אדם לקרות את המגילה**

ליקוטי רש"י

שאף הן היו באותו הנס. משום דע"י אסתר נגאלו [פסחים קח: עי' תוס' כאן ושם]. **משה תיקן וכו'.** שהיה מדבר עמהן הלכות כל מועד ומועד בזמנו להודיע חוקי האלהים ותורותיו וקבלו וקיימו שכר המצות עליהם ועל בניהם בזה ובבא [לקמן לב.]. **אקרא יומם.** אני קורא לך מיום אל יום ואינך עונה [תהלים כב, ג]. **כדי שיספקו וכו'.** שיהו פנויין ביום פורים להספיק צורכי סעודת פורים לבני העיירות [לעיל ב.].

מגילה נקראת פרק ראשון

דף ב ע"א **בפירש"י בד"ה אלא לאו אליבא דרבנן דהוו מקמי רבי עקיבא אמרה עכ"ל.** לכאורה דמשמע ליה דהני רבנן הוו מקמי ר"ע דהכי משמע דר' יהודה קאמר לר' עקיבא אימתי אמרו רבנן דקורין בי"א כו' היינו בזמן שהשנים היו כתקנן אבל בזמן הזה אין קוראין ואין זה מוכרח דאדרבה איכא לפרושי דר"י אליבא דרבנן קאמר והם בעצמם דברי רבנן דבזמן ר"ע היו דטפי ניחא לן למימר הכי דאל"כ רבי יהודה הוא דפליג עליה דר"ע ולא רבנן וע"כ נראה שפירש"י נמשך למטה ושיעור דבריו כך הוא אלא לאו רבנן דפליגי עליה דר"ע ומקמי ר"ע דהיינו בזמן שהשנים כתקנן אמרה מיהא דקרינן אלמא כו' ודו"ק:

דף ב ע"ב **תוס' בד"ה ועוד האמר רב חסדא כו' ואר"י דתלמודא מסיק ליה כו' והכא ה"ק כו' ועוד את"ל דבסתומות איירי נמי תקשה והאמר רב חסדא כו' עכ"ל.** כצ"ל מתוס' בפרק הבונה [א] ופי' דהתם בפ' הבונה תלמודא מסיק ליה לאוקמא הא דרבי ירמיה בפתוחות משום דמעיקרא ידע התם מלתיה דרב חסדא ולא הוה קשיא ליה התם מעיקרא [ב] מאלה המצות גם דמעיקרא איירי התם לפלוגי בפתוחות כדקאמר סתום ועשאו פתוח כו' פתוח ועשאו סתום כו' מש"ה העמיד הך דרבי ירמיה נמי בפתוחה ולא תקשה כלל מדרב חסדא אבל הכא ה"ק מעיקרא ותסברא מאלה המצות ולא ידע כלל לפלוגי בין סתומות לפתוחות ומהך קושיא דפריך מעיקרא אלה המצות אתותב ר' ירמיה בין בפתוחות בין בסתומות ואם כן שפיר קא מקשה לפום הך סברא דבסתומות מיירי הא דר' ירמיה תקשה ליה נמי הא דרב חסדא ועד"ז יתפרש מ"ש וכפר"ת ז"ל שהגיה כו' ומשני אין מהוו הוו ולא קשיא מידי דר' ירמיה מוקי לה בסתומות וכי מטי כו' ר"ל דלמאי דמשני בין התם בין הכא אין מהוו הוו ודאי דלק"מ אי דרבי ירמיה מוקי לה נמי בסתומות ומש"ה כי פריך במגילה מהא דרב חסדא ולא בעי לאוקמא הא דר' ירמיה בפתוחות כדמוקי לה בפ' הבונה דהכי אורחיה דמקשה זיל הכא קא מדחי ליה להפך הסברא לפי הקושיא כפרש"י התם [ג] ע"ש והכא מאלה המצות נמי פריך מעיקרא דליכא לפלוגי בין סתומות לפתוחות לפום הך סברא אי איירי בסתומות פריך נמי מרב חסדא כיון דמשני שפיר אין מהוו הוו ולאוקמא אפי' בסתומות כסברת המקשה ודו"ק:

ח"א דף ב ע"ב **מנצפ"ך צופים כו' והכתיב אלה המצות כו'.** כל דברי המאמר מפורש פרק הבונה [ד] בחידושי הלכות ואגדות גם כאן עיין בחידושי הלכות על דברי התוס' גם עיין בחידושינו פרק כ"ג [ה]:

דף ג ע"א **תוס' בד"ה וילן יהושע כו' כשצר על יריחו כתיב וילן כו' וכשצר על העי כתיב וילך בלילה כו' עכ"ל.** כצ"ל. האי כשצר על יריחו שכתבו לאו ממש הוא דכבר כבש את יריחו והחריבה אלא קודם שצר על העי היה דכתיב בהאי קרא [ו] וישלחם יהושע וילכו אל המארב כו' שעדיין לא הלך [ז] על העי כדמסיים בהאי קרא וילן יהושע בלילה בתוך העם עד אשר הלך בעצמו להלחם על העי כדכתיב באידך קרא [ח] וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק דהיינו כשהיה צר על העי וק"ל [ט]:

ח"א דף ג ע"א **שכחום וחזרו ויסדום כו'.** לפי שמולאם בדיבור הם כפולים שכתוב ובודאי יש צורך בהם כגון לענין המספר עד אלף [י] ובפרק הבונה [ד] דרשו בהם בכפולים עיין שם בחידושינו באגדות [יא]: **תרגום של תורה אונקלוס כו'.** התרגום הוא לשון ארמית והתורה ודאי ניתנה בלשון הקודש [יב] הוא לשון עברי מאבותינו מעבר הנהר אלא פירושה מסיני היה תרגום כדלקמן מפורש זה תרגום שהוא לשון ארמית שהיה להם ומורגלים בו מבית אבי אמם לבן הארמי כמפורש פ' כ"ג [יב] ומסיק דשכחום אחרי ימי עזרא כדקאמר התם [יב] דבררו להם כתב אשורית ולשון הקודש עד דאתי אונקלוס ויסדום: **תרגום של נביאים יונתן אמרו מפי חגי כו'.** יונתן הגדול בתלמידיו של הלל היה כמפורש פרק הישן [יג] והלל ק' שנה קודם שנחרב הבית שני היה [יד] ובודאי דלא ראו את הנביאים חגי זכריה ומלאכי שהיו בתחלת בית שני אלא בקבלה היתה לו מפיהם ע"י רבותיו ומקמיה דאונקלוס היה יונתן שהוא היה תלמיד ר"א ור"י שהיו מתלמידיו של ריב"ז [טו] שהיה תלמידו של הלל [טז] אלא שלא היה יונתן אם לפרש התורה אז [יז] מטעמא דלקמן דמפרש' מלתא ולא היה מפרש רק נביאים דאיכא מילי דמסתמן עד שבא אונקלוס ופירש לדורו גם התורה: **ויקראו בספר וגו' זו מקרא מפורש זה תרגום כו'.** מפורש פרק אין המודר [יח]: **וסגי מספדא בירושלם כמספד דאחאב כו'.** מפורש ספ"ב דמ"ק [יט]: **וראיתי אני דניאל כו' אינהו עדיפי מיניה.** מפורש פרק חלק [כ] ולכאורה אין למאמר זה שייכות הכא ונראה משום דזכר לעיל במעלת כתובים משום ספר דניאל דאית ביה קץ קאמר נמי דאע"ג דאינהו בדורו עדיפי שהיו נביאים איהו נמי עדיף מנייהו דאיהו חזי כו' והקץ נמי חזי טפי מינייהו: **ויהי בהיות יהושע וגו' א"ל עתה באתי מיד וילן יהושע וכו'.** מפורש פרק היה [כא] ופרק נ"ה [כב]:

דף ג ע"ב **תוס' בד"ה אין מועד בפני ת"ח ויום שמועה כבפניו דמי עכ"ל.** הס"ד ואח"כ מה"ד כ"ש חנוכה. וק"ל: **בפרש"י בד"ה את ל"ת דכתיב לא תוכל להתעלם כו' עכ"ל.** לא ידענא אמאי פי' למאי דס"ד מעיקרא למילף מהכא דגדול כבוד הבריות כו' והא דחינן ליה התם בפ' מי שמתו [כג] דשאני התם דכתיב והתעלמת וה"נ בעי למילף התם דגדול כבוד כו' מהך דמייתינן בשמעתין הרי שהיה הולך לשחוט פסחו כו' ודחינן לה נמי התם [כד] שאני התם דכתיב ולאחותו אלא דגדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת דוקא בלאו דלא תסור הוא כדמסיק התם [כג] וה"נ הכא מקרא מגילה לאו דלא תסור הוא דמ"מ מצוה דרבנן הוא וכ"פ הר"ן בשמעתין וק"ל [כה]: **תוס' בד"ה כרך שישב ולבסוף הוקף כו' וצ"ל דהא דקאמר נידון ככפר מיירי דליכא י' בטלנים כו' עכ"ל.** ודומיא דהכי ע"כ אפי' בדליכא י' בטלנים במוקף ולבסוף ישב קורין בט"ו ומהכא ה"מ להוכיח בפשיטות דהך דכרך שאין בו י' בטלנים נידון ככפר ע"כ בסתם כרכים מיירי ולא במוקף חומה מימות יהושע וכ"ה ברא"ש ור"ן: **תוס' בד"ה והתניא ר"א כו' מאי מהני ולבסוף ישב אם לא קדשה כו' עכ"ל.** כצ"ל:

דף ד ע"א **בפרש"י בד"ה לוד ואונו כו' ובמתני' דערכין תנן תרתי מינייהו דקא מני לוד ואונו כו' עכ"ל.** כך היה גרסתו שם אבל בכל נוסחאות שלפנינו במשנה שם [כו] לא מנה אלא אונו וכמ"ש התוס' בשמעתין [כז] וק"ל: **תוס' בד"ה הא אלפעל בננהו כו' אבל הכא דהוו ג' בשלשתן לא שייך למימר שהן כפולות עכ"ל.** אין זה מדוקדק דגיא חרשים לא כתיב בקרא [כח] ולא פריך אלא אלוד ואונו אלא דצ"ל דבתרתי נמי לא שייך שהן כפולות וק"ל: **תוס' בד"ה נשים חייבות כו' וקשה דהא בתוספתא תני בהדיא דטומטום כו' ופשיטא דלא עדיפא אשה מאנדרוגינוס כו' עכ"ל.** נ"ע אמאי לא תקשי להו בפשיטות מרישא דקתני בטומטום שאינו מוציא מינו ולא אינו מינו והיינו ע"כ דשמא זה הקורא אשה הוא ועיין יישוב לזה קצת בב"י טור א"ח סי' תרפ"ט וק"ל [כט]: **תוס' בד"ה פסק ואומר על הנסים כו' לשעבר ומשום הכי תקנו בה על הנסים כו' עכ"ל.** כצ"ל: **תוס' בד"ה מאי אריא פורים כו' דמש"ה לדרוש בו ביום אפי' בי"ט דדרשינן ל' יום כו' עכ"ל.** כצ"ל:

ח"א דף ד ע"א **חייב אדם לקרות המגילה בלילה ולשנותה ביום שנאמר כו'.** והכי משמע ליה מקרא אלהי אקרא יומם דהיינו שאקרא את המגילה ביום לבד שהוא במקום הלל כדאמרי' לקמן [ל] אין זה ראוי כיון שלא תענה להם לישראל בתחלת גאולתן שם ביום רק בלילה כמ"ש [לא] בלילה ההוא נדדה שנת המלך וגו' ואמר ולילה ר"ל אקרא אותה בלילה לבד מטעם זה מ"מ לא דומיה לי מלהזכיר הנס גם ביום במקום הלל שהיום עיקר לקרות הלל ולסעודת פורים כדאמרי' לקמן [לב] מדכתיב ימי משתה ושמחה ומאן דמייתי ליה מקרא [לג] למען יזמרך וגו' בההוא מזמור נמי רמז בו מעשה אסתר שאמר בו הסתרת פניך הייתי נבהל שבזמן אסתר נתקיים [לד] הסתר אסתיר את פני וגו' כמ"ש בפרק שלוח הקן [לה] אסתר מן התורה מנין שנאמר הסתר וגו' כמפורש שם. ואמר אליך ה' אקרא וגו' היא תפלת מרדכי ואסתר ואמרו בתפלתם מה בצע בדמי וגו' ר"ל שקלי כסף שנתנו ישראל ברדתי אל שחת ע"י שקלי כסף של המן כדאמרינן לקמן. ואמר שמע ה' וחנני וגו' שיהיו שקלי כסף של ישראל דוחין שקלי כסף של המן. ואמר שעלתה תפלתם שהפכת מספדי למחול פתחת שקי וגו' של מרדכי שנא' בו [לו] וילבש שק וגו' ותאזרני שמחה כמ"ש [לז] ליהודים היתה וגו' ושמחה ומסיים ואמר למען יזמרך כבוד וגו' לפי שלא נזכר שום שם במגילה מן הטעם שכ' המפרשים שנכתבה מעיקרא בלשון פרסי ומ"מ נזכר שמו של הקב"ה בתחלת הנס שהיה בלילה שנאמר בלילה ההוא נדדה שנת המלך ודרשו מניה לקמן בפרקין [לח] שהוא רמז דרך כבוד נדדה שנת מלכו של עולם וז"ש למען שאתה פתחת שקי וגו' אזמרך בקריאת מגילה בלילה להזכיר שמך דרך כבוד על נס שבלילה שאין שינה לפניו נכתב כן נדדה שנת וגו' כדי לשבר את האוזן כמלך ב"ו ואמר דגם שאזמרך בקריאתה בלילה מ"מ ולא ידום בקריאתה גם ביום [לט] שבו עיקר שמחה כדלעיל ומסיים ה' אלהי לעולם אודך בין שבאת עלינו במדת רחמים בין במדת הדין כמ"ש [מ] בכל מדה שמודד לך או יש לכוין שאמר לעולם אודך על נס פורים ע"פ מ"ש [מא] אם כל המועדים יהיו בטלים ימי פורים לא נבטלים והיינו אודך על נס זה לעולם שאתה עשית לי גם שלא נזכר שמך בו:

דף ד ע"ב **תוס' בד"ה ויעבירנה ד' אמות כו' לפי שאין שם חיוב חטאת כגון שלא היתה עקירה כו' עכ"ל.** כצ"ל [מב]. ובתוס' פ"ב

הגהות והערות

[א] שבת דף קד ע"א בד"ה גרועי. [ב] צריך להוסיף "אלא" (גנזי יוסף). [ג] בשבת דף קד ע"א ד"ה עלויי. [ד] שבת דף קד ע"א. [ה] סנהדרין דף כא ע"ב ד"ה בתחילה. [ו] יהושע ח, ט. [ז] נראה דצריך להוסיף "בעצמו להלחם" על. [ח] יהושע ח, יג. [ט] וכעי"ז בריטב"א, ועיין בעין יעקב. [י] עיין סוכה דף נב ע"ב רש"י ד"ה באטב"ח. [יא] בד"ה ואמר דאפילו. [יב] סנהדרין דף כא ע"ב. [יג] סוכה דף כח ע"א. [יד] שבת דף טו ע"א. [טו] אבות פ"ב מ"ח. [טז] סוכה דף כח ע"א ואבות שם. [יז] בדפו"ר "או". [יח] נדרים דף לז ע"ב. [יט] דף כח ע"ב. [כ] סנהדרין דף צג ע"ב - צד ע"א. [כא] צ"ל "הדר" עירובין דף סג ע"ב (חבת ציון). [כב] סנהדרין דף מד ע"א וע"ב. [כג] ברכות דף יט ע"ב. [כד] שם דף כ ע"א. [כה] ועיין מהרצ"ח וטו"א מש"כ בזה.

[כו] דערכין דף לב ע"א. [כז] בד"ה לוד וד"ה הא. [כח] היינו בקרא דדברי הימים. אבל הוא נזכר בנחמיה יא, לה. ועיין רש"ש על הגמרא ד"ה לוד. [כט] ועיין מש"כ בזה הרש"ש ובחשק שלמה. [ל] דף יד ע"א ע"ש. [לא] אסתר ו, א. [לב] לענין הלל לקמן דף כ ע"ב ולענין סעודת פורים לקמן דף ז ע"ב. [לג] תהלים ל, יא-יב. [לד] דברים לא, יח. [לה] חולין דף קלט ע"ב. [לו] אסתר ד, א. [לז] אסתר ח, טז. [לח] דף טו ע"ב. [לט] וברש"י ד"ה יזמרך פירש להיפך יזמרך ביום ולא ידום בלילה. אמנם במסכת סופרים פי"ד הי"ח איתא להדיא כרבינו. [מ] ברכות דף נד ע"א. [מא] עיין ירושלמי מגילה פ"א ה"ה ורמב"ם הל' מגילה פ"ב הי"ח. [מב] במהרש"א דפו"ח בטעות "כיון" ובמסה"ש הועתקה הגהת רבינו לנכון.

פרשת בשלח

יז וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה אֶת הָעָם וְלֹא נָחָם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הוּא כִּי אָמַר אֱלֹהִים פֶּן יִנָּחֵם הָעָם בִּרְאֹתָם מִלְחָמָה וְשָׁבוּ מִצְרָיְמָה:

וַיְהִי בְּשַׁלַּח וְגוֹ'. °צָרִיךְ לָדַעַת לָמָּה אָמַר לְשׁוֹן צַעַר בִּמְקוֹם גִּילָה וְרֶנֶן. עוֹד לָמָּה כִּנָּה הָעִנְיָן בְּפַרְעֹה וְלֹא בַּאֲדוֹן הַמַּעֲשִׂים כִּי הוּא הַמּוֹצִיא אוֹתָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם. °אָכֵן הַכָּתוּב יַגִּיד הַסִּבָּה שֶׁגָּרְמָה כָּל הַצַּעַר שֶׁנִּצְטַעֲרוּ יִשְׂרָאֵל בִּרְדִיפַת פַּרְעֹה, וְאָמַר תֵּדַע סִבַּת הַדָּבָר °לְצַד שֶׁלֹּא הוֹצִיא ה' אֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא לִרְצוֹנוֹ שֶׁל פַּרְעֹה, כָּפָה אוֹתוֹ עַד שֶׁנִּתְרַצָּה וְשִׁלְּחָם וְאָמַר לָהֶם קוּמוּ צְאוּ מִזֶּה חִשֵּׁב מַחְשָׁבוֹת לִרְדֹּף אַחֲרֵיהֶם כַּאֲשֶׁר אֲבָאֵר בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם, וּבָזֶה גָּרַם צַעַר לְיִשְׂרָאֵל, וְגַם לְעַצְמוֹ גָּרַם אִבּוּד לוֹ וּלְאֻמָּתוֹ. וְצֵא וּלְמַד כִּי הקב"ה יַקְפִּיד עַל כִּלְיוֹן הַנִּבְרָאִים °כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵיהֶם ז"ל (מְגִלָּה י':) מַעֲשֵׂה יָדַי טוֹבְעִים בַּיָּם וְאַתֶּם אוֹמְרִים שִׁירָה. וּכְנֶגֶד כָּל זֶה אָמַר הַכָּתוּב וַיְהִי לְשׁוֹן צַעַר, וּמִי גָּרַם כָּל צַעַר זֶה בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה, שֶׁאִם הָיָה ה' מוֹצִיאָם שֶׁלֹּא לִרְצוֹנוֹ הֲגַם שֶׁלֹּא הָיָה חָפֵץ לְשַׁלְּחָם לֹא הָיָה לוֹ מָקוֹם לִרְדֹּף, אֶלָּא עֵינוֹ הִטְעָתוֹ שֶׁהָיָה הַדָּבָר תָּלוּי בּוֹ וְלָזֶה חָשַׁב לָשׁוּב לְקַחְתָּם. וְאוֹמְרוֹ וְלֹא

אור יקר

יז) **צריך** לדעת למה אמר לשון צער. [כדאיתא במגילה (י:) ויהי הוא לשון צער].

אכן הכתוב יגיד הסיבה שגרמה. כצ"ל.

לצד שלא הוציא ה' את ישראל. טעם לזה עי' אור החיים בפר' יתרו (להלן כ, ב) בפסוק אנכי ה' אלקיך.

כמובא בדבריהם ז"ל מעשה ידי. במגילה (י:) איתא, רבי יהושע בן לוי פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא, והיה כאשר שש ה' עליכם להיטיב אתכם וגו' (דברים כח, סג) כן ישיש להאביד אתכם ולהשמיד אתכם, ומי חדי קוב"ה במפלתן של רשעים, והכתיב (דברי הימים ב כ, כא) בצאת לפני החלוץ ואומרים הודו לה' כי לעולם חסדו (ביהושפט כתיב, בדברי הימים, כשיצא להלחם על העמונים והגבעונים שבאו עליו. רש"י) וא"ר יוחנן, מפני מה לא נאמר כי טוב בהודאה זו (כי טוב משמע טוב שיקלסו לפניו על זאת. רש"י) לפי שאין הקב"ה שמח במפלתם של רשעים. וא"ר שמואל בר נחמני ר' יונתן, מאי דכתיב (להלן פס' כ') ולא קרב זה אל זה כל הלילה, באותה שעה בקשו מלאכי השרת לומר שירה לפני הקב"ה. אמר להם, מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה לפני, א"ר יוסי ב"ר חנינא הוא אינו שש אבל אחרים משיש (וכשנתחייבו כליה בימי המן, היו אויביהם שמחים להם. רש"י) דייקא נמי דכתיב ישיש ולא כתיב ישוש שמע מינה.

נותן לה שלא במדה, (יד) אמרה סייחה לחמורתא תבא השעה ותראה, כיון שבא (טו) קלנדס נטלו החזירתא (טז) ונחרוה, הוי אומר לא המאכל גורם אלא הבטלה, לכך נאמר אחר הדברים האלה גידל, ואחר כך ויתלו את המן על העץ: (יז) כתיב אם יעלה לשמים שיאו וראשו לעב יגיע כגללו לנצח יאבד (איוב כ ו), מה הגללים הללו מזוהמין כך הוא מזוהם, רואיו יאמרו איו (שם), חמיין ליה ולא חכימין ליה היכן הוא המן והיכן שלותו, מה כתיב למעלה מן הענין, ויתלו שניהם על העץ, אף סופו של אותו האיש לעלות ולצלוב, (יח) רבי [פנחס] הוי משתעי הדין עובדא (יט) אריא עביד סעודתא לכל הייתא ובעירא, ועבד להון גנונא מן מלכי דאריותא, כיון דאכלו (כ) אמרו מאן יימר לן זמירא, תלו עיניהון (כא) בתעלא, (כב) אמר להו עיינין אתון לי למאן דאימא, (כג) אמרו ליה אין, דלי עניה (כד) כלפי משבי מעלויהון ואמר מאן דהמין לן (כה) מעלאי, יחמי לן מתתאי, כך מי שהראה לן בצלובן של בגתן ותרש יראה לנו בצליבא של המן, ומי שפרע מן הראשונים הוא יפרע מן האחרונים:

(כו) **ד"א** אחר הדברים האלה. הרהורי דברים היה שם, מי הרהר, ר' יהודה אומר המן הרהר, אמר הדא אסתר (כז) אין יהודאה היא, קרובתי היא מן אבי עשו דכתיב הלא אח עשו ליעקב (מלאכי א ב), ואין משאר עממין היא כל העממין קרובין אלו לאלו ראוי אני לטול (כח) פרוקופי מתחת ידה, ור' נחמיה אמר אהשורוש הרהר, אמר מרדכי זה אני חושב לו טובה והוא ישב כאן ומבקש לבנות בית המקדש, לבנותו אי אפשר, (כט) להחזירו אי אפשר, אלא זריני מגרה בו [את] המן ויהיה (ל) זה בונה וזה סותר, וחכמים אומרים הקב"ה הרהר, אמר מרדכי זה צדיק גמור הוא (לא) אם נוטל פרוקופי יבא המן ויסגל ממון ויבא מרדכי ליטול ממנו ויבנה בית המקדש:

20/08/2018

הערות ותקונים

וכ"י א' ובנדפס, ובילקוט הגי' ולהזירה שאינו עושה כלום: (יד) אמרה סייחה לחמורתא. וכ"ה בנדפס, ובכ"י ק' ובכ"י א' ובכ"י ב"מ ובכ"י ל' ובילקוט אמרה המורה לסייחה: (טו) קלנדס. בכ"י ב"מ וכ"י ל' וכ"י א' כיון שבא קלנדס שלהם, ובילקוט הגי' קלניא שלהם וצ"ל קלנדס, ועיין ערוך ערך קלנדא: (טז) ונחרוה. וכ"ה בילקוט ובכ"י א', ובכ"י ב"מ וכ"י ל' כתוב והרגוה: (יז) כתיב אם יעלה לשמים שיאו. מובא במדרש אסתר שם אות ג', ושם הגי' אם יעלה לשמים שיאו לרומא וראשו לעב יגיע לעננה, וכן הוא בנדפס ושם במקום לרומא הגי' לרומו, ועיין ביפה ענף: (יח) רבי פנחס הוה משתעי. הוספתי מלת פנחס כמו שהוא בכ"י ב"מ ובנדפס, וכן מובא במדרש אסתר שם אות ד', והוא לקוח מן מדרש א"ג, וגם שם הגי' ר' פנחס, ובילקוט רמז אלף נ"ג הוא כמו לפנינו רבי היה משתעי, ובכ"י א' הגי' ר' יהודה משתעי, אין ספק שהיה כתוב רבי וחשב המעתיק שהוא ר"ת ר' יהודה, ופי' ר' פנחס היה מספר המעשה הזאת: (יט) אריא עבד סעודתא כו'. כ"ה גם בילקוט, אולם במדרש אסתר העתיק המסדר מלשון ארמי ללשון עברי, ארי עשה סעודה לבהמה ולחיה וסיכך על גבן עורות של אריות וזאבים וחיות רעות: (כ) אמרו מאן יימר לן זמירא. בכ"י ב"מ אמר אית לן מאן דאמר לן מלין דהדיון. ובנדפס מן לימא לן זמירא צ"ל מאן יימר לן זמירא: (כא) בתעלא. בכ"י ק' וכ"י א' בהדין תעלא, ובכ"י ב"מ וכ"י ל' בהדין תעלא: (כב) אמר להו עיינין אתון לי למאן דאימא. בכ"י ק' מאן דהגא אמר, ובכ"י ב"מ ובכ"י ל' עיינין אתון מה דהגא אמיר, ובכ"י א' ובנדפס עיינן אתון לי מה דהגא אמר: (כג) אמרו ליה אין. ובכ"י א' אמרו ליה הן, וזה חסר בכ"י ב"מ וכ"י ל' ובכ"י ק' ובנדפס: (כד) כלפי משבי מעלויהון. בכ"י ק' די עלויהין, ובכ"י ב"מ ובכ"י ל' כלפי משכי דאריותא דמעילייהון, ובכ"י א' כלפי משכה עילאי: (כה) מעלאי. בכ"י ב"מ וכ"י ל' וכ"י א' ובנדפס בעילאי: (כו) ד"א אחר הדברים האלה. מובא במדרש שם אות ה' ובילקוט רמז נ"ג ומציין אגדת גריון, ובמדרש מובא רק דברי ר' יהודה, אבל דברי ר' נחמיה ורבנן השמיט המסדר: (כז) אין יהודאה היא. בכ"י ק' אין יהודית היא, ובכ"י א' אי אסתר הדא יהודית היא: (כח) פרוקופי. בכ"י ב"מ בטעות פודוקופי, והמלה יונית προκοπή פי' גדולה וכבוד, במדרש אסתר שם חסר הסיום, ויש לתקנו ע"פ מדרש אגדת גריון: (כט) להחזירו אי אפשר. זה נשמט בכ"י ל', ונמצא בכ"י ב"מ וכ"י ק': (ל) זה בונה וזה סותר, בנדפס ובכ"י ק ובכ"י ב"מ ובכ"י ל' ובכ"י א' יהא דין בונה ודין סותר: (לא) אם נוטל פרוקופי כו'. בנדפס אם נוטל פרוקיפי וינדל המן ויבא מרדכי ויטול ממנו ויבנה בית המקדש, ובכ"י ב"מ וכ"י ל' הגי' אם נוטל פדיקיפי [צ"ל פורוקופי] גוזל את הבריות אלא יבא המן ויטול פודוקופי [צ"ל פורוקופי] ויסגל ממון **ויבא** מרדכי ויטלנו ויבנה בית המקדש, ובילקוט הגי'

אוצר החכמה

אמר רב הונא אמר רב לא שנו אלא מנה מאתים אבל תוספת יש לה. תימה א"כ אמאי קאמר רב לעיל לא שנו אלא כשאין שטר כתובה יוצאה מתחת ידה אבל כששטר כתובה יוצאה מתחת ידה גובה כתובתה לעולם ומאי ראיה היא משום שטר כתובה הואיל ואינה גובה ה] בה לרב ה):

הרי היא כבתחלה. ומונה כ"ה שנים משעת תביעה: והלכה כדברי מי. כדברי ר' מאיר או כדברי חכמים: לא שנו. דבכ"ה שנים מחלה: אלא מנה מאתים. שהם עם כתובה: אבל תוספת יש לה. דמתנה היא ולאו כתובה: תנאי כתובה. תוספת: אישתיקן קאמרת או

הרי היא כבתחלה ואם היה שטר כתובה יוצא מתחת ידיה גובה כתובתה לעולם שלח ליה רב נחמן בר רב חסדא לרב נחמן בר יעקב ילמדנו רבינו כששטר כתובה יוצא מתחת ידה מחלוקת או כשאין שטר כתובה יוצא מתחת ידה והלכה כדברי מי שלח ליה בשאין שטר כתובה יוצא מתחת ידה מחלוקת אבל שטר כתובה יוצא מתחת ידה גובה כתובתה לעולם והלכה כדברי חכמים כי אתא רב דימי א"ר שמעון בן פזי א"ר יהושע בן לוי משום בר קפרא לא שנו אלא מנה מאתים אבל תוספת יש לה אורבי אבהו א"ר יוחנן אפילו תוספת אין לה דאמר א)רבי אייבו אמר רבי ינאי תנאי כתובה ככתובה דמי אתמר נמי א"ר אבא אמר רב הונא אמר רב לא שנו אלא מנה מאתים אבל תוספת יש לה באמר ליה רבי אבא לרב הונא אמר רב הכי ב)אמר ליה אישתיקן קאמרת או אשקיין קאמרת אמר ליה אישתיקן קאמינא: חמתיה דרב חייא אריכא אינתת אחוה הואי ואלמנה בבית אביה הואי וזנה עשרים וחמש שנין בבי נשא לסוף אמרה ליה הב לי מזוני אמר לה לית לך מזוני הב לי כתובה אמר לה לא מזוני אית לך ולא כתובה אית לך תבעתיה לדינא קמיה דרבה בר שילא אמר ליה אימא לי איזי גופא דעובדא היכי הוה אמר ליה זניתה עשרים וחמש שנים בבי נשא בחיי דמר דבכתפאי אמטאי לה גאמר ליה טעמא מאי אמור רבנן כל זמן שהיא בבית בעלה גובה כתובתה לעולם דאמרינן משום כיסופא הוא דלא תבעה הכא נמי משום כיסופא הוא דלא תבעה זיל הב לה לא אשגח כתב לה אדרכתא אניכסיה אתא לקמיה דרבא א"ל חזי מר היכי דנן א"ל שפיר דנך אמרה ליה אי הכי ליזיל להדר לי פירי דמן ההוא יומא עד האידנא אמר לה אחוי לי אדרכתיך חזייה דלא הוה כתוב בה ואישתמודענא דנכסים אלו דמיתנא אינון דאמר לה אדרכתא לאו שפיר כתיבא אמרה ליה תיזיל אדרכתא ד)אישקול מיומא דשלימי יומא אכרזתא עד השתא אמר לה הני מילי ההיכא דלא כתיב טעותא באדרכתא אבל היכא דכתיב טעותא באדרכתא לית לן בה אמרה ליה והא מר הוא דאמר ג)אחריות טעות סופר הוא אמר לה רבא בהא ליכא למימר טעות סופר הוא דבהא אפי' רבה בר שילא טעי מעיקרא א] הוא סבור ב] הני והני דידיה מה לי מהני מה לי מהני ולא היא זימנין דאזלה ומשבחה להו ודבעלה מכספי ואמר לה שקיל דידך והב לי דידי ואתי לאפוקי לעז על בי דינא:

הדרן עלך הנושא

שני דייני גזירות היו בירושלים אדמון וחנן בן אבישלום חנן אומר שני דברים אדמון אומר שבעה ה)מי שהלך למדינת הים ואשתו תובעת מזונות חנן אומר תשבע

אשקיין קאמרת. האי דמתמהת ואמרת אמר רב הכי משום דלא סבירא לך הוא ולאשתיקן קאמרת או משום דחביבה עלך ולאשקיין קאמרת דאי אמרה רב משקית לי חמרא דשפיר אמר: אינתת אחוה הואי. ומת בלא בנים וירשו רב חייא אחיו: לא כתובה ולא מזוני. דאלמנה בבית אביה אינה גובה אלא עד כ"ה שנים כרבנן: בכתפאי אמטאי לה. מזונותיה מיום ליום: הא נמי משום כיסופא. מחמת הכבוד הזה שעשית לה: אדרכתא. פסק דין לגבות נכסיו בכל אשר תמצא: אמרה ליה. לרבא: ליהדר לי פירי. לארעא דשיעור כתובתאי דאכל מיומא דאיכתיבא לי אדרכתא עלייהו שמאותו היום הם ברשותי דהכי אמר רבה בפ' המפקיד (ב"מ דף לה:) גבי שומת ב"ד לוקח ג] מאימתי אכיל פירי אמר רבה מכי מטי אדרכתא לידיה אביי אמר משנחתמה רבא אמר מכי שלמו יומי אכרזתא: אישתמודענא. הכרנו שהנכסים הללו שכתבנו אדרכתא זו עליהם של מת היו שעבוד כתובתה של זו עליהם: לאו שפיר כתיבא. שנכתבה על כל שדות ד] של זה ושדות שלו אינן משועבדות לכתובתיך אלא אותן שירש מבעליך: תיזיל אדרכתא. דלא שפיר כתיבא: אשקול. פירי מיום שמלאתי שדה משדות המת והראתי אדרכתא שבידי לבית דין ושמאוה והכריזו עליה ל' יום כמשפט דאפילו לרבה דמרע כח הלוקח טפי בפרק המפקיד (שם דף לה:) מודה דמכי שלמו יומי אכרזתא אכיל לוקח פירי: אבל היכא. דאדרכתא בטעות כתיבא לא זכית בה עד דמטיא ארעא לידך שהרי מכח אדרכתא שמאוה בית דין והכריזו: והא מר הוא דאמר. בפרק שנים אוחזין (שם דף טו:): אחריות טעות סופר הוא. שטר שאין בו אחריות גובה מנכסים משועבדים שלא הלוה זה מעות אלא באחריות שיעבוד נכסיו והסופר טעה הכא נמי ב"ד צוו לסופר לכתוב אדרכתא הוגנת והוא טעה דלא כתב אישתמודענא והכל יודעים שלא נכתבה אלא על נכסי המת: בהא רבה בר שילא. שצוה לכתוב ליך אדרכתא טעה וסבור שתגבה מנכסים שלו: דאזלה ומשבחה להו. לשדה ששמו לה ב"ד: ודבעלה מכספי. שלא ישביחם היורש שהוא בטוח שיחזור ויקח את שלו מידה ויאמר לה טלי שלי המשועבד ליך: ואתי לאפוקי לעז על בית דין. שלא עיינו בתקנתה של זו:

הדרן עלך הנושא

שני דייני גזירות. מפרש בגמרא: חנן אומר שני דברים. שלא היו חכמים מודים לו:

ה"ג אתיא לקמיה דרבה. דרבה מיבעי ליה למיהדר פירי מיומא דכתיבא אדרכתא דהכי סבירא ליה לרבה בפ' המפקיד (ב"מ דף לה: ושם) אבל רבא סבירא ליה מכי שלימו יומי אכרזתא מיהו מדקאמרה והא מר הוא דאמר אחריות טעות סופר הוא נראה דגרסינן רבא דרבא הוא דאמר הכי בפ"ק דב"מ (דף טו: ושם) ומלינן למימר דשפיר גרים רבה והאי דקאמרה ליה ליזיל ולהדר פירי מן ההוא יומא דכתיבא אדרכתא עד האידנא היא אמרה כן אבל לרבה לא סבירא ליה הכי ומאי דקאמר לה רבה אחוי לי אדרכתא נראה לי לאו משום דאי הוה שפיר כתיבא אדרכתא ליהדר מיומא דכתיבא אדרכתא אלא משום דאי לא כתיבא אדרכתא שפיר דלא ו] מיחייב לאהדורי פירי אפילו מכי שלמו יומי דאכרזתא כיון דבטעות כתיבא אדרכתא כדמסיק:

הדרן עלך הנושא

שני דייני גזירות היו בירושלים אדמון וחנן בן אבישלום. הכי גורס ר"ת דהא לר"מ דאמר בפ' חלק (סנהדרין דף קג:) לאבשלום אין לו חלק לעולם הבא היכי מסקינן בשמיה הא אמרינן ביומא בפ' הממונה (דף לח:) ושם רשעים ירקב ו) דלא מסקינן בשמייהו ואבישלום שם אדם כדכתיב (אביה בן אבישלום ז]) והכי נמי הא דאמר בפ"ק דשבת (דף יב: ושם) שבנא איש ירושלים ה לא גרסינן שבנא אלא שכנא (א) דשבנא רשע הוה ויש מפרש דתרי שבנא היו דכתיב בישעיה (כ"ב) כה אמר ה' צבאות לך בא אל הסוכן הזה אל שבנא אשר על הבית וכתיב בתריה מה לך פה וגו' הנה ה' מטלטלך וגו' הרי משמע שהיה רשע ואחריו כתוב בסוף (שם לז) ויהי כשמוע המלך חזקיהו ויקרע את בגדיו ויתכס בשק ויבא בית ה' וישלח [את] אליקים אשר על הבית ואת שבנא הסופר ואת זקני העם מתכסים בשקים וגו' הרי משמע דשבנא אחרינא היה ולאו מילתא היא דהוא נמי שבנא הראשון ואין מוקדם ומאוחר דבעל כורחיך ההוא בתרא דהיה במעשה דסנחריב רשע הוה דאמרי' (סנהדרין דף כו.) ששלח לסנחריב שבנא וסיעתו השלימו חזקיה וסיעתו לא השלימו וכשרצה לצאת הוא וסיעתו חוץ לחומה יצא הוא תחלה ובא גבריאל וסגר הדלת והרגו סנחריב ואז נתנבא עליו ישעיה הנה ה' מטלטלך ואף על גב דהכא קרי ליה סופר והתם על הבית מכל מקום אחד הוא. מ"ר:

קשיא

עין משפט נר מצוה

לד א מיי' פט"ז מהל' אישות הלכה כג טור ש"ע אה"ע סימן קא סעיף ג:

לה ב מיי' שם טוש"ע שם סעיף ב:

לו ג מיי' פי"ב מהלכות מלוה ולוה הלכה ט סמג עשין לד טוש"ע ח"מ סימן קט סעיף ב:

לז ד מיי' פכ"ב שם הלכה יב סמג שם טוש"ע ח"מ סימן לח סעיף ט:

לח ה מיי' פי"ב שם הל' ט סמג שם טוש"ע ח"מ סימן קט סעיף ב וסימן לח סעיף ט:

תוספות רי"ד

היא בת מחילה מפני שנהנית כל השנים וכתובתה אינה מלוה ולא חסרה בה ממון אבל בע"ח למה הוא רוצה למחול חובו. הוא מותיב לה והוא מפרק לה בשחייב מודה: שלח ליה ר"נ ב"ח לר"נ ב"י ילמדנו רבינו בששטר כתובה יוצא מת"י מחלוקת או בשאין שטר יוצא מת"י מחלוקת והל' כדברי מי שלח ליה כשאין שטר יוצא מת"י מחלוקת אבל שטר כתובה יוצא מת"י גובה כתובתה לעולם והל' כחכמים: כי אתא ר"ד אר"ש ב"פ אריב"ל משום ב"ק ל"ש אלא מו"מ אבל תוספת י"ל. ור"א אר"י אפילו תוספת א"ל דאר"א אר"י תנאי כ' ככתובה דמי. וכך הל', ודוקא תוספת כתובה דדמיא לכתובה היא דשקלי מנכסי בעלה ולא חסרא בהו מידי אבל נדוניתה שהביאה מבית אביה חוב גמור הוא וגובה לעולם: חמתי' דר"ח מדיפתי איתת אחוה הויא זנה כ"ה שנין בבי נשא. פי' שמת אחיו בלא בנים וירש אותו הוא. לסוף א"ל הב לי מזוני א"ל ל"ש כתובה תבעתיו לדינא לקמיה דרבא בר"ש א"ל זנתה כ"ה שנים בבי נשא ובחיי דמר דבכתפאי אמטי לה א"ל טעמא מאי אמרו רבנן כ"ז שהיא בבית בעלה גובה כתובתה לעולם. דאמרינן מחמת כסופא הוא דלא תבעה. פי' מפני שזנים אותה ובעבור זה שתקה ולא תבעה ה"נ מפני שזנה שם לא תבעה ולא אשגח בה. כתב לה אדרכתא אנכסי'. פי' שטר שומא על נכסיו אתא לקמיה דרבא א"ל חזי מר היכי דנן א"ל שפיר דנך. א"ל ליהדר לי פירי מן ההיא יומא עד האידנא. פי' א"ל לרבא למיהדר לי ר"ח פירי דארעא דשמי לי בכתובתי דאכל מיומא דמטת אדרכתא לידי דהכי אמרינן בפ' המפקיד מאימתי אכיל פירי מכי מטא אדרכתא לידיה: ואדרכתא לא שפיר כתיבי ולאו אדרכתא היא. פי' לא היתה כתובה כהוגן דאיבעי' ליה למיכתב בה הכרנו שהנכסים הללו שכתבנו אדרכתא זו עליהם של מת היה ששיעבוד כתובתה עליהם מוטלת ולא על כל נכסיו של זה. א"ל תיזיל אדרכתא אישקול מיומא דשלמת יומא אכרזתא. א"ל ה"מ היכא דליכא טעות באדרכתא אבל הכא כיון דאיכא טעות באדרכתא לא. פי' שכל מה שעשו בטעות עשו כיון שלא עשו על נכסי המת: א"ל והא מר הוא דאמר אחריות ט"ס הוא. פי' ה"נ שמא הסופר טעה שב"ד אדרכתא יפה צוו לו לכתוב והוא טעה ולא כתב בה אשתמודענא והדבר ברור שלא נכתבה כ"א על נכסי המת א"ל דהא אפילו רבה בר"ש הוא סבר הני והני דידיה נינהו. ולא היא זמנין דאזלא ומשבחו לה וא"ל שקול דידך והב לי דידי. פי' אזלא האשה ומשבחה לשדה ששמו לה ב"ד ודבעלה מיכספו שלא ישביחם היורש שהוא בטוח שיחזור ויקח את שלו מידה ויאמר לה טלי שלי המשועבדים ליכי ואתי לאפוקי לעז על בית דין שלא עיינו בתקנתה של זו:

פי"ג שני דייני גזילות היו בירושלים אדמון וחנן בן אבשלום חנן אומר שני דברים ואדמון אומר שבעה מי שהלך למדינת הים ואשתו תובעת מזונות חנן אומר תשבע בסוף ולא תשבע בתחלה נחלקו עליו בני כהנים גדולים ואמרו תשבע בתחלה ובסוף אר"ד ב"ה כדבריהם אר"י ב"ז יפה אמר חנן לא תשבע אלא בסוף. **פי'** מומחין היו ומוסכמין לדון דיני גזילות. חנן אומר ב' דברים ואין חכמים מודים לו ואדמון ז'. חנן אומר תשבע בסוף. פירוש כשישמעו בו שמת ותבא לגבות

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לעיל נד:], ב) [נדרים עו. ע"ש היטיב בפי' הרא"ש], ג) [ב"מ יז. טו: ב"ב קסט:], ד) לעיל פח:, ה) לעיל פט. ו) משלי י ז.

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה שני. לא גרסינן אלא שכנא. נ"ב לשון תוס' בפ"ק דשבת ושכנא נמי הוי שם אדם כדאמרינן בסוטה אלא כשכנא והלל כו' ועיין בפרק היה נוטל דף כא:

גליון הש"ס

גמ' אמר רב הכי. בתשובות הר"י מיגש סי' לא הגירסא א"ל אישתיק א"ל אישתיק קאמרת אי אשקיין קאמרת וע"ש פירושו: תוס' ד"ה שני דייני כו' לא גרסינן שבנא. עיין מגילה דף י ע"ב תוס' ד"ה רבה:

הגהות וציונים

א] "מעיקרא" מיותר (דבש תמר, וכן ליתא בכמה ראשונים וכת"י): ב] צ"ל סבר (דבש תמר, וכ"ה בדפו"י): ג] "לוקח" ליתא ברש"י שברי"ף (רש"ש, עי"ש): ד] צ"ל נכסיו (דפו"ר): ה] כן הוא בכל הספרים וכ"כ מהרש"א, וגירסת מהרש"ל הואיל וגובה בה לרב (גליון), ועי' פני יהושע: ו] צ"ל לא (באה"מ): ז] [צ"ל כדכתיב גבי אביה (מ"א טו) ושם אמו מעכה בת אבישלום] (גליון):

ליקוטי רש"י

רדה והשכבה את ערלים. ממי נעמת, כלום נעמת משאר העכו"ם אף אתה רדה לבור והשכבה אותם [יחזקאל לב, יט]. כל זמן וכו' דברי ר' מאיר וכו' וחכ"א וכו' שהיא בבית בעלה וכו'. תנן בהנושא (לקמן קז.) כל זמן שהיא בבית בעלה במשך אלמנותה גובה כתובתה לעולם וכל זמן שהיא בבית אביה שלא היו עודדים אותה היתומים ולא זנין אותה גובה כתובתה עד כ"ה שנים ואם שתקה יתר על כן יום אחד מחלתה וכן תוספת [לעיל נה.]. כל זמן שהיא בבית בעלה גובה כתובתה עד כ"ה שנים שיש בעשרים וחמש שנים שתעשה טובה כנגד כתובתה מכאן ואילך אבדה כתובתה וגם התוספת עמה דתנאי כתובה ככתובה [רש"י מה"ק משיטמ"ק לעיל שם]. כל זמן שהיא בבית אביה. שלא נטלה מזונות מן היתומין גובה כתובתה עד כ"ה שנים ואם לא תבעה מחלתה. מתה. אלמנה שלא גבתה כתובתה. יורשיה מזכירין. ותובעין וגובין כתובתה. עד עשרים וחמש שנים. משמת בעלה ואם עברו כ"ה שנים ולא תבעוה הפסידוה [שבועות מח.]. לפום גמלא שיחנא. לפי כח הגמל יטעינוהו משא [לעיל סז.]. לפי כח הגמל מרבין במשאו [סוטה יג:]. כל מדת חכמים כן היא. מלומלמת. הסר קורטוב. מדה קטנה מאד אחד משמונה בשמינית בלוג [ר"ה יג.]. [ע"כ שייך לדף קד.] תנאי כתובה. תוספת שהוא מתנה להוסיף לה וכן מזונות וכל הנך דתנן בפרקין לעיל [לעיל נד:]. בי נשא. בית אביה [לעיל מט.]. האידנא. עכשיו [סוכה יח.]. אחריות טעות סופר הוא. כשאינו כתוב בשטר סופר הוא שטעה אבל זה לא לוה לו מעותיו בלא אחריות נכסים דלא שדי איניש זוזי בכדי [ב"מ יד.]. וכמי שנכתב דמי [רשב"ם ב"ב מב.]. דכל שטר מלוה ומכירה שחותמים בו עדים גובין ממשעבדי כאילו כתוב בהן אחריות [שם קעו.]. ואשתו. תובעת מזונות, באה לב"ד ותובעת מזונות מנכסי בעלה למכור קרקע ולזונה [לעיל פח.].

ח"ל כו' למ"ד לא קדשה כו' עכ"ל. והיינו ר"א דאית ליה הכי דלא קדשה מעולם ואיכא מאן דפליג עליה במסכת ידים [א] ע"ש [ב]: **בא"ד גם בקש ר"א להוליכו משום דכל דבר שנאסר כו' עכ"ל.** היינו שתקנו כרם רבעי עולה לירושלים מהלך יום אחד כדי לעטר כו' כדאיתא רפ"ק דביצה [ג] ע"ש: **תוס' בד"ה למה מנו חכמים כו' וקדושת חוניו היתה לאחר קדושה שלישית כו'** עכ"ל. נראה דצ"ל לאחר קדושה שניה ולפר"ח בפרק הערל [ד] בזה יש ליישב קצת ע"ש [ה] ודו"ק:

ח"א דף י ע"ב דבר זה מסורת כו' כ"מ שנאמר ויהי אינו אלא לשון צער כו'. השתא משמע ליה מלת ויהי מורה על כך וי הי שניהם מל' נהי כדלקמן [ו] ולמאי דמסיק כל ויהי איכא למימר הכי ואיכא למימר הכי אלא כל מקום שנאמר ויהי בימי מסורת הוא שהוא לשון וי כו' דמשמע להו בהנהו ה' ויהי בימי דמלת ויהי מיותרת בהו למדרש וי הי: **ויהי בנסעם מקדם וגו' נבנה לנו עיר וגו'.** ולכאורה ה"ל לאתויי קרא דלעיל מיניה [ז] ויהי כל הארץ שפה אחת וגו' אלא משום דההוא לא מוכחא כ"כ דאיכא לפרושי למעלה קאמר שהיה להם שפה אחת כעין עוה"ב ומיהו ליכא לאקשויי מיניה דאיכא לפרושי ביה נמי לשון צער לפי שהיה להם שפה אחת באו לעצה א' הרעה נבנה לנו עיר וגו' ובב"ר [ח] פליגי ביה אמוראי: **ויהי ביום השמיני אותו יום היה שמחה כו'.** והכי איתא במדרש [ט] מת"ל ויהי מלמד שהיה שמחה לפניו כיום שנברא בו העולם במעשה בראשית נאמר ויהי ערב וגו' וכאן אומר ויהי ביום וגו' ויש לדקדק בזה כיון דמסיק דאיכא הכי ואיכא הכי מאי אולמא למילף האי ויהי ביום השמיני וגו' מויהי ערב ואימא דיליף ליה מכל הנהו ויהי דהתם לשון צער וי"ל דהא פשיטא ליה דאותו יום יום שמחה הוא שעליו נאמר [י] ביום שמחת לבו וגו' אלא שבא ללמוד דהיתה השמחה גדולה כ"כ כיום שנברא כו' דמיון [יא] השמחה כי כמו שהשמחה שביום שנבראו שמים וארץ היא השמחה הרצון והקיום לפניו כן בהקמת המשכן נתייחד שמו שם ברצון וקיום אשר לפניו ואמרו במדרש להלן [יב] בהקמת המשכן נאמר [יג] ויהי המקריב ביום הראשון גו' הראשון לבריותו של עולם אמר הקב"ה כאילו באותו יום בראתי עולם [יד] י' עטרות נטל אותו יום ראשון למעשה בראשית כו' ע"ש: **והכתיב ויהי כאשר ראה יעקב את רחל כו'.** ק"ק ואימא דנפרשיה מלשון צער ויהי כאשר ראה וגו' ורחל עקרה דכה"ג דרשו בסמוך בחנה [טו] ויהי איש אחד וגו' וה' סגר רחמה וגו' [טז] וי"ל דגבי רחל איכא הפסק בעניינא משא"כ גבי חנה דעניינא חד: **ויהי בימי אינו אלא לשון צער ה' ויהי בימי הוו כו'.** ד' מהם מפורשים בתרגום דמגילה [יז] מה היה הצרה ע"ש אבל הה' [יח] ויהי בימי יהויקים וגו' אינו מפורש שם מה היה הצרה לפי שהוא פשוט דבימיו התחיל הגלות והחורבן ובמדרש ילקוט [יט] מפורש מה צרה היתה שם [כ] יקרענה בתער הסופר והשלך אל האש כיון שראו כך התחילו הכל צווחין וי וי: **אמוץ ואמציה אחי כו' משום דכפתה פניה כו'.** כל הסוגיא מפורש פ"ק דסוטה [כא]: **מלכים מדוד נביאים כו' וכתיב חזון ישעיה כו'.** דוד ושלמה נמי בכלל מ"ח נביאים קחשיב להו לקמן [כב] ואפשר דהוצרך לאתויי לישעיה דהוה נביא קבוע ביותר: **מקום ארון אינו מן המדה כו'.** עיין כל הסוגיא בפרק המוכר פירות [כג] ושם מפורש: **שם זה הכתב שאר זה לשון כו'.** נראה לפרש ע"פ מה שכתבו ממה שחנן הש"י את האדם יותר מכל ב"ח שבעולם הא' שיוכל האדם להודיע לחבירו הרחוק ממנו שלא ידעו בו שאר כל האדם כל מבוקשו ע"י כתב ותחימתו בו. הב' ע"י לשון שהוא דבור בקרוב לו שישמע דבורו. וקאמר דאלו ב' החינות חיסר וכרת הש"י מבבל דהיינו שיודיע לחבירו ע"י שם זה הכתב דהכל הולך אחר החתימה שהוא שם של אדם אחר הכתיבה ושאר שהוא מלשון קירוב דהיינו לשון הדיבור שהוא הידיעה בקרוב לחבירו שמדבר עמו בלשון שהמלכיות משתמשין בו שאין שאר כל אדם מכירין בו כמ"ש התוס' דלשון כל אדם שהיה שם [כד] ארמית לא נכרת מהם: **ואמר נין זה מלכות כו'.** פרש"י לשון ממשלה כו'. ע"ש ויש לפרשו מלשון בן ממש כי מבני בלשצר ואילך נכרת מלכות בבל. ואמר ונכד זו ושתי. שהיתה בת בלשצר שגם ממנה נכרת מלכותה: **שעשה עצמו ע"ז דכתיב בכל הנעצוצים וגו'.** לפי פשוטו גם שם הוא מלשון קוצים וסירים ולא ידענא מהיכא משמע ליה טפי שהוא לשון ע"ז: **זה מרדכי שנקרא ראש לכל הבשמים כו'.** כמפורש בסוף מסכת חולין [כה] שהיו למרדכי שמות אחרים בלשן פתחיה אבל נקרא במגילה מרדכי ע"ש החשיבות והגדולה שהיה ראש לגדולה כמו מר דרור [כו] שתרגומו מירא דכיא שהוא ראש לבשמים וז"ש [כז] יעלה ברוש שיעלה לגדולה דוגמת הראש לבשמים מר דרור שהוא גם כן ודאי למעלתו: **ששרף רפידת בית ה' כו'.** כי שם היא מקום שכינה רפידתו זהב הוא כפורת הזהב אשר עליו היה השכינה שרויה כפרש"י שם [כח] ואמר יעלה הדס כו' דהיינו שתעלה לגדולה ולשם טוב ולא תהא קרויה עוד אסתר ע"ש הגלות [כט] ואנכי הסתר אסתיר וגו' כמפורש בסוף חולין [כה]: **והיה לה' לשם זו מקרא כו'.** לפי שאין שם שמים נזכר מפורש במגילה קאמר שע"י קריאת מגילה בברכותיה נקרא השם של הקב"ה ואמר לאות עולם לא יכרת אלו ימי פורים כדכתיב [ל] וזכרם לא יסוף מזרעם: **ומי חדי הקב"ה במפלתן כו'.** כל הסוגיא מפורש בס"פ אד"מ [לא] גבי באבוד אאבד רנה כו' ע"ש והתם נתקיים גם סיפא להאביד אתכם וגו' אבל הכא גבי המן סיפא דקרא [לב] להאביד וגו' לא נתקיים מ"מ רישא דקרא כן ישיש גו' אחרים משיש כדמסיק מדלא כתיב ישוש נתקיים גם בימי המן שהיה שמח לפי מחשבתו הרעה במפלתן של ישראל כמ"ש [לג] ויצא המן וגו' שמח וטוב לב וגו': **נתן חכמה ודעת ושמחה וגו' זה מרדכי כו'.** שמצינו בו שהיה חכם גדול כמפורש במסכת מנחות [לד] שע"כ נקרא פתחיה ובלשן ונתקיים על ידו השמחה לכלל ישראל כמ"ש [לה] ליהודים וגו' שמחה [לו] ויקר. ואמר **ולחוטא נתן ענין כו' זה המן.** כדאמרינן פ"ק דסוטה [לז] המן נתן עיניו במה שאין ראוי לו גם מה שבידו נטלו ממנו: **ושמתי וגו' והאבדתי ממנה מלך זו ושתי כו'.** לפי הנראה זאת הנבואה שנאמר בה [לח] הנני שובר קשת עילם וגו' נאמר על איבוד מלכות פרס על ידי אלכסנדרוס אחר שנבנה הבית שני אלא דהאי קרא [לט] ושמתי כסאי בעילם וגו' משמע ליה דנאמר בימי הגלות קודם שנבנה בית שני שהיה אז כסא של הקב"ה בעילם כמ"ש [מ] בגלות עילם שכינה עמהם ולא מצינו אז שנאבדו שם אז מלך ושרים במלחמה אלא שעל ושתי שהיתה מלכה בת מלך ועל המן ובניו שהיו שרים נאמר כן:

ח"א דף יא ע"א כי עבדים וגו' ויט עלינו חסד וגו'. פרש"י סיפא דקרא לתת לנו מחיה ע"ש ר"ל דזה הוא הרמז על מעשה המן שבקש להרוג ולאבד והמלך הטה חסד לתת לנו חיים: **באש בימי נ"נ כו'.** פרש"י שהטילנו לתוך כבשן אש ע"ש. ואפשר לפרש על חורבן הבית שנאמר [מא] וישרוף את בית ה' וגו'. ואמר **ותוציאנו לרויה בימי המן כו'.** מלת רויה נופל על המשתה כמו [מב] כוסי רויה שהואת מגרה לגאולה היה כולו בסבת המשתה במעשה ושתי ובמעשה אסתר: **זכר חסדו ואמונתו לבית וגו'.** לפי שהיו רבים מהם באותו דור שנתחייבו כליה לפי שנהנו מסעודת אחשורוש [מג] לולי מרדכי וסיעתו הצדיקים שבאותו הדור לזה אמר זכר חסדו לאותן שאינן ראויין לגאולה ואמונתו לראויין לגאולה ולפי שהיתה הגאולה על ידי אשה שהיא אסתר אמר לבית ישראל כמ"ש [מד] כה תאמר לבית יעקב [מה] אלו הנשים כו' ואמר ראו כל אפסי ארץ את ישועת וגו' שהיתה הגאולה בכל עולם כמה שאמר לקמן [מו] דמלך אחשורוש בכיפה: **ארי נוהם וגו' זה נ"נ הרשע כו'.** נקט בהאי קרא המרשיעים על ישראל בע' שנה דגלות בבל ארי נוהם זה נ"נ כו' שהחריב הבית דכתיב עלה אריה ובהך נבואה דדניאל דמייתי בסמוך דכתיב [מז] קדמיתא כאריה וגו' נמי על נ"נ ומלכות בבל ניבא אלא דבהך קרא [מח] עלה אריה גו' מפורש טפי דעל נ"נ ניבא ואמר דוב שוקק וגו' זה אחשורוש שהרשיע ג"כ על ישראל במעשה המן גם הוא שכתב שטנה [מט] שלא יבנה הבית בימיו ודימו לדוב כו' מפורש פ' י' יוחסין [נ] ע"ש ואמר מושל רשע זה המן כו' שהיו דלים מן המצות כו' שע"כ נתחייבו כליה: **בעצלתים ימך כו' בשביל עצלות כו'.** דהיינו בשביל ביטול תורה שהיה באותו דור נתחייבו כליה וכה"ג דרשו האי קרא לענין גשמים בפ"ק דתענית [נא] שנעצרים בשביל ביטול תורה ולכך כינה את הקב"ה מקרה ע"ש [נב] המקרה במים וגו' שנעשה מך מאותן מים כמה שאמר [נג] כשאין ישראל עושין רצונו מכתישין פמליא של מעלה: **לולי ה' וגו' בקום עלינו אדם ולא מלך כו'.** זה המזמור איתא במדרשות שכוונו בו על עשו וזרעו שהרשיעו והריעו עלינו בכל הדורות יותר מכל שאר האומות והוא שאמרו במדרש [נד] יאמר נא ישראל ישראל סבא. כתיב [נה] וישכב במקום ההוא אריב"ל כאן שכב הא כל עשרים שנה שהיה בבית לבן לא שכב ומהו [נו] אמר כו' כל ספר תהלים כו' והיינו שהתפלל שיהיה ניצול מפני עשו שבשבילו ברח לבית לבן ואמר שהוא סימן לבניו בגלות אדום [נז] שתפסו אומנות אבותינו שנתפלל [נח] כן. לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם אל תקרי אדם אלא אדום כמ"ש [נט] ואתן אדם תחתיך ואמר שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו לולי ה' שהיה לנו ולפי שהגזירות בגלות אדום נחלקו לג' חלקים במדרגה מרעה לרעה הא' שגזרו [ס] שלא יהיה לבר ישראל מחיה להחיות נפשו ובני ביתו השניה שגזרו [ס] הריגה ממש והג' גזירת שמד וז"ש אזי חיים בלעונו היא הגזירה לבלע ממנו המחיה כמ"ש [סא] ראה חיים עם האשה שלא יהיה לישראל שום מחיה בחרות אפם בנו לבקש תואנה ועלילה ע"ז ועל גזירה שניה גזירת כליה ממש אמר [סב] אזי המים שטפונו נחלה עבר על נפשנו כפל הענין על גזירת הריגה שהיא לגוף ולנפש ועל גזירה הג' שהיא גזירת שמד אמר אזי עבר על נפשנו המים הזידונים וגו' דהיינו לנפש לבד אבל אמר שהועילה תפלתן של ישראל וברוך ה' אשר לא נתננו טרף לשיניהם ע"פ מ"ש [סג] דראה דניאל ד' חיות סימן לד' מלכיות דרביעי לא מפורש שמה אלא דלורתה [סד] שנין ברזל לה אכלה ומדקה ושארא ברגלה רפסה שזה סימן למלכות אדום שנדמה בכחו לחזיר מיעט דכתו בשיניו ואכלה מדקה בשיניה כל האומות בכח שיניו שהוא סימן טומאה לחזיר אבל בשארה שהוא שארית ישראל אין לו כח בשיניו שהוא סימן טומאה לו אבל יש לו כח על ישראל דברגליה שהוא סימן טהרה לחזיר רפסה ואין לו כח לכלות ישראל בשיניו וז"ש ברוך ה' אשר לא נתן לו כח לטרוף בשיניו לכלותינו כמו על שאר האומות עובדי כוכבים וז"ש [סה] הקול קול יעקב והידים ידי עשו ר"ל כפשטיה דאי לאו קול [סו] קול יעקב בתפלה ולימוד תורה היה שולט על ישראל גם בשיניו לכלותם אבל כיון דקול [סז] קול יעקב בתפלה ותורה אין כחו אלא ידים ידי עשו שהוא סימן טהרה שלו בדריסה בעלמא ואמר [סח] נפשינו כצפור נמלטה וגו' על פליטי הגזירה [סט] שבכל דור היפך שאמר [ע] עבר על נפשנו המים וגו' ודימה ישראל לצפור

הגהות והערות

[א] פ"ד מ"ג. [ב] וברש"ש כתב דדברי רבינו תמוהים וכתב דיש למחוק בתוס' תיבות למ"ד לא קדשה. [ג] דף ה ע"א. [ד] הובאו דבריו ביבמות פב ע"ב תוד"ה ירושה. [ה] דר"ח פירש דירושה ראשונה היא ירושת האבות ושניה היא ירושת יהושע ומעזרא ואילך היא ירושה שלישית דלא בטלה לעולם ולפ"ז בית חוניו הוה לאחר ירושה שלישית. ועיין הב"ח ה. [ו] דף יא ע"א. [ז] בראשית יא, א. [ח] פרשה לח ע"ש באות ו ובאות יג. [ט] הובא בילקו"ש שמיני. [י] שיר השירים ג, יא. ועיין תענית דף כו ע"ב וילקו"ש ריש שמיני. [יא] במהרש"א שבע"י "ודמיון". [יב] במדבר רבה פרשה יג ד"ה ביום הראשון. [יג] במדבר ז, יב. [יד] י' עטרות וכו' מובא בתורת כהנים ריש פרשת שמיני. [טו] שמואל א' א, א. [טז] שמואל א' א, ה. [יז] אסתר א, א. [יח] ירמיה א, ג. [יט] ויקרא רבה שמיני פרשה יא אות ז. [כ] ירמיה לו, כג. [כא] דף י ע"ב. [כב] דף יד ע"א, וברש"י שם ד"ה נבואה. [כג] ב"ב דף צט ע"א. [כד] אולי צ"ל "דהיינו לשון" ארמית. [כה] דף קלט ע"ב. [כו] שמות ל, כג. [כז] ישעיה נה, יג. [כח] בשיר השירים ג, י. [כט] דברים לא, יח. [ל] אסתר ט, כח. [לא] סנהדרין דף לט ע"ב. [לב] דברים כח, סג. [לג] אסתר ה, ט. [לד] דף סה ע"א. [לה] אסתר ח, טז. [לו] [וששון]. [לז] דף ט ע"ב. [לח] ירמיה מט, לה. [לט] ירמיה מט, לח. [מ] עיין לקמן דף כט ע"א. [מא] ירמיה נב, יג. [מב] תהלים כג, ה. [מג] לקמן דף יב ע"א ע"ש. [מד] שמות יט, ג. [מה] שמות רבה פרשה כח סימן ב. [מו] בסוה"ע. [מז] דניאל ז, ד. [מח] ירמיה ד, ז. [מט] עזרא ד, ו. ומובא בהמשך העמוד. [נ] קידושין דף עב ע"א. [נא] דף ז ע"ב. [נב] תהלים קד, ג. [נג] עיין חגיגה דף יג ע"ב. [נד] שוחר טוב מזמור קכד. [נה] בראשית כח, יא. [נו] במדרש שם הלשון "ומה היה אומר ט"ו שיר המעלות שבספר תהלים. ר' שמואל בר נחמני אמר, כל ספר תהילים. [נז] בדפו"ר ובע"י נוסף "מלכות הרשעה" וכנראה נשמט מפני הצנזור. [נח] בדפו"ר "שנתפללו". [נט] בברכות דף סב ע"ב עה"פ בישעיה מג ואתן אדם תחתיך אל תיקרי אדם אלא אדום. [ס] בדפו"ר "שגוזרים". [סא] קהלת ט, ט. [סב] תהלים קכד, ד. [סג] כ"ה בסדר עולם. [סד] דניאל ז, ז. [סה] בראשית כז, כב. [סו] נדצ"ל "הקול". [סז] נדצ"ל "דהקול". [סח] תהלים קכד, ז. [סט] בדפו"ר וע"י פליטי "השמד". [ע] ["אזי"] עבר.

מנין המצות על סדר הלכות הרמב"ם זצ"ל

אלו הם תרי"ג מצות שנאמרו לו למשה בסיני הן וכללותיהן ופרטותיהן ודקדוקיהן. כל אותם הכללות והפרטות והדקדוקין הביאורין של כל מצוה ומצוה היא תורה שבעל פה שקיבלו ב"ד מפי ב"ד. ויש מצות אחרות שנתחדשו אחר מתן תורה וקבעו אותם נביאים וחכמים ופשטו בכל ישראל כגון מקרא מגילה ונר חנוכה ותענית תשעה באב ועירובין וידים, ויש לכל מצוה ומצוה מאלו פירושין ודקדוקין. הכל יתבאר בחיבור זה:

כל אלו המצות שנתחדשו חייבים אנו לקבלם ולשמרם שנאמר לא תסור מן הדבר וכו' ואינם תוספת על מצות התורה. ועל מה הזהירה תורה לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו שלא יהא נביא רשאי לחדש דבר ולומר שהקב"ה צוהו במצוה זו להוסיפה למצות התורה או לחסר אחת מאלו השש מאות ושלש עשרה מצות. אבל אם הוסיפו ב"ד עם נביא שיהיה באותו הזמן מצוה דרך תקנה או דרך הוראה או דרך גזירה אין זו תוספת. שהרי לא אמרו שהקב"ה צוה לעשות עירוב או לקרות מגילה בעונתה. ואילו אמרו כן היו מוסיפין על התורה אלא כך אנו אומרים שהנביאים עם ב"ד תקנום וצוו לקרות המגילה בעונתה כדי להזכיר שבחיו של הקב"ה ותשועות שעשה לנו והיה קרוב לשועתנו כדי לברכו ולהללו וכדי להודיע לדורות הבאים שאמת מה שהבטיחנו בתורה ומי גוי גדול אשר לו אלהים וגו'. ועל דרך זו היא כל מצוה ומצוה שהיא מדברי סופרים בין עשה ובין לא תעשה:

וראיתי לחלק חיבור זה לארבעה עשר ספרים:

04/07/2018אחח

ספר ראשון

אכלול בו כל המצות שהם עיקר דת משה רבינו ע"ה וצריך אדם לידע אותם תחלת הכל, כגון יחוד השם ב"ה ואסורי עבודת כוכבים. וקראתי שם ספר זה ספר המדע:

ספר שני

אכלול בו כל המצות שהם תדירות שנצטוינו בהם כדי לאהוב המקום ולזכרו תמיד כגון קריאת שמע ותפלה ותפילין וברכת כהנים ומילה בכלל לפי שהוא אות בבשרנו להזכיר תמיד בשעה שאין שם לא תפילין ולא ציצית וכיוצא בהם. וקראתי שם ספר זה ספר אהבה:

ספר שלישי

אכלול בו כל המצות שהן בזמנים ידועים כגון שבת ומועדות. וקראתי שם ספר זה ספר זמנים:

ספר רביעי

אכלול בו המצות של בעילה כגון קידושין וגירושין ויבום וחליצה. וקראתי שם ספר זה ספר נשים:

ספר חמישי

אכלול בו מצות של ביאות אסורות ומצות של מאכלות אסורות לפני שבשני ענינים האלו קדשנו המקום והבדילנו מן העובדי כוכבים בעריות ובמאכלות אסורות ובשניהם נאמר ואבדיל אתכם מן העמים, אשר הבדלתי אתכם מן העמים. וקראתי שם ספר זה ספר קדושה:

ספר ששי

אכלול בו מצות שיתחייב בהן מי שאסר עצמו בדברים כגון שבועות ונדרים. וקראתי שם ספר זה ספר הפלאה:

ספר שביעי

אכלול בו מצות שהם בזרע הארץ כגון שמיטין ויובלות ומעשרות ותרומות ושאר מצות הנכללים עמהן מענינם. וקראתי שם ספר זה ספר זרעים:

ספר שמיני

אכלול בו מצות שהם בבנין המקדש וקרבנות צבור התמידין. וקראתי שם ספר זה ספר עבודה:

ספר תשיעי

אכלול בו מצות שהם בקרבנות היחיד. וקראתי שם ספר זה ספר קרבנות:

ספר עשירי

אכלול בו מצות שהם בטהרות וטומאות. וקראתי שם ספר זה ספר טהרה:

ספר אחד עשר

אכלול בו מצות שבין אדם לחבירו ויש בהם היזק תחלה בממון או בגוף. וקראתי שם ספר זה ספר נזיקין:

ספר שנים עשר

אכלול בו מצות מכירה וקנין. וקראתי שם ספר זה ספר קנין:

ספר שלשה עשר

אכלול בו מצות שבין אדם לחבירו בשאר דינין שאין בתחלתן היזק כגון שומרין ובעלי חובות וטענות וכפירות. וקראתי שם ספר זה ספר משפטים:

ספר ארבעה עשר

אכלול בו מצות שהם מסורין לסנהדרין כגון מיתת ב"ד וקבלת עדות, ודין המלך ומלחמותיו. וקראתי שם ספר זה ספר שופטים. וזה הוא סדור הלכות של חבור זה לפי עניני הספרים וחלוק המצות לפי עניני ההלכות:

ועתה אתחיל לבאר כל משפטי מצוה ומצוה וכל הדינים הנכללים עמה מענינה על סדר ההלכות בעזרת אל שדי:

ספר המדע

הלכותיו חמש וזהו סדורן. הלכות יסודי התורה. הלכות דעות. הלכות תלמוד תורה. הלכות עבודת כוכבים ומזלות וחוקות העכו"ם. הלכות תשובה:

הלכות יסודי התורה

יש בכללן עשר מצות. שש מצות עשה וארבע מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א לידע שיש שם אלוה. ב שלא יעלה במחשבה שיש שם אלוה זולתי ה'. ג ליחדו. ד לאהבו. ה ליראה ממנו. ו לקדש שמו. ז שלא לחלל את שמו. ח שלא לאבד דברים שנקרא שמו עליהם. ט לשמוע מן הנביא המדבר בשמו. י שלא לנסותו:

הלכות דעות

יש בכללן אחת עשרה מצות. חמש מצות עשה. ושש מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א להדמות בדרכיו. ב להדבק ביודעיו. ג לאהוב את הריעים. ד לאהוב את הגרים. ה שלא לשנא אחים. ו להוכיח. ז שלא להלבין פנים. ח שלא לענות אומללין. ט שלא לילך רכיל. י שלא לנקום. יא שלא לנטור:

הלכות תלמוד תורה

יש בכללן שתי מצות. א ללמוד תורה. ב לכבד מלמדיה ויודעיה:

הלכות עבודת כוכבים וחקות העובדי כוכבים

יש בכללן אחת וחמשים מצות. שתי מצות עשה. ותשע וארבעים מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א שלא לפנות אחר עבודת כוכבים. ב שלא לתור אחר הרהור הלב וראיית עינים. ג שלא לגדף. ד שלא יעבוד אותה כדרך עבודתה. ה שלא ישתחוה לה. ו שלא לעשות פסל לעצמו. ז שלא לעשות פסל ואפילו לאחרים. ח שלא לעשות צורות ואפי' לנוי. ט שלא להדיח אחרים אחריה. י לשרוף עיר הנדחת. יא שלא לבנותה. יב שלא ליהנות מכל ממונה. יג שלא להסית יחיד לעבדה. יד שלא לאהוב המסית. טו שלא לעזוב שנאתו. טז שלא להצילו. יז שלא ללמד עליו זכות. יח שלא לימנע מללמד עליו חובה. יט שלא להתנבא בשמה. כ שלא לשמוע מן המתנבא בשמה. כא שלא להתנבא בשקר ואפילו בשם ה'. כב שלא לגור מהריגת נביא שקר. כג שלא לישבע בשם עבודת כוכבים. כד שלא לעשות אוב. כה שלא לעשות ידעוני. כו שלא להעביר למולך. כז שלא להקים מצבה. כח שלא להשתחוות על אבן משכית. כט שלא ליטע אשרה. ל לאבד עבודת כוכבים וכל הנעשה בשבילה. לא שלא ליהנות בעבודת כוכבים ומשמשיה. לב שלא ליהנות בציפוי נעבד. לג שלא לכרות ברית לעובדי עבודת כוכבים. לד שלא יחון עליהם. לה שלא ישבו בארצנו. לו שלא לנהוג כמנהגותיהם וכמלבושיהם. לז שלא לנחש. לח שלא לקסום. לט שלא לעונן. מ שלא לחבר חבר. מא שלא לדרוש אל המתים. מב שלא לשאול באוב. מג שלא לשאול בידעוני. מד שלא לכשף. מה שלא להקיף פאת הראש. מו שלא להשחית פאת זקן. מז שלא יעדה איש עדי אשה. מח שלא תעדה אשה עדי איש. מט שלא לכתוב קעקע. נ שלא להתגודד. נא שלא לעשות קרחה על מת:

הלכות תשובה

מצות עשה אחת, והוא שישוב החוטא מחטאו לפני ה' ויתודה: נמצאו כל המצות הנכללות בספר זה חמש ושבעים. שש עשרה מהם מצות עשה ותשע וחמשים מצות לא תעשה:

ספר אהבה

הלכותיו שש. וזהו סידורן: הלכות קריאת שמע. הלכות תפלה וברכת כהנים. הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה. הלכות ציצית. הלכות ברכות. הלכות מילה:

הלכות קריאת שמע

מצות עשה אחת והיא לקרות ק"ש פעמים ביום:

הלכות תפלה וברכת כהנים

יש בכללן שתי מצות עשה. א לעבוד ה' בתפלה בכל יום. ב לברך כהנים את ישראל בכל יום:

הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה

יש בכללן ה' מצות עשה:

וזהו פרטן

א להיות תפילין על הראש. ב לקשרם על היד. ג לקבוע מזוזה בפתחי השערים. ד לכתוב כל איש ספר תורה לעצמו. ה לכתוב המלך ספר שני לעצמו כדי שיהיו לו שני ספרי תורה:

הלכות ציצית

מצות עשה א' והיא לעשות ציצית על כנפי הכסות:

הלכות ברכות

מצות עשה אחת והיא לברך את שמו אחר אכילה:

הלכות מילה

מצות עשה אחת והיא למול את הזכרים ביום השמיני. נמצאו כל המצות הנכללות בספר זה י"א מצות עשה:

ספר זמנים

הלכותיו עשר וזהו סידורן. הלכות שבת. הלכות עירובין. הלכות שביתת עשור. הלכות שביתת יום טוב. הלכות חמץ ומצה. הלכות שופר וסוכה ולולב. הלכות שקלים. הלכות קידוש החדש. הלכות תעניות. הלכות מגילה וחנוכה:

הלכות שבת

יש בכללן ה' מצות. ב' מצות עשה. וג' מצות לא תעשה.

וזהו פרטן

א לשבות בשביעי. ב שלא לעשות בו מלאכה. ג שלא לענוש בשבת. ד שלא לצאת חוץ לגבול בשבת. ה לקדש היום בזכירה:

הלכות עירובין

מצות עשה אחת והיא מד"ס ואינה מן המנין:

הלכות שביתת עשור

יש בכללן ד' מצות. שתי מצות עשה. ושתי מצות לא תעשה:

אוצר החכמה

וזהו פרטן

א לשבות בו ממלאכה. ב שלא לעשות בו מלאכה. ג להתענות בו. ד שלא לאכול ולשתות בו:

הלכות שביתת יום טוב

יש בכללן י"ב מצות. שש מצות עשה. ושש מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א לשבות בראשון של פסח. ב שלא לעשות בו מלאכה. ג לשבות בשביעי של פסח. ד שלא לעשות בו מלאכה. ה לשבות ביום חג שבועות. ו שלא לעשות בו מלאכה. ז לשבות בראש השנה. ח שלא לעשות בו מלאכה. ט לשבות בראשון של חג הסוכות. י שלא לעשות בו מלאכה. יא לשבות בשמיני של חג. יב שלא לעשות בו מלאכה:

הלכות חמץ ומצה

יש בכללן שמנה מצות. שלש מצות עשה. וחמש מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א שלא לאכול חמץ ביום י"ד מחצות היום ולמעלה. ב להשבית שאור בי"ד. ג שלא לאכול חמץ כל שבעה. ד שלא לאכול תערובת חמץ כל שבעה. ה שלא יראה חמץ כל שבעה. ו שלא ימצא חמץ כל שבעה. ז לאכול מצה בליל פסח. ח לספר ביציאת מצרים באותו הלילה:

הלכות שופר וסוכה ולולב

יש בכללן ג' מצות עשה:

וזהו פרטן

א לשמוע קול שופר באחד בתשרי. ב לישב בסוכה שבעת ימי החג. ג ליטול לולב במקדש כל שבעת ימי החג:

הלכות שקלים

מצות עשה אחת והוא ליתן כל איש מחצית השקל בכל שנה:

הלכות קידוש החדש

מצות עשה אחת. והיא לחשוב ולידע ולקבוע באי זה יום הוא תחלת כל חדש וחדש מחדשי השנה:

הלכות תעניות

מצות עשה אחת. והיא להתענות ולזעוק לפני ה' בעת כל צרה גדולה שלא תבא על הצבור:

הלכות מגילה וחנוכה

יש בכללן ב' מצות עשה מדברי סופרים. ואינם מן המנין. נמצאו כל המצות של תורה הנכללות בספר זה חמש ושלשים. י"ט מהם מצות עשה. וט"ז מצות לא תעשה. ויש בו ג' מצות מדברי סופרים:

ספר נשים

הלכותיו ה'. וזהו סידורן. הלכות אישות. הלכות גירושין. הלכות יבום וחליצה. הלכות נערה בתולה. הלכות סוטה.

הלכות אישות

יש בכללן ארבע מצות. שתי מצות עשה. ושתי מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א לישא אשה בכתובה וקידושין. ב שלא תבעל אשה בלא כתובה וקדושין. ג שלא ימנע שאר כסות ועונה. ד לפרות ולרבות ממנה:

הלכות גירושין

יש בכללן ב' מצות. א מצות עשה והוא שיגרש המגרש בספר. ב שלא יחזיר גרושתו משנשאת:

הלכות יבום וחליצה

יש בכללן שלש מצות. שתי מצות עשה. ואחת מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א לייבם. ב לחלוץ. ג שלא תנשא יבמה לאיש זר עד שתסיר רשות היבם מעליה:

הלכות נערה בתולה

יש בכללן ה' מצות. ג' מצות עשה. וב' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א לקנוס המפתה. ב שישא האונס אנוסתו. ג שלא יגרש האונס. ד שתשב אשת מוציא שם רע תחת בעלה לעולם. ה שלא יגרש מוציא שם רע את אשתו:

הלכות סוטה

יש בכללן ג' מצות. א' מצות עשה. וב' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א לעשות לסוטה כתורת הקנאות הסדורות בתורה. ב שלא ליתן שמן על קרבנה. ג שלא ליתן עליו לבונה. נמצאו כל המצות הנכללות בספר זה י"ז. ט' מהם מצות עשה וח' מצות לא תעשה:

ספר קדושה

הלכותיו ג' וזהו סידורן. הלכות איסורי ביאה. הלכות מאכלות אסורות. הלכות שחיטה:

הלכות איסורי ביאה

יש בכללן ל"ז מצות. א' מצות עשה. והשאר מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א שלא לבא על האם. ב שלא לבא על אשת אב. ג שלא לבעול אחות. ד שלא לבעול בת אשת אב. ה שלא לבעול בת הבן. ו שלא לבעול בת. ז שלא לבעול בת הבת. ח שלא לישא אשה ובתה. ט שלא לישא אשה ובת בנה. י שלא לישא אשה ובת בתה. יא שלא לבעול אחות אב. יב שלא לבעול אחות אם. יג שלא לבעול אשת אחי האב. יד שלא לבעול אשת הבן. טו שלא לבעול אשת אח. טז שלא לבעול אחות אשתו. יז שלא ישכב עם בהמה. יח שלא תביא אשה בהמה עליה. יט שלא לשכב עם זכר. כ שלא לגלות ערות אב. כא שלא לגלות

ערות

(לז) וְרִקְמוֹ וְתִקְּנוֹ, (לח) וְרוּחַ וּנְשָׁמָה לֹא הָיְתָה בּוֹ. מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, נָפַח בּוֹ בְּרוּחַ נִשְׁמַת פִּיו (לט) וְזָרַק בּוֹ נְשָׁמָה, שֶׁנֶּאֱמַר [שם ב, ז] וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים. וְעָמַד אָדָם עַל רַגְלָיו, (מ) וְהָיָה מִסְתַּכֵּל כְּלַפֵּי מַעְלָה וּמַטָּה. וְהָיְתָה קוֹמָתוֹ מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר [תהלים קלט, ה] אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי. אָחוֹר זֶה מַעֲרָב, וָקֶדֶם זֶה מִזְרָח. וְרָאָה אֶת כָּל הַבְּרִיּוֹת שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, (מא) הִתְחִיל מְפָאֵר לְשֵׁם בּוֹרְאוֹ (מב) וְאָמַר מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ ה' [שם קד, כד]. (מג) עָמַד עַל רַגְלָיו, וְהָיָה מְתֹאָר בִּדְמוּת אֱלֹהִים. רָאוּ אוֹתוֹ הַבְּרִיּוֹת וְנִתְיָרְאוּ, כִּסְבוּרִין שֶׁהוּא בּוֹרְאָן, וּבָאוּ כֻּלָּם לְהִשְׁתַּחֲווֹת לוֹ, (מד) אָמַר לָהֶם בָּאתֶם לְהִשְׁתַּחֲווֹת לִי בּוֹאוּ אֲנִי וְאַתֶּם נֵלֵךְ (מה) וְנַלְבִּישׁ גֵּאוּת וָעֹז וְנַמְלִיךְ עָלֵינוּ מִי שֶׁבְּרָאָנוּ, לְפִי שֶׁהָעָם מַמְלִיכִין אֶת הַמֶּלֶךְ, וְאֵין הַמֶּלֶךְ מַמְלִיךְ אֶת עַצְמוֹ אִם אֵין הָעָם מַמְלִיכִין אוֹתוֹ. הָלַךְ אָדָם לְעַצְמוֹ וְהִמְלִיךְ אוֹתוֹ רִאשׁוֹן (מז) וְכָל הַבְּרִיּוֹת אַחֲרָיו, וְאָמַר ה' מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ וְגוֹ' [תהלים צג, א]: (מח) עֲשָׂרָה מְלָכִים מָלְכוּ מִסּוֹף

כ"ח בזה: (לז) **ורקמו ותקנו.** אפשר האי ותקנו הוא פי' ורקמו (דנקט ליה מלישנא דקרא כמש"ל אות ל"ד), או אפשר הוא ד"א והוא פי' וייצר דקרא ענין ציור ותיקון על מכונו: (לח) **ורוח ונשמה לא היתה בו.** ר"ל שלא הוציאה לו הארץ כדרך שהוציאה לבע"ח, וכמש"ל אות י"א בס"ד: (לט) **וזרק בו נשמה שנאמר ויפח כו'.** זריקה היא בכח למרחוק, ובא לומר כאן שאע"פ שכתוב ויפח באפיו, מ"מ נזרקה למרחוק בכל אבריו, וכמ"ש בב"ר פי"ד וקהלת רבה פ"ח מקרא ויוצר רוח האדם בקרבו שהיא צרורה בקרבו ע"ש, (ועי' בב"ר פכ"ו שבעולם הזה נזוקת בא' מאבריו כו'): (מ) **והיה מסתכל כלפי מעלה וכלפי מטה והיה קומתו מסוף העולם עד סופו.** לפי מ"ש ברפ"ב דחגיגה [יב.] דמ"ד מהשמים לארץ ומ"ד מסוף העולם ועד סופו אידי ואידי חד שיעורא הוא, כאן יש לפרש כן, דהדא ניהו, מתוך שהיה גובה קומתו מסוף העולם ועד סופו היה יכול להסתכל למעלה ולמטה, גם מתוך זה היה יכול לראות כל הבריות שבכל העולם כלו מסוף העולם ועד סופו: (מא) **התחיל מפאר לשם בוראו.** רומז שאדם הראשון שרשו בתפארת אדם לשבת בית, והוא היה כלל נש"י: (מב) **ואמר מה רבו מעשיך ה'.** לעיל מיניה כתיב יצא אדם לפעלו וגו', ודרש סמוכין כשיצא אדם לפעלו, נשלם כוונת הבריאה שיספר הוא תהלתו של הקב"ה, והיה משבח ואומר מה רבו מעשיך כו' מלאה הארץ קנינך, כשראה בקומתו מסוף העולם עד סופו שהארץ מלאה קניניו (ור"ת מ'לאה ה'ארץ ק'נינך הוא קמה, לרמוז שע"י קומתו שלימה, שעיקר הענין רומז להשגתו הגבוה היה משיג מסוף העולם ועד סופו ומשמים לארץ, וכל הברואים אמר בהם): (מג) **עמד על רגליו והיה מתואר בדמות אלקים.** פשוטו הוא מזה שעמד על רגליו בקומה זקופה שהוא מדברים שנשתבחו בו בני אדם כמלאכי השרת כדאיתא פ"ב דחגיגה [טז.], מזה היה מתואר בעיני כל הברואים בדמות אלקים כלומר מלאכי השרת. וכ"מ לשון הזהר ויחי [רכא:] וס"פ אמור [קז:] בשעתא דקאים אדם על רגלוי חמו ליה בריין כולהו ודחילו מקמיה, משמע דהעמידה על רגליו לבדה, הוא שהיה סיבת המורא מלפניו, אבל בתיקוני זוהר תי' נ"ו [צג:] אמרו כגוונא דנשמתיה כו' דע"ש וכולהו גוונין כו' הוי נהרין בנשמתיה והוי נהרין על אנפי' ומני' הוי מזדעזעין עלאין ותתאין והוי סגדין ליה כו' כגוונא דאדם דלעילא דהוו סגדין ליה הכי הוי סגדין לאדם דלתתא וכו, ועי' בעבודת הקודש חלק התכלית פ"ט וחלק הייחוד פי"ז: (מד) **א"ל באתם להשתחות לי בואו אני ואתם כו'.** במאמרי הזהר ותיקוני זוהר הנ"ל משמע דמסמיך לה אקרא דבאו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושינו, שאמר זה לכל הבריות שהיו רוצים להשתחות לו, וא"ל בואו אני ואתם ונשתחוה לפני ה' עושה כולנו: (מה) **ונלביש גאות ועוז ונמליך עלינו מי שבראנו.** כלישנא דקרא דמפרש בסיפיה ה' מלך גאות לבש כו' עוז התאזר, דאמרינן פ"ד דר"ה [לא.] שהוא שיר של יום ו' שגמר מלאכתו ומלך עליהם: (מז) **וכל הבריות אחריו.** כמש"ל מקרא דבאו נשתחוה כו', וקרא דלבתריה כי הוא אלקינו כו' י"ל שהיא מענה כל הבריות אחרי אדם: (מח) **י' מלכים.** בריש תרגום ראשון של אסתר מני להו כדהכא בקצרה בשינוים, אבל

הוספות הרד"ל **[ב]** וי"ל מ"ש [תהלים מזמור ח] כי אראה שמיך גו' ירח וכוכבים וגו' מה אנוש וגו' ותחסרהו מעט מאלקים וכבוד והדר תעטרהו תמשילהו במעשה ידיך, שהכוונה שע"י כן כשמסתכל בשמים וצבאם, ומכיר גדולת מעשיו יתברך ושפלות מין האנושי, ומשבח ומפאר לבוראו ואומר מה אנוש גו', בזה עצמו זוכה שנשפע עליו חכמת אלקים וכבוד והדר מעטרין אותו ועי"ז מושל במעשי ידיו, (וזו היא ששנינו בר"פ שנו חכמים ומלבשתו ענוה ויראה כו' והוה צנוע וארך רוח כו' ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים):

ולא עוד אלא

עשרה מלכים מלכו מסוף העולם ועד סופו. המלך הראשון זה הקדוש ברוך הוא שמלך בשמים ובארץ, מלך הרביעי זה שלמה, המלך השישי זה נבוכדנצר שנאמר ובכל די דאירין בני אנשא (דניאל ב, לח), ולא עוד אלא בעופות משל, שאפילו עוף לא היה יכול לפתוח פיו חוץ מרשותו שנאמר ולא היה נודד כנף ופוצה פה ומצפצף (ישעיה י, יד).

ראוי להבין למה הגדיל הקדוש ברוך הוא לנבוכדנצר הרשע כל כך ביתר שאת ויתר עז קרוב לממשלת שלמה המלך ע"ה, לא עשה כן לכל מלך שמלך מסוף העולם ועד סופו. ועוד להבין כוונת ולא עוד אלא. ונראה

פירוש מהרז"ו

נקראת אבן ישראל כולה טבור הארץ: **ויפח באפיו.** פירוש כי הקב"ה כביכול נפח מאפיו, ומזה היה לו לאדם הנשמת חיים שלו, וכמו שאמרו חכמי האמת כל הנופח מעצמותו נופח: **והיתה קומתו.** ילקוט תהלים [תתמז] בשם פרקי רבי אליעזר. ועיין זוהר ריש פרשת במדבר בביאור על מאמר זה על דרך הסוד: **אחור זה מערב.** בראשית רבה פרשה ח' [א], עיי"ש במתנות כהונה, ובויקרא רבה פרשה י"ד [א]: **ואמר מה רבו.** תנחומא פרשת פקודי [ג], ושם איתא ואמר [תהלים לא, כ] מה רב טובך וגו', ואמר מה רבו מעשיך ה': **עמד על רגליו.** לעיל אמר עמד על רגליו לענין אדם הראשון בעצמו, שעל ידי עמידתו על רגליו התבונן והסתכל וכאן אמר שעל ידי עמידתו על רגליו התבוננו הנביאים ונתיראו: **ואמר ה' מלך.** הוא שיר הלוים בבית המקדש ביום הששי. כדאיתא ר"ה פרק ד' [לא ע"א] בששי מה הוא אומר ה' מלך גאות לבש, על שם שגמר מעשיו ומלך עליהם, עיי"ש: **עשרה מלכים.** ילקוט מלכים א' [רמז ריא]

בית הגדול - ביאור מספיק

פי"ב שאיתא שם שלקחו ממקום בית המקדש, והוא היה טבור הארץ. **והיה קומתו מסוף העולם כו'.** סנהדרין שם, חגיגה יב. **ראו אותו כו'.** תנחומא שם. **י' מלכים כו'.** בתרגום שני כמה שינוים, ועי' מגילה יא.

הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ. מֶלֶךְ הָרִאשׁוֹן זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, (מט) שֶׁהוּא מוֹלֵךְ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ, (נ) וְעָלָה בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ לְהָקִים מְלָכִים עַל הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר [דניאל ב, כא] וְהוּא מְהַשְׁנֵא עִדָּנַיָּא וְזִמְנַיָּא מְהַעְדֵּה מַלְכִין וּמְהָקֵים מַלְכִין וְגוֹ'. הַמֶּלֶךְ הַשֵּׁנִי זֶה נִמְרוֹד שֶׁמָּשַׁל מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, (נא) שֶׁהָיוּ כָּל הַבְּרִיּוֹת יְרֵאִים מִמֵּי הַמַּבּוּל, וְנִמְרוֹד הָיָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר [בראשית י, י] וַתְּהִי רֵאשִׁית מַמְלַכְתּוֹ בָּבֶל. הַמֶּלֶךְ הַשְּׁלִישִׁי זֶה יוֹסֵף שֶׁמָּשַׁל מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר [שם מא, נז] וְכָל הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרַיְמָה. (נב) אֶרֶץ אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא וְכָל הָאָרֶץ. (נג) וְהָיוּ מְבִיאִין אֶת הַמַּס שֶׁלָּהֶן וּמִנְחָה לִשְׁבֹּר אֶל יוֹסֵף, (נד) שֶׁאַרְבָּעִים שָׁנָה הָיָה מִשְׁנֶה לַמֶּלֶךְ בְּמִצְרַיִם, וְאַרְבָּעִים שָׁנָה מָלַךְ לְעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר [שמות א, ח]

בש"ס פ"ק דמגילה [יא.] חשיב רק שלשה [ג] אחאב, נבוכדנאצר, ואחשורוש, וכאן לא חשיב אחשורוש כמדמפרש ואזיל להלן שמלך רק בחצי העולם עם תוספת י"א בזכות אסתר, וכן הוא באסת"ר, וכמשית"ל אי"ה: (מט) **שהוא מולך בשמים ובארץ ועלה במחשבתו להקים כו'.** מולך הוא לשון הוה, לומר שאף בעולם הזה שחלק ממלכותו לבשר ודם בארץ, בכל זאת מלכותו בכל משלה, וכמ"ש [נחמי' ט] כי כל בשמים ובארץ לך ה' הממלכה, (וזהו שיסד הפייט הממליך מלכים ולו המלוכה): (נ) **ועלה במחשבתו להקים מלכים כו'.** נראה ר"ל בשעת בריאת עולם כבר עלה במחשבתו ית' זה, וכענין מ"ש בב"ר פ"א אקרא דדניאל דסמיך ליה הוא גלא עמיקתא ומסתרתא דדרש ליה מתחלת בריאתו של עולם הוא גלי כו', ה"נ הא דמהקים מלכין כו' נדרש מעת בריאתו של עולם, וכמ"ש שהראהו לאדם הראשון דור דור כו': (נא) **שהיו כל הבריות יריאין ממי המבול.** ר"ל ולכן ישבו כולם בבקעה אחת בארץ שנער, ולכן בנו את המגדל שם פן נפוץ כו' בעצת נמרוד כדלקמן פכ"ד, וא"כ הוא היה המלך לכולם שישבו שם כאחד תחת מלכותו באותה שעה, ומביא ראיה שנאמר ותהי ראשית ממלכתו בבל שהיא שנער ששם נתיישבו בתחלה בראשית מיושבין בני כל העולם (אלא אח"כ הוא שנפצו), ובילקוט הלשון שהיו כל הבריות יראים כו' ויושבין במקום אחד כו', וזהו כמו שפירשתי בס"ד: (נב) **והארץ אין כתוב כאן.** דהוי משמע ארץ מצרים לחודיה, אבל כיון דכתיב וכל הארץ היינו מסוף העולם ועד סופו, וס"ל שרעב זה בכל העולם היה, וכן הוא לקמן פל"ט, וכל הלשונות וכו', ושלא כדברי הב"ר ספ"ל שמפרש שהרעב היה רק בג' ארצות הסמוכות למצרים, ועי' רמב"ן פ' מקץ בזה: (נג) **והיו מביאים המס שלהם ומנחה לשבור אל יוסף.** נראה דיליף האי וכל הארץ, מן הכתוב בשלמה [מלכים א] וכל הארץ מבקשים כו' והמה מביאים איש מנחתו וגו' דמייתי ליה להלן בשלמה, ומפרש מ"ש וכל הארץ באו לשבור אל יוסף, וכל הארץ באו לשבור וגם באו אל יוסף (כי מלת באו מוסב לשניהם), ר"ל להשתחות לו ולהביא לו מנחה, (וא"ל מעתה למ"ש רשב"ם ורא"בע שם שהוא הפוך כאילו כתיב באו אל יוסף לשבור ע"ש): (נד) **שארבעים שנה היה משנה כו' ומ' שנה מלך לעצמו כו'.** זה שהיה יוסף מלך לעצמו, י"ל דדרש מדכתיב ויקם מלך חדש ולא כתיב וימת וימלוך, כדדייקינן פ"ק דסוטה [יא.] דש"מ דקאי על דסמיך ליה וימת יוסף כו', שיוסף היה המלך שלפניו (ודכתיב אשר לא ידע, דרש לי' נמי כדדרשינן שם שעשה עצמו כאילו לא ידע כו'). ועיקר ענין זה שמלך יוסף לעצמו ג"כ לבד מה שהיה משנה לפרעה, י"ל דנפקא לן מדכתיב [תהלים קה] שמו אדון לביתו ומושל בכל קנינו לאסור שריו בנפשו וגו', דדרשינן שמו אדון לביתו היינו משנה לפרעה (וכמ"ש

הוספות הרד"ל

[ג] ודלא חשיב בש"ס שם הני דהכא. הנה על שלמה מתרץ הש"ס בעצמו שם משום דלא סליק מלכותו או משום דמלך גם על העליונים, וכורש מפרש התם דאישתבוחי הוא דאישתבח. ואלכסנדר מוקדון כתבו התוס' שם משום דלא כתיב להדיא, (ונראה שר"ל שאין שמו כתוב להדיא רק כתוב בסתם בספר דניאל שמלכות השלישית ימלוך ע"פ כל הארץ וכדמפורש לקמן). ועל נמרוד י"ל למ"ד בעירובין [נג.] אמרפל זה נמרוד, א"כ כבר היו בימיו עוד ג' מלכים אחרים חביריו, ובספר הישר מפורש שכדרלעומר מרד בו ונעשה גדול ממנו, וא"כ לא סליק מלכותו בכל העולם, ומלך המשיח לא חשיב שם, דלא תני כי אם שמלכו כבר, ולא שעתידין למלוך:

פירוש מהרז"ו

בשם פרקי רבי אליעזר: **שהיו כל הבריות וכו'.** בילקוט שם הגירסא שהיו כל הבריות יושבים במקום אחד יראים וכו' עיי"ש. וזהו ענין המגדל שבנו להגן עליהם ממי המבול, ועצת נמרוד היתה כמו שאמר לקמן פרק כ"ד, אמר נמרוד לעמו בואו נבנה לנו, עיי"ש: **וארבעים שנה.** עיין מענין זה בספר הישר סוף פרשת ויחי: **ומנחה לשבור אל יוסף.** הוקשה לו לשון הכתוב, שהיה לו לכתוב וכל הארץ באו אל יוסף לשבור, או לשבור מן יוסף, וכמו שפירש ברש"י שם על פסוק זה. על כן דרש שמה שכתב אל יוסף שהכוונה שהביאו מנחה אל יוסף כשבאו לשבור ממנו כי היו עבדיו, גם בעת שהיה משנה למלך הוא היה העיקר: **שנאמר ויקם מלך חדש.** גם בילקוט מביא פסוק זה. וצריך עיון מאי משמע מניה. ואפשר מדקאמר מלך חדש משמע שיוסף מלך לפניו. ויותר נראה דדרש כן על פי מדה כ"ב מל"ב מדות מדבר שחבירו מוכיח עליו עיי"ש. וכן כאן וכאילו כתיב ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את מלך יוסף, וכדאיתא פרק קמא דסוטה [יג ע"א] שמתחילה באו כל המלכים להלחם, כיון שראו כתר יוסף על הארון נתנו גם

ולא עוד אלא

שהדבר פשוט והוא בדרך שדרשו רבותינו ז"ל כל המצר לישראל נעשה ראש (סנהדרין קד, ב), ואדרבא למעלתם של ישראל כדי להגדילו ואחר כך כשמאבד אותו שיהיה אבדתו מורגשת בהיות אדם גדול, ועוד כדי שלא יהיו ישראל משועבדים ביד בזוי ושפוי, ומזה הטעם הגדיל עד מאד לנבוכדנצר הרשע בהיות מוכן לחרב המקדש ואינו כבוד שיחרבהו אדם פחות הערך וישתעבדו ישראל תחת ידו. ובזה נשאר פשוט כוונת ולא עוד אלא, כלומר אף על פי שלא היה ראוי לגדלו כל כך עד שעוף הפורח היה על פי דבורו, משום שהיה מחזיק עצמו לאלוה וברואתם כן היה להם מקום לטעות אחריו, עם כל זה גידלו הקדוש ברוך הוא כך והטעם כמדובר לכבודם של ישראל שלא ישתעבדו ביד בזוי, שהקדוש ברוך הוא חס על כבוד הצדיק מכבודו כדברי רבותינו ז"ל (במדבר רבה פרשה כ).

פר אחד

ומ"ש **שנאמר ויקם מלך חדש על מצרים.** לא יכולתי לפתור מהו הכונה בזה, דהא זיל לסיפיה דקרא אשר לא ידע את יוסף. ותו דזה היה כשהתחיל השעבוד אחר שמת יוסף. ועוד מהיכן שמעינן דהיה מלך מ' שנה מלבד המ' שהיה משנה למלך, הרי כל מלך מצרים היה נקרא פרעה ומסתמא המלכות היה ירושה לבניו אחריו, דכך הוא בנימוסיהן גם כן. ומי כהחכם יודע לפרש אמיתות כונת המאמר דאנחנו לא נדע כעת.

בית הגדול - ביאור מספיק

יראים ממי המבול. פי' מחמת שהיו יראים ממבול, לכך קבלו אותו עליהם מלך.

וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ עַל מִצְרָיִם וְגוֹ'. מֶלֶךְ הָרְבִיעִי זֶה שְׁלֹמֹה שֶׁמָּלַךְ מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר [מ"א ה, א] וּשְׁלֹמֹה הָיָה מוֹשֵׁל (נה) בְּכָל הַמַּמְלָכוֹת וְגוֹ'. וְהֵמָּה מְבִיאִים אִישׁ מִנְחָתוֹ כְּלֵי כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂלָמוֹת וְנֵשֶׁק וּבְשָׂמִים סוּסִים וּפְרָדִים דְּבַר שָׁנָה בְּשָׁנָה [שם י, כה]. מֶלֶךְ הַחֲמִישִׁי זֶה אַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר [מ"א יח, י] חַי ה' אֱלֹהֶיךָ אִם יֶשׁ גּוֹי וּמַמְלָכָה וְגוֹ'. וְהָיוּ כָּל שָׂרֵי אִפַּרְכִיּוֹת כְּבוּשִׁים תַּחְתָּיו, מְשַׁלְּחִים וּמְבִיאִים הַמַּס שֶׁלָּהֶן לְאַחְאָב וּמִנְחוֹתֵיהֶם. (נו) וַהֲלֹא כָּל אִפַּרְכִיּוֹת שֶׁבָּעוֹלָם (נז) מָאתַיִם וּשְׁלֹשִׁים וּשְׁנַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר [שם כ, טו] וַיִּפְקֹד אֶת נַעֲרֵי שָׂרֵי הַמְּדִינוֹת וְגוֹ'. אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ מֶלֶךְ בְּחֶצְיוֹ שֶׁל עוֹלָם מֵאָה וְשֵׁשׁ עֶשְׂרֵה מְדִינוֹת. וּבִזְכוּת אֶסְתֵּר נִתּוֹסְפוּ לוֹ אַחַת עֶשְׂרֵה מְדִינוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר [אסתר א, א] אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הַמֶּלֶךְ מֵהֹדּוּ וְעַד כּוּשׁ וְגוֹ'. הַמֶּלֶךְ הַשִּׁשִּׁי זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר, שֶׁנֶּאֱמַר [דניאל ב, לח] (נח) וּבְכָל דִּי דָיְרִין בְּנֵי אֲנָשָׁא. וְלֹא עוֹד אֶלָּא בָּעוֹפוֹת מָשַׁל,

בראשית מ"ה) וישימני לאב לפרעה ולאדון לכל ביתו, וסיפא לאסור שריו בנפשו מתפרש בנפשו כמו הוא לבדו ובעצמו, כלשון המשנה והתלמוד שאח"כ היה מושל לבדו בלא פרעה. ומפני שיוסף היה מושל בסך הכל פ' שנה בן ל' בעמדו לפני פרעה ובן ק"י מת, לכן מחלק הני פ' לשנים (וכן הוא מסופר לפי תומו בספר הישר) שמ' שנה היה משנה לפרעה ומ' שנה מלך לבדו (וכמו דוד ושלמה שמלכו מ' שנה, ויוסף ושלמה המה מבחינה אחת):

(נה) **בכל הממלכות וגו' והמה מביאים איש מנחתו וגו'.** משום דבקרא קמא דמשל בכל הממלכות מסיים ופרט מן הנהר ארץ פלשתים ועד גבול מצרים, לכן מביא מקרא דוהמה מביאים איש מנחתו דקאי ארישיה וכל הארץ מבקשים כו' שהמה ג"כ כל הארץ היו מביאים איש מנחתו כעבדים לאדוניהם, ודכתיב תחלה והוא מושל מן הנהר כו' עד גבול מצרים, היינו שבאלו המדינות היתה ממשלתו מיוחדת בלא אמצעית מלכים אחרים כלל, אבל כל הארץ היו מלכיהם מביאים לו מנחה ומעלין לו מס, וזהו שאמר אח"כ והוא רודה (ר"ל מושל לבדו) בכל עבר הנהר וגו' [ד]:

(נו) **והלא כל האפרכיות כו'.** לגירסא זו והלא, אולי י"ל בדוחק שהוא נמשך למטה, להקשות על אחשורוש, שהיה ידוע להם שלא מלך כי אם בחצי העולם לבד (כמ"ש באסת"ר שם ולמה בחציין אתה חולקת במלכות כו' בבנין ביתי כו' אני חולק במלכותך), וא"כ הרי חצי העולם אינו אלא קי"ו, ומתרץ בזכות אסתר כו', אבל יותר נכון שמלת והלא ט"ס (ושיבשוה המעתיקים כאן מלשון אסתר רבה שם), או נ"ל ואלה כל אפרכות כו':

(נז) רל"ב. ובאסת"ר שם אמרינן רנ"ב (ואמר שם לאחד מ"ד הא דכתיב באחאב רל"ב בן הדד בא ולקחן, ר"ל וזהו שאמר אם יש גוי וממלכה וגו' היה קודם שלקחן בן הדד), והש"ס במגלה [שם] ס"ל שבימי אחשורוש קכ"ז הוי בכל העולם ע"ש:

(נח) **ובכל דדיירין בני אנשא ולא עוד כו' שנאמר ולא היה נודד כנף כו'.** מקרא זה בסנחריב נאמר (וכן לקמן ס"פ מ"ד מביא מקרא שלפניו ואסיר גבולות עמים בסנחרב ע"ש), ונראה דצ"ל כענין שנאמר כו', ועיקר הראיה בנבוכדנאצר שמלך בעופות הוא מסיפא דקרא קמא דדניאל דכתיב ביה חיוות ברא ועופי שמיא יהב בידך והשלטן בכולהון. (וכן נראה לפי גירסא שראיתי במאמר זה בילקוט המכירי לתהלים כ"י שגרס ולא עוד אלא שמשל בחיות השדה ועוף כו', דהיינו כלישנא דקרא הנ"ל). ולבאר מהי הממשלה בעופות מביא כענין שנאמר בסנחרב ולא היה נודד כנף כו', ובילקוט גרס בנ"נ קרא דגם את חית השדה נתתי לו לעבדו [ירמי' כז], ובפ' כ"ג דשבת [קמט:] מפרש ליה שרכב על ארי זכר וקשר תנין בראשו, (ולכן גם כאן לא הוצרך להביא מן סנחרב רק דוגמא על

הוספות הרד"ל

[ד] וכן מ"ש [תהלים ע"ב] במזמור לשלמה, משפטיך למלך גו' וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ, יתפרש רדייה של ממשלה (בלא אמצעות מלכים אחרים) תהי' מים עד ים, ר"ל מים המלח שבמזרח א"י עד ים הגדול במערב א"י, ומנהר הגדול נהר פרת בצפון א"י, ועד אפסי ארץ בדרום א"י לגבולותיה (ומפני שהיו שם מדברות ולא הי' שם גבול ממלכות אחרת לכן כתב עליו סתם אפסי ארץ), ואח"ז כתב מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו מלכי שבא וסבא אשכר יקריבו וישתחוו לו כל מלכים וגו', שכל הארצות יהיו מלכיהם משתחוים לו ומעלי מנחה כעבדים לאדוניהם:

ולא עוד אלא

עוד יש לפרש בכוונת ולא עוד אלא, כדברי רבותינו ז"ל (ילקוט שמעוני משלי רמז תתקכ"ט), שאפילו עופות מכירים בצרי העין שנאמר כי חנם מזורה הרשת בעיני כל בעל כנף (משלי א, יז). ונבוכדנצר היה צר עין שגנז כל ממונו כדי שלא יקח אותו אויל מרודך כדברי רבותינו ז"ל (אסתר רבה פרשה ב), וכפי זה היה ראוי שעוף השמים לא ישגיח על דברו, וזהו

פירוש מהרז"ו

הם כתריהם על הארון, וזה ראיה שהיו נכנעים אצלו: **והלא כל.** עיין ילקוט מלכים שם, ועיין ריש מדרש מגילת אסתר רבה [א, ה] מענין אפרכיות: **נערי שרי המדינות.** סיפא דקרא ויהיו מאתים שנים ושלושים, ובאחאב משתעי קרא, שהוא משל בכל העולם: **המולך מהודו ועד כוש.** סיפא דקרא שבע ועשרים ומאה מדינה, היינו החצי קי"ו הוא המחצה של רל"ב, וי"א היתרים על המחצה נתוספו לו בזכות אסתר. וכמו שאמרו חז"ל [ב"ר נח, ג] תבא אסתר בת בתה של שרה שחייתה קכ"ז שנים ותמלוך על קכ"ז מדינות. ומפני שרצה לסמוך שאחשורוש מלך על חציו, לכך חשב אצל אחאב כמה אפרכיות יש בעולם, בכדי שנדע כמה היה החצי: **דרין בני אנשא.** וסיפא דקרא חיות ברא ועוף שמיא יהב בידך והשלטך בכלהון. ופירש רש"י שם שאפילו גוזר על הסוס לא יהי צונף ועל העוף לא יפרח, כמו שנאמר [ירמיה כז, ו] וגם את חית השדה נתתי לו לעבדו ע"כ. וזה הוא שאמר **ולא עוד אלא אפילו בעופות משל שנאמר ולא היה נודד כנף.** ועוד נראה נכון שדרש כן על פי מדה כ' מל"ב מדות, דבר שנאמר בזה ואינו ענין לו אבל הוא ענין לחבירו, שלא

בית הגדול - ביאור מספיק

ויקם מלך חדש ובו'. פי' מדכתיב ויקם מלך חדש אשר לא ידע את יוסף, משמע שלפני מלוך מלך חדש לא היה מלך שלא ידע את יוסף, והוא פשוט. מלך הרביעי זה שלמה. בגמ' שם לא קחשיב שלמה, משום דמלתא אחריתא הוה ביה שמלך על העליונים ועל התחתונים שנאמר וישב שלמה על כסא ה' [דברי הימים א כט], והפדר"א חשוב משום דמ"מ מלך מסוף העולם ועד סופו ובכלל מאתים מנה. אם

פר אחד

ומ"ש דאחשורוש מלך בחצי של עולם. זה לא אתי עם הש"ס דמגילה. ועיין בספר לב דוד בענין נס של פורים לערי אפריקה וכיוצא. ומ"ש בנבוכדנצר דעל העופות משל. יש להבין מאי רבותיה דנ"ן

עופות מהו הממשלה, אבל בחיות הוא כמו שביארו בשבת שם: (נט) **כורש שנאמר כל ממלכות כו'**. בש"ס במגילה שם אמרו איסתנוחי הוא דאשתבח. (ואפשר הש"ס לטעמיה דאמר שם [יב.] שקבל הקב"ה עליו שאמר מי בכם מכל עמו ויעל, וכמ"ש בפ"ק דר"ה [ג.] שהחמיץ, לכן לא ס"ל שנתקיים בו למלוך בכיפה, והפר"א ס"ל שכשר היה): (ס) **אלא על פני כל הארץ**. היינו מסוף העולם עד סופו, וכדדריש ליה לעיל ביוסף: (סא) **לידע מה בקצות הארץ**. בילקוט גרס ליה להלן אחר ולידע מה בתהומות ולילך ולידע בקצות הארץ. ולגירסא דהכא אולי יש לדחוק ולפרש דעל פני דרש לשון פנות הארץ, דהיינו זויתיה וקצותיה, והיינו מ"ש שלהי תמיד שהלך אחורי הרי חשך, וכן בב"ר פל"ג ובויקרא רבה פכ"ז אמרו דאזל לגבי מלכא קיליא פי' שבקצוות הארץ כדהכא: (סב) **לעלות כו' ולירד לתהומות לידע כו'**. מפני שלשון זה כתוב [תהלים קז] ביורדי הים ברוח סערה, ושם ודאי אין פי' שמים ממש ותהומות ממש, לכן תפס לשון זה כאן לומר שלא לשמים ממש רצה לעלות אלא באויר בגובה, (וכן הוא בירושלמי רפ"ג דע"ג, אלכסנדר מקדון כדהוי בעי מיסלק לעילא הוי סליק סליק עד שראה העולם ככדור והים כקערה), ומפני ששם הוא ברוח סערה לכן ביאר כאן לידע מה כו', ונראה דתרווייהו, נפקא ליה מדכתיב על פני כל הארץ, דעל פני דרש באויר כד"א יעופף גו' על פני רקיע השמים, (והיינו נמי דמסיים ביה בקרא ואינו נוגע בארץ, דהיינו באויר כמו שפירש"י שם), וכן דרש ליה לתהומות, כד"א על פני תהום:

שֶׁאֲפִלּוּ עוֹף לֹא הָיָה יָכוֹל לִפְתֹּחַ פִּיו חוּץ מֵרְשׁוּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר [ישעיה י, יד] וְלֹא הָיָה נֹדֵד כָּנָף וּפֹצֶה פֶה וּמְצַפְצֵף. מֶלֶךְ הַשְּׁבִיעִי זֶה (נט) כּוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס, שֶׁנֶּאֱמַר [דברי הימים ב, לו, כג] כֹּה אָמַר כּוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס כָּל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ וְגוֹ'. מֶלֶךְ הַשְּׁמִינִי הוּא אֲלֶכְּסַנְדְּרוֹס מוּקְדּוֹן, שֶׁמָּשַׁל מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר [דניאל ח, ה] וַאֲנִי הָיִיתִי מֵבִין וְהִנֵּה צְפִיר הָעִזִּים בָּא מִן הַמַּעֲרָב. עַל פְּנֵי הָאָרֶץ אֵין כְּתִיב כָּאן, (ס) אֶלָּא עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ [שם], (סא) לֵידַע מַה בִּקְצוֹת הָאָרֶץ. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁרָצָה (סב) לַעֲלוֹת לַשָּׁמַיִם לֵידַע מַה שֶּׁבַּשָּׁמַיִם, וְלֵירֵד לַתְּהוֹמוֹת וְלֵידַע מַה בַּתְּהוֹמוֹת,

פירוש מהרז"ו

מצינו אצל סנחריב שמשל בחיות ובעופות, ובנבודכנאצר מצינו בהדיא בקרא שמשל בחיות ובעופות כנ"ל, על כן דרש המקרא שנאמר אצל סנחריב, שאינו ענין לסנחריב אבל הוא ענין לנבוכדנצר. והכי גרסינן ילקוט מלכים הנ"ל, ולא עוד אלא שמשל אפילו על חיות השדה ועוף השמים, ולא היו יכולים לפתוח את פיהם כי אם ברשותו, שנאמר וגם את חיית השדה נתתי לו לעבדו ע"כ. ועיקר ראיות הילקוט על החיות, והוא הדין בעופות כנ"ל. ובא להשמיענו שלשון הפסוק ולא היה נודד כנף הוא כמשמעו, וכן סיפא דקרא ולא היה פוצה פה ומצפצף גם כן כמשמעו, שלא יהיו העופות נודדים כנף ומצפצפים כי אם ברשותו. ולא כהמפרשים שפירשו הפסוק הזה שהוא דרך משל, אלא כפשוטו וכנ"ל: **כל ממלכות**. הכי כתוב בקרא כל ממלכות הארץ נתן לי ה': **צפיר העיזים**. במלכות השלישית משתעי קרא שהוא מלכות אלכסנדר מוקדון:

ולא עוד אלא

ולא עוד אלא שבעופות משל אף על פי שלא היה ראוי לזה כמדובר. והטעם שמשל בהן, עשה אלהים כן כדי להשוותו לשלמה המלך ע"ה ללמד לעולם שמקרה אחד לצדיק ולרשע (קהלת ט, ב) כמו שדרשו רבותינו ז"ל על פסוק זה (יקו"ש קהלת רמז תתקפט) ותראהו משם, ועוד מהטעם האמור בדרך ראשון:

מלך (השביעי) [השמיני] הוא אלכסנדרוס מוקדון שמשל מסוף העולם ועד סופו, שנאמר ואני הייתי מבין והנה צפיר העזים בא מן המערב (דניאל ח, ה), על פני הארץ אין כתיב כאן אלא על פני כל הארץ לידע מה בקצוות הארץ, ולא עוד אלא שרצה לעלות לשמים לידע מה שבשמים, ולירד לתהומות ולידע מה בתהומות. ע"כ.

כוונת ולא עוד אלא כאן, שאף על פי שלא היה ראוי לעלות זה על לבו בדבר שאי אפשר להיות לעלות לשמים כיון שהם אש ומים, ועוד שבהיות האדם מתרחק מן הארץ למעלה שיעור מה אינו יכול לסבול חמימות השמש השורף הנפש והבשר, ולא עוד אלא שרצה לעלות לשמים ואף על פי שמהלכו ת"ק שנה כדברי רבותינו ז"ל (בראשית רבה פרשה ו) וכן בירידת התהום, ועם כל זה מלאו לבו לכל זה ועלה עד מקום שיכול לעלות וירד עד שיעור שיכול לירד, וחזר בכל קצוות הארץ עד שיעור כוחו, וטעם הדבר כדי שיזכר שומעו בכל דורות הבאים שהיה לו יתרון זה על כל המלכים שמלכו מסוף העולם ועד סופו.

אך ראוי להעמיק בזה, סוף סוף מה תועלת היה נמשך לו לנפשו מכל זה. ואמר לי לבי בזה קנה חכמה קנה בינה ואחוז בקנה הקולמוס ואני מודיעך באמת כוונת אלכסנדרוס מוקדון בזה, שא נא עיניך וראה מאמר באותיות רבי עקיבא מאמר המתחיל דבר אחר אל"ף זה הקדוש ברוך הוא וכו', אמר שם כשמחדש הקדוש ברוך הוא את עולמו עומד בעצמו ומסדר סדרן של חסידים וכו', כאשר תראהו בארוכה לעיל באותיות רבי עקיבא דס"ד ע"ג, ועיין מה שפירשתי שם. העולה ממאמר זה שעתיד הקדוש ברוך הוא להעיד על אלהותו שאין אלוה אחר זולתו, מאותם שישבו בשמים ומאותם שישבו בתהום ומאותם שהיו באויר ומאותם שהיו בארבע רוחות העולם, וכיון שכן בהיות אלכסנדרוס מוקדון חכם שבחכמים ופילוסוף לחקור בנסתרות לידע אמיתות הדברים, רצה לחקור בידיעת האלהות הן כדי להשיג האמת, הן כדי להיות הוא ג"כ ראש המעידים בהיות הוא מן השמים ומן האויר ומן הארץ ומארבע קצוות שלה ומתהומות, שהן כל אלה ראתה עינו. ומסיבה זאת מלאו לבו לחזור בכל מקום ולעלות בשמים ולירד בתהום לראות היש אלוה מבלעדי ה' חלילה וחס, ואחר החיפוש בתר חיפוש להיות דבוק באמונת האחדות כראוי, כי כוונתו היה להשגת האמת, כי על זה נברא האדם:

פר אחד

אחר דשלמה וידבר עליהם, והשמיר יוכיח וגם רכב על הנשר הגדול ונמצא דשלט עליהם. ולזה י"ל דשלמה בחכמתו אהני ליה להשתמש בהם שמושא רבה, אך שליטה כולי האי שלא יפתח פיו העוף מבלי רשותו לא זכה כי אם נבוכדנצר, ולכך היה השפלתו להיות עם חיות ברא וז' עידנין יחלפון עלוהי מן הקצה אל הקצה. ועי' מ"ש בספר ולא עוד אלא ודוק. ושם כתב בט' העופות דמכירין בצרי עין ונבוכדנצר היה צר עין דהטמין ממונו

בית הגדול - ביאור מספיק

יש גוי וממלכה. וכי אדם משביע במקום שאינו שולט, אלא ששלט בכל העולם. והגם שאחאב לא היה מלך ביהודה, ומלך ארם מצינו שנלחם עמו כמה פעמים מ"מ מאחר שלא עמד כנגדו כי גם מלך ארם שנלחם עמו נפל בידו כמה פעמים, ומלך יהודה היה סר למשמעתו כמו שאמר כמוני כמוך, לזה מקרי מושל בכיפה. **הוא אלכסנדרוס מוקדון**. בגמ' שם לא קחשיב ליה כמ"ש התוס' שם ד"ה שלשה, דלא חשיבו כי אם הכתובים להדיא, והפדר"א דריש הפסוק ואני הייתי מבין וגו' על אלכסנדרוס מוקדון כאילו כתוב ומפורש. **שמשל מסוף העולם ועד סופו**. שבימיו גדולה מלכות יון בממשלה על כל

(סג) וְחָצָה הַמַּלְכוּת לְאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר [שם יא, ד] וּכְעָמְדוֹ תִּשָּׁבֵר מַלְכוּתוֹ וְתֵחָץ לְאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמָיִם. מֶלֶךְ הַתְּשִׁיעִי זֶה מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, שֶׁהוּא עָתִיד לִמְלֹךְ מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר [דניאל ב, לה] וְאַבְנָא דִּי מְחָת לְצַלְמָא הֲוָת לְטוּר רַב (סד) וּמְלָאת כָּל אַרְעָא. הַמֶּלֶךְ (סה) הָעֲשִׂירִי חוֹזֶרֶת הַמְּלוּכָה לִבְעָלֶיהָ, מִי שֶׁהָיָה הַמֶּלֶךְ הָרִאשׁוֹן הוּא הַמֶּלֶךְ הָאַחֲרוֹן, (סו) שֶׁנֶּאֱמַר [ישעיה מד, ו] אֲנִי רִאשׁוֹן וַאֲנִי אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדַי אֵין אֱלֹהִים. (סז) וּכְתִיב [זכריה יד, ט] וְהָיָה ה' לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ. (סח) וְתַחֲזֹר הַמְּלוּכָה לְיוֹרְשֶׁיהָ, וְאָז וְהָאֱלִילִים כָּלִיל יַחֲלֹף [ישעיה ב, יח]. וְנִשְׂגַּב ה' לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא [שם יא], וְיִרְעֶה אֶת צֹאנוֹ וְיַרְבִּיצֵם, כִּדְכְתִיב [יחזקאל לד, טו] אֲנִי אֶרְעֶה צֹאנִי וַאֲנִי אַרְבִּיצֵם. וְנִרְאֵהוּ עַיִן בְּעַיִן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב [ישעיה נב, ח] כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב ה' צִיּוֹן אָמֵן.

פרק שנים עשר

(א) **חִבָּה** יְתֵרָה חִבֵּב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא

(סג) **וחצה המלכות לד' כו'.** בילקוט וכן במכירי הגירסא וחצה הקב"ה מלכותו כו', כלומר שלא נשלם רצונו מה שרצה לעלות ולירד כו': (סד) **ומלת כל ארעא.** ובפתרון דניאל ע"ז כתיב שם יקום אלה שמיא גו' כל אילין מלכוותא גו', ובילקוט גרס כאן וירד מים עד ים, ובבמדבר רבה פ' י"ג מביא תרווייהו חד ליה וחד ליבשה: (סה) **העשירי חוזרת המלוכה לבעליה.** משמע שהוא לאחר ימות המשיח באלף השביעי, וע"ל ס"פ י"ח (ושייך לשון מלוכה אז ג"כ כנראה ממטבע אדון עולם, ואחרי ככלות הכל לבדו ימלוך נורא). ומיהו מתאי דמסיים וירעה את צאנו כו', משמע טפי דקודם אלף הז' קאמר, וכן לפי גירסא שלנו להלן ותחזור המלוכה ליורשיה כמש"ל אות ס"ט, ודאי משמע כן, ולפ"ז היינו בימות המשיח, ואע"פ שמנה המלך התשיעי מלך המשיח, וכתיב [יחזקאל לז] ומלך אחד יהיה לכלם וגו' ועבדי דוד מלך עליהם, אולי י"ל שזה אינו כי אם בתחלה עד אשר ע"י ישובו בית ישראל ובקשו את ה' אלקיהם ואז הקב"ה בעצמו ימלוך עליהם ירעם וירביצם, כי עין בעין יראו כל בשר כבוד ה', ויתבטל המלחמה והתחרות ויתקן העולם במלכות שמים לעד. (ועיין בכל זה ברמב"ם פי"א מה' מלכים ובסוף ה"ד), ואולי דוד יהיה נשיא עליהם, וזהו שבספר יחזקאל נקרא המשיח ברוב מקומות בשם נשיא (וכתיב יחזקאל לד) ואני אהיה להם לאלה, ועבדי דוד נשיא בתוכם, וכן שם [מ"ד מ"ה מ"ו מ"ח]. ואף במקרא של ועבדי דוד מלך עליהם שהבאתי כתיב בתריה ודוד עבדי נשיא להם לעולם, והיינו אחרי שיפסקו המלחמות ולא יצטרכו עוד למלכותו יקרא אז רק בשם נשיא וה' בראשם מלך כל הארץ ירעם וירביצם. (ואע"פ שבתורה נקרא נשיא גם המלך כמ"ש אשר נשיא יחטא, מ"מ כאן דיחזקאל שכבר נזכר שם מלך יש לדייק כן בשם נשיא, וגם בתורה שנכתב נשיא לענין שעיר, י"ל שבאמת שם אף הנשיא דינו כמלך לענין זה, ולא מיבעי נשיא ושופט בימי השופטים דאין ע"ג גדול ממנו, ודאי דינו כנשיא לזה, וכדמוכח מדרבי בהוריות [יא:] דאי לאו דגלאו בבבל היה לו בשעיר כנשיא, ולא ממעטינן שם כי אם נשיא שבט כנחשון ע"ש): (סו) **שנאמר אני ראשון וכו'.** וכתיב ברישיה דקרא כה אמר ה' מלך וגו' ועליה קאי הראשון והאחרון במלכותו בעולמו ית': (סז) **וכתיב והיה ה' למלך על כל הארץ.** ולא לישראל לבד כדכתיב בקרא דאני ראשון הנ"ל: (סח) **ותחזור המלוכה ליורשיה.** וכל בני תבל יכירו ויאמינו במלכות השמים כמ"ש ונשגב ה' לבדו ביום ההוא:

פרק יב (א) **חבה יתירה כו'.** על כל שאר הברואים שכתוב בהן ישרצו המים, תוצא הארץ, דהיינו המים והארץ שבכל

ולא עוד אלא

פרק יב חיבה יתירה חבב הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון שבראו ממקום טהור וקדוש, ומאיזה מקום לקחו ממקום בית המקדש, והכניסו לאפדנו שנאמר ויקח ה' אלהים את האדם ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה (בראשית ב, טו). ע"כ.

קשה דהא אמרינן בסנהדרין פרק ד' (דף לח, א) אמר רבי אושעיא משמיה דרב אדם הראשון גופו מבבל וראשו מארץ ישראל ואבריו משאר ארצות, עגבותיו אמר רבי יוחנן מאקרא דאגמא. הרי שבראו מכמה מקומות, ואיך אומר כאן שבראו ממקום בית המקדש. ועוד קשה ממאמר זה של סנהדרין למאמר אחר שהביא בפרקי רבי אליעזר פרק י"א וזה לשונו, התחיל וקבץ את עפרו של אדם הראשון מארבע פינות העולם אדום שחור לבן ירוק, אדום זה הדם, שחור אלו הקרבים, לבן אלו עצמות וגידין, ירוק זה הגוף, ע"כ. הרי שקדם לומר שקבץ עפרו מארבע רוחות העולם, ואיך פליג אהדדי ואמר כאן שלקחו ממקום בית המקדש. ויש לומר שכיון שראשו היה מארץ ישראל כמו שאמר בסנהדרין וכו', והראש שקולה כנגד כל הגוף לכן חשוב הכא סתם לקחו ממקום בית המקדש, שכיון שראשו לקח משם חשיב כאילו לקחו כולו משם, ואף על פי דבסנהדרין אמר ראשו מארץ ישראל, כאן פירש מאיזה מקום של ארץ ישראל היה שהיה ממקום בית המקדש, אבל שאר אבריו היה משאר ארצות וכמו שחשיב הכא בפרק י"א שקבץ עפרו מד' רוחות העולם כלומר עפר של שאר אבריו, אבל ראשו היה מארץ ישראל ממקום המקדש, וכיון שראשו היה משם נחשב כאילו כולו משם בראו ולכן אמר ממקום בית המקדש לקחו.

פירוש מהרז"ו

ואבנא די מחת לצלמא וגו'. במלך המשיח מתפרש שם בדניאל ב' בהדיא, כדאיתא שם בפסוק מ"ד, וביומיהון די מלכיא אנון יקים אלה שמיא מלכו די לעלמין לא תתחבל וגו'. עיין עוד שם בפסוק מ"ה:

בית הגדול - ביאור מספיק

אסיא וקצת אפריקא וקצת אירופא, עיין מעה"י מעין ט' תומר ד'.

פר אחד

בשביל שלא יקח אותו אויל מרודך יע"ש, וההיא היה סיבה ועילא על המלכות ויותר ניכר גרות עין שלו כשראה בהיכלו עניים ופסק מלתת:

06/10/2018אהח

הָעָם הֵרִיעוּ תְרוּעָה גְדוֹלָה בְהַלֵּל לַיהוָה עַל הוּסַד בֵּית־
יב יְהוָה׃ וְרַבִּים מֵהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְרָאשֵׁי הָאָבוֹת הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר
רָאוּ אֶת־הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן בְּיָסְדוֹ זֶה הַבַּיִת בְּעֵינֵיהֶם בֹּכִים
יג בְּקוֹל גָּדוֹל וְרַבִּים בִּתְרוּעָה בְשִׂמְחָה לְהָרִים קוֹל׃ וְאֵין הָעָם ב
מַכִּירִים קוֹל תְּרוּעַת הַשִּׂמְחָה לְקוֹל בְּכִי הָעָם כִּי הָעָם
מְרִיעִים תְּרוּעָה גְדוֹלָה וְהַקּוֹל נִשְׁמַע עַד־לְמֵרָחוֹק׃

אוצר החכמה

ד א וַיִּשְׁמְעוּ צָרֵי יְהוּדָה וּבִנְיָמִן כִּי־בְנֵי הַגּוֹלָה בּוֹנִים הֵיכָל לַיהוָה
ב אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּגְּשׁוּ אֶל־זְרֻבָּבֶל וְאֶל־רָאשֵׁי הָאָבוֹת וַיֹּאמְרוּ
לָהֶם נִבְנֶה עִמָּכֶם כִּי כָכֶם נִדְרוֹשׁ לֵאלֹהֵיכֶם ולא ׀ אֲנַחְנוּ ׀ וְלוֹ ׀
זֹבְחִים מִימֵי אֵסַר חַדֹּן מֶלֶךְ אַשּׁוּר הַמַּעֲלֶה אֹתָנוּ פֹּה׃
ג וַיֹּאמֶר לָהֶם זְרֻבָּבֶל וְיֵשׁוּעַ וּשְׁאָר רָאשֵׁי הָאָבוֹת לְיִשְׂרָאֵל
לֹא־לָכֶם וָלָנוּ לִבְנוֹת בַּיִת לֵאלֹהֵינוּ כִּי אֲנַחְנוּ יַחַד נִבְנֶה
לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּנוּ הַמֶּלֶךְ כּוֹרֶשׁ מֶלֶךְ־פָּרָס׃
ד וַיְהִי עַם הָאָרֶץ מְרַפִּים יְדֵי עַם־יְהוּדָה ומבלהים אוֹתָם וּמְבַהֲלִים
ה לִבְנוֹת׃ וְסֹכְרִים עֲלֵיהֶם יוֹעֲצִים לְהָפֵר עֲצָתָם כָּל־יְמֵי כּוֹרֶשׁ
ו מֶלֶךְ פָּרַס וְעַד־מַלְכוּת דָּרְיָוֶשׁ מֶלֶךְ־פָּרָס׃ וּבְמַלְכוּת
אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ בִּתְחִלַּת מַלְכוּתוֹ כָּתְבוּ שִׂטְנָה עַל־יֹשְׁבֵי יְהוּדָה
ז וִירוּשָׁלִָם׃ וּבִימֵי אַרְתַּחְשַׁשְׂתָּא כָּתַב בִּשְׁלָם מִתְרְדָת
טָבְאֵל וּשְׁאָר כְּנָוֺתָו עַל־אַרְתַּחְשַׁשְׂתְּא מֶלֶךְ פָּרָס וּכְתָב
ח הַנִּשְׁתְּוָן כָּתוּב אֲרָמִית וּמְתֻרְגָּם אֲרָמִית׃ רְחוּם
בְּעֵל־טְעֵם וְשִׁמְשַׁי סָפְרָא כְּתַבוּ אִגְּרָה חֲדָה עַל־יְרוּשְׁלֶם
ט לְאַרְתַּחְשַׁשְׂתָּא מַלְכָּא כְּנֵמָא׃ אֱדַיִן רְחוּם בְּעֵל־טְעֵם
וְשִׁמְשַׁי סָפְרָא וּשְׁאָר כְּנָוָתְהוֹן דִּינָיֵא וַאֲפַרְסַתְכָיֵא טַרְפְּלָיֵא
י אֲפָרְסָיֵא אַרְכְּוָי בָבְלָיֵא שׁוּשַׁנְכָיֵא דהוא עֵלְמָיֵא׃ וּשְׁאָר דֶּהָיֵא
אֻמַּיָּא דִּי הַגְלִי אָסְנַפַּר רַבָּא וְיַקִּירָא וְהוֹתֵב הִמּוֹ בְּקִרְיָה
יא דִּי שָׁמְרָיִן וּשְׁאָר עֲבַר־נַהֲרָה וּכְעֶנֶת׃ דְּנָה פַּרְשֶׁגֶן
אִגַּרְתָּא דִּי שְׁלַחוּ עֲלוֹהִי עַל־אַרְתַּחְשַׁשְׂתָּא מַלְכָּא עבדיך עַבְדָךְ

הוּא אֲשֶׁר יִשְׁלְטוּ הַיְּהוּדִים הֵמָּה בְּשֹׂנְאֵיהֶם: ב נִקְהֲלוּ הַיְּהוּדִים בְּעָרֵיהֶם בְּכָל־מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ לִשְׁלֹחַ יָד בִּמְבַקְשֵׁי רָעָתָם וְאִישׁ לֹא־עָמַד °לִפְנֵיהֶם כִּי־נָפַל פַּחְדָּם עַל־כָּל־הָעַמִּים: ג וְכָל־שָׂרֵי הַמְּדִינוֹת וְהָאֲחַשְׁדַּרְפְּנִים וְהַפַּחוֹת וְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר לַמֶּלֶךְ מְנַשְּׂאִים אֶת־הַיְּהוּדִים כִּי־נָפַל פַּחַד־מָרְדֳּכַי עֲלֵיהֶם: ד כִּי־גָדוֹל מָרְדֳּכַי בְּבֵית הַמֶּלֶךְ וְשָׁמְעוֹ הוֹלֵךְ בְּכָל־הַמְּדִינוֹת כִּי־הָאִישׁ מָרְדֳּכַי הוֹלֵךְ וְגָדוֹל: ה וַיַּכּוּ הַיְּהוּדִים בְּכָל־אֹיְבֵיהֶם מַכַּת־חֶרֶב וְהֶרֶג וְאַבְדָן וַיַּעֲשׂוּ בְשֹׂנְאֵיהֶם כִּרְצוֹנָם: ו וּבְשׁוּשַׁן הַבִּירָה הָרְגוּ הַיְּהוּדִים וְאַבֵּד חֲמֵשׁ מֵאוֹת אִישׁ: ז וְאֵת ׀ °פַּרְשַׁנְדָּתָא וְאֵת ׀ דַּלְפוֹן וְאֵת ׀ אַסְפָּתָא: ח וְאֵת ׀ פּוֹרָתָא וְאֵת ׀ אֲדַלְיָא וְאֵת ׀ אֲרִידָתָא: ט וְאֵת ׀ פַּרְמַשְׁתָּא וְאֵת ׀ אֲרִיסַי וְאֵת ׀ אֲרִידַי וְאֵת ׀ °וַיְזָתָא: י °עֲשֶׂרֶת בְּנֵי הָמָן בֶּן־הַמְּדָתָא צֹרֵר הַיְּהוּדִים הָרָגוּ וּבַבִּזָּה לֹא שָׁלְחוּ אֶת־יָדָם: יא בַּיּוֹם הַהוּא בָּא מִסְפַּר הַהֲרוּגִים בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: יב וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה הָרְגוּ הַיְּהוּדִים וְאַבֵּד חֲמֵשׁ מֵאוֹת אִישׁ וְאֵת עֲשֶׂרֶת בְּנֵי־הָמָן בִּשְׁאָר מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ מֶה עָשׂוּ וּמַה־שְּׁאֵלָתֵךְ וְיִנָּתֵן לָךְ וּמַה־בַּקָּשָׁתֵךְ עוֹד וְתֵעָשׂ: יג וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר אִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב יִנָּתֵן גַּם־מָחָר לַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּשׁוּשָׁן לַעֲשׂוֹת כְּדָת הַיּוֹם וְאֵת עֲשֶׂרֶת בְּנֵי־הָמָן יִתְלוּ עַל־הָעֵץ: יד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהֵעָשׂוֹת כֵּן וַתִּנָּתֵן דָּת בְּשׁוּשָׁן וְאֵת עֲשֶׂרֶת בְּנֵי־הָמָן תָּלוּ: טו וַיִּקָּהֲלוּ היהודיים הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר־בְּשׁוּשָׁן גַּם בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר וַיַּהַרְגוּ בְשׁוּשָׁן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אִישׁ וּבַבִּזָּה לֹא שָׁלְחוּ אֶת־יָדָם: טז וּשְׁאָר הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בִּמְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ נִקְהֲלוּ ׀ וְעָמֹד עַל־נַפְשָׁם וְנוֹחַ מֵאֹיְבֵיהֶם וְהָרוֹג בְּשֹׂנְאֵיהֶם חֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים אָלֶף וּבַבִּזָּה לֹא שָׁלְחוּ אֶת־יָדָם: יז בְּיוֹם־שְׁלוֹשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר וְנוֹחַ בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בּוֹ וְעָשֹׂה אֹתוֹ יוֹם מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה: יח והיהודיים וְהַיְּהוּדִים אֲשֶׁר־בְּשׁוּשָׁן נִקְהֲלוּ בִּשְׁלוֹשָׁה עָשָׂר בּוֹ וּבְאַרְבָּעָה עָשָׂר בּוֹ וְנוֹחַ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ וְעָשֹׂה אֹתוֹ יוֹם מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה: יט עַל־כֵּן הַיְּהוּדִים הפרוזים הַפְּרָזִים הַיֹּשְׁבִים בְּעָרֵי הַפְּרָזוֹת עֹשִׂים אֵת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר שִׂמְחָה וּמִשְׁתֶּה וְיוֹם טוֹב וּמִשְׁלוֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ: כ וַיִּכְתֹּב מָרְדֳּכַי אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּשְׁלַח סְפָרִים אֶל־כָּל־הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל־מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הַקְּרוֹבִים וְהָרְחוֹקִים: כא לְקַיֵּם עֲלֵיהֶם לִהְיוֹת עֹשִׂים אֵת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר וְאֵת יוֹם־חֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ בְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה: כב כַּיָּמִים אֲשֶׁר־נָחוּ בָהֶם הַיְּהוּדִים מֵאֹיְבֵיהֶם וְהַחֹדֶשׁ אֲשֶׁר נֶהְפַּךְ לָהֶם

°נ"א בפניהם °ת' זעירא °ש' זעירא °ו' רבתי

רש"י

ט (ג) ועושי המלאכה. אותם שהיו ממונים לעשות צרכי המלך: (י) עשרת בני המן. ראיתי בסדר עולם (רבה פרק כט) אלו עשרה שכתבו שטנה על יהודה וירושלים, כמו שכתוב בספר עזרא (ד ו) וּבְמַלְכוּת אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ בִּתְחִלַּת מַלְכוּתוֹ כָּתְבוּ שִׂטְנָה עַל יֹשְׁבֵי יְהוּדָה וִירוּשָׁלָ͏ִם, ומה היא השטנה, לבטל העולים מן הגולה בימי כורש שהתחילו לבנות את הבית והלשינו עליהם הכותים והבטילום, וכשמת כורש ומלך אחשורוש והתנשא המן, דאג שלא יעסקו אותן שבירושלים בבנין, ושלחו בשם אחשורוש לשרי עבר הנהר לבטלן: ובבזה לא שלחו את ידם. שלא יתן המלך עין צרה בממון: (יג) ואת עשרת בני המן יתלו על העץ. אותן שנהרגו: (יד) ותנתן דת. נגזר חוק מאת המלך: (יט) הפרוזים. שאינם יושבים בערי חומה בארבעה עשר, ומוקפין חומה בחמשה עשר כשושן. והיקף זה צריך שיהיה מימות יהושע בן נון, כך דרשו ולמדו רבותינו (מגילה ב:): ומשלוח. שם דבר, כמו מִשְׁמָר (נחמיה יב כד), מִשְׁמָע (ישעיה יא ג), לפיכך השי"ן נקודה רפי: (כ) ויכתוב מרדכי. היא המגילה הזאת כמו שהיא:

06/10/2018 אהחא

ט מִתְיַהֲבָא לְגֻבְרַיָּא אִלֵּךְ דִּי־לָא לְבַטָּלָא׃ וּמָה חַשְׁחָן וּבְנֵי
תוֹרִין וְדִכְרִין וְאִמְּרִין ׀ לַעֲלָוָן ׀ לֶאֱלָהּ שְׁמַיָּא חִנְטִין מְלַח ׀
חֲמַר וּמְשַׁח כְּמֵאמַר כָּהֲנַיָּא דִּי־בִירוּשְׁלֶם לֶהֱוֵא מִתְיְהִב
י לְהֹם יוֹם ׀ בְּיוֹם דִּי־לָא שָׁלוּ׃ דִּי־לֶהֱוֺן מְהַקְרְבִין נִיחוֹחִין
יא לֶאֱלָהּ שְׁמַיָּא וּמְצַלַּיִן לְחַיֵּי מַלְכָּא וּבְנוֹהִי׃ וּמִנִּי שִׂים טְעֵם דִּי
כָל־אֱנָשׁ דִּי יְהַשְׁנֵא פִּתְגָמָא דְנָה יִתְנְסַח אָע מִן־בַּיְתֵהּ וּזְקִיף
יב יִתְמְחֵא עֲלֹהִי וּבַיְתֵהּ נְוָלוּ יִתְעֲבֵד עַל־דְּנָה׃ וֵאלָהָא דִּי שַׁכִּן
שְׁמֵהּ תַּמָּה יְמַגַּר כָּל־מֶלֶךְ וְעַם דִּי ׀ יִשְׁלַח יְדֵהּ לְהַשְׁנָיָה
לְחַבָּלָה בֵּית־אֱלָהָא דֵךְ דִּי בִירוּשְׁלֶם אֲנָה דָרְיָוֶשׁ שָׂמֶת
יג טְעֵם אָסְפַּרְנָא יִתְעֲבִד׃ אֱדַיִן תַּתְּנַי פַּחַת עֲבַר־
נַהֲרָה שְׁתַר בּוֹזְנַי וּכְנָוָתְהוֹן לָקֳבֵל דִּי־שְׁלַח דָּרְיָוֶשׁ מַלְכָּא
יד כְּנֵמָא אָסְפַּרְנָא עֲבַדוּ׃ וְשָׂבֵי יְהוּדָיֵא בָּנַיִן וּמַצְלְחִין בִּנְבוּאַת
חַגַּי נביאה וּזְכַרְיָה בַּר עִדּוֹא וּבְנוֹ וְשַׁכְלִלוּ מִן־טַעַם אֱלָהּ נְבִיָּא
יִשְׂרָאֵל וּמִטְּעֵם כּוֹרֶשׁ וְדָרְיָוֶשׁ וְאַרְתַּחְשַׁשְׂתְּא מֶלֶךְ פָּרָס׃
טו וְשֵׁיצִיא בַּיְתָה דְנָה עַד יוֹם תְּלָתָה לִירַח אֲדָר דִּי־הִיא שְׁנַת־
טז שֵׁת לְמַלְכוּת דָּרְיָוֶשׁ מַלְכָּא׃ וַעֲבַדוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל כָּהֲנַיָּא וְלֵוָיֵא וּשְׁאָר בְּנֵי־גָלוּתָא חֲנֻכַּת בֵּית־אֱלָהָא
יז דְּנָה בְּחֶדְוָה׃ וְהַקְרִבוּ לַחֲנֻכַּת בֵּית־אֱלָהָא דְנָה תּוֹרִין מְאָה
דִּכְרִין מָאתַיִן אִמְּרִין אַרְבַּע מְאָה וּצְפִירֵי עִזִּין לחטיא עַל־ לְחַטָּאָה
יח כָּל־יִשְׂרָאֵל תְּרֵי־עֲשַׂר לְמִנְיָן שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַהֲקִימוּ כָהֲנַיָּא ג
בִּפְלֻגָּתְהוֹן וְלֵוָיֵא בְּמַחְלְקָתְהוֹן עַל־עֲבִידַת אֱלָהָא דִּי
יט בִירוּשְׁלֶם כִּכְתָב סְפַר מֹשֶׁה׃ וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־הַגּוֹלָה
כ אֶת־הַפָּסַח בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן׃ כִּי הִטַּהֲרוּ
הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם כְּאֶחָד כֻּלָּם טְהוֹרִים וַיִּשְׁחֲטוּ הַפֶּסַח לְכָל־
כא בְּנֵי הַגּוֹלָה וְלַאֲחֵיהֶם הַכֹּהֲנִים וְלָהֶם׃ וַיֹּאכְלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
הַשָּׁבִים מֵהַגּוֹלָה וְכֹל הַנִּבְדָּל מִטֻּמְאַת גּוֹיֵ־הָאָרֶץ אֲלֵהֶם
כב לִדְרֹשׁ לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיַּעֲשׂוּ חַג־מַצּוֹת שִׁבְעַת יָמִים

אוצר החכמה